

Ličky mámení

Petra Michalová

OBSAH

ŠKOLA V PŘÍRODĚ PRO DĚTI SE ZBYTKY ZRAKU A PORUCHAMI UČENÍ

Vstup do páté třídy

Tajemství zvané ličky

PRAXE...

Internátní škola

Přístroje a pomůcky

DĚTI A DĚTI PŘI VYUČOVÁNÍ

Tomášovy výkyvy

POMOCNÁ RUKA

LÍTOST ZDE NEMÁ MÍSTO

ŠKOLA V PŘÍRODĚ PRO DĚTI SE ZBYTKY ZRAKU A PORUCHAMI UČENÍ

„*N*echcete jet někdo na čtrnáctidenní školu v přírodě?“ Takový návrh nám byl předložen hned po prázdninách a mě napadlo, že bych si je tak mohla prodloužit.

Zařídilo se několik formalit ohledně výplaty a odjíždělo se. Děti z druhého stupně nejely do neznámého prostředí, jak jsem se dozvěděla. Cestou jsem po nich očkem pokukovala. V autobuse jsem seděla vedle jedné vychovatelky, která mě odhalila a septem mi sdělovala, co mám v dětech hledat za oslabení. Jedu se slabozrakými a dětmi s poruchami učení.

Po příjezdu na místo následoval oběd a ubytování v chatkách. Já jsem se zatím neměla o nic starat.

Příští den mě vedoucí vychovatel seznámil s rozvrhem, v němž jsme měli odpoledne dětem vyplnit čas hrou či jinak je zabavit v přírodě. Dopoledne se jim věnovali učitelé. Rozkaz plním, vypůjčuji si od jedné vychovatelky knihu her a pilně se dopoledne připravuji. Nebyl to ale jednoduchý výběr, jelikož jsem musela hry přizpůsobit dětem slabozrakým a zároveň zaujmout i druhou část třídy.

Vstup do páté třídy

Byla mi přidělena pátá třída pověstná svým zlobením a svou paní vychovatelkou, která s nimi nerada chodila ven

a vymýšlela program. Ve skupině bylo 10 dětí. Paní vychovatelka ke mně ještě před nástupem na odpolední aktivitu zaskočila a chtěla se se mnou domluvit. Vychrlila jsem na ní „tisíce“ možných her, ale ... Paní vychovatelka pokývla hlavou a řekla, že děti si chtějí jít nakoupit.

Konečně jsem viděla svou skupinu. Byla jsem představena a děti upozorněny, aby na mě byly hodné, ne jako na paní vychovatelku. Během cesty do obchodu začalo takové malé oťukávání. Ze všech stran se na mě sypaly otázky typu: „A jak se jmenujete, a co se učíte, a co budeme dělat, a budete nás mít pořádkem, a znáte pana ředitele, a našeho pana učitele a můžeme Vám tykat?“ Na všechny otázky spolu se mnou odpovídala i paní vychovatelka a já, která jsem předtím šla sama, jsem byla ověšena tu za ruce, tu za bundu, tu za vlasy a na zádech dětmi.

Došli jsme tedy k obchodu a děti si samozřejmě nakoupily různé sladkosti a brambůrky a utratily hned první den větší část z celku 200 Kč.

Už tady v obchodě jsem pozorovala nelibost prodavačky, která nemohla přenést přes srdce, že děti téměř každé zboží vezmou do ruky. Neplní požadavek vybírejte očima. A ty děti, které nemají problémy se zrakem, podávají kus po kuse těm oslabenějším i přes vychovatelčino upozornění. Byla jsem v rozpacích, zda seznámit prodavačku se skutečností, že jde o slabozraké. S tímto problémem se ale budu později muset poprat i já, kdykoliv půjdu s dětmi ve městě do obchodu.

Poté následovala cesta zpět. Povídání neznalo mezí, děti na mne zkoušely vtípky, na některé jsem naletěla, jiné jsem jim oplatila. Odeházeli jsme na dvě hodiny do večere na chatky. Paní vychovatelka mi po procházce dala „volnou

ruku“ a já jsem děti shromáždila do jedné místnosti a hráli jsme hry - všechno litá co peří má, na fanty, na hádání zvířátek. Děti samy při hře vypovídaly, co mají za vady a smály se, když jsem chtěla po jednom z nich, aby mi ukázal fialovou, protože byl barvoslepý. Myslím si, že jsem zhruba poznala charakter dětí, ne do hloubky, ale částečně. Děti řádily a já zaslechla zděšeného Vojtu, jak volá na Petra: „*Sedíš mi na líčkách!*“ Nechtěla jsem se ptát, aby se mi zase nevy-smály, možná jsem se přeslechla. Toho dne jsem měla až nad hlavu.

Tajemství zvané líčky

Občas s pátou třídou trávil odpoledne i pan učitel, jejich oblíbenec. Pokaždé děti upomínal, aby ti, kteří nosí brýle, je měli s sebou. Tahle povinnost se dětem moc nelíbila. Snad i proto, že objekt školy v přírodě měl chodníky orámované pergolou a dětem se stávalo, že do ní narazily přímo hlavou a poškodily si nejen brýle. Pan učitel byl neoblomný a před každou vycházkou je kontroloval. Tak se tedy jednou stalo, že při nástupu Vojta zpozoroval pana učitele a na všechny volal: „*Nasaďte si líčky!*“ Všichni se začali smát. Ale ti, kteří je neměli, rychle zareagovali. Tak jsem se konečně dozvěděla, že líčky, jsou brejličky, tedy po odtržení brej, zůstanou líčky. Byl to prý výmysl Vojty, ale zalíbilo se to i dětem z ostatních tříd.

S tím souvisí i to, že se mě děti jednou na vycházce zeptaly, proč s námi nešla paní „ovská“. Nevěřicně jsem na ně hleděla. Pak mi došlo - aha, líčky, ovská - vlastně zkracují příjmení. Ti vychovatelé, kteří byli zasvěceni do problematiky, se vyznali lépe ve „zkrácených osobách“, ale mně se muselo říci celé příjmení. To je kříž, než pochopí. Tím vlastně mohly děti pomlouvat nahlas nezasvěcence. Pomlouvat nezasvěcence, ale proč zrovna mě zasvětily do jejich tajů? Jedinou mou odpovědí je to, že já jsem jim nabídla tykání. Snad proto jsem k nim měla o krůček blíže. Ale byla jsem pořád vychovatelka, která patřila do učitelského sboru.

V rozhovoru dětí se míhalo také jméno jakéhosi „starého doktora Pichta“. Jenže v kolektivu učitelů a vychovatelek nikdo obzvlášť starý nebyl a jméno Pichta nebo Picht nikdo nevlastnil. Zvědavost mě neopouštěla a k objasnění dopomohla náhoda. Vycházela jsem z jídelny a viděla jsem, jak Vojta utíká s Pichtovým strojem za jedním panem vychovatelem a šibalsky na něj volá: „*Pane Picht, pane doktore, spravíte Květu pichlák?*“ Děti měly svého speciálního lékaře strojů.

Po týdnu děti poznávám o něco více (snad co se týče jejich reakcí). Když je s nimi totiž člověk osm hodin denně,

ledacos se dozví. A já se dozvěděla. 10 čertů, každý jiný. Jeden líný, pomalý, do všeho ho strkat, druhý rád skáče z čehokoliv, další všechny kope, jiný je vzteklý, další vydává pořád nějaké skřeky, šestý stále něco vypráví a skáče do řeči, sedmý každého pomlouvá a s kamarádem se tomu smějí, další odbíhá od skupiny a utíká se podívat na značku aut, strhuje na sebe pozornost tím, že sprostě nadává a říká ne-místné vtípky.

Ve skupině dětí se vždycky objeví někdo, kdo je Vám protivný nebo naopak sympatický či se jinak vloudí do myslí. U nás se objevil chlapec - klíště. Dokázal se upnout na paní vychovatelku a když odjela ze školy v přírodě, „přísál“ se na mě. Asi tak hodinu denně mně vtoukal do hlavy dějiny české země, připravoval mi druhou maturitu z našich panovníků a dat bitev, jmenoval své příbuzné, jen na půl hodinky se zapovídal o své babičce, zkoušel mě ze značek aut. Týden se to dá vydržet.

Tenhle kluk si tedy vybral mě. Se mnou si vybral i mou ruku, jelikož vidí na vzdálenost dvou centimetrů, jak mě upozornili. Nejdřív vyprávěl, ale když poznal, že se nebudu stále věnovat jen jemu a občas musí jít ve dvojici s kamarádem, začal se projevovat i jinak. Nejen že vypouštěl ze svých úst sprostá slova, ale při odpolední procházce se s Petrem pošádli tak, že vše vyústilo ve rvačku. „*Tomáš, okamžitě se přestaňte prát!*“ zasáhla jsem. Z davu přihlížejících se ozvala Květa: „*Jo a paní vychovatelko, Tomáš se nesmí praštit do hlavy!*“ (Tady mi Květa netykala, asi proto, že v situacích, kde se mělo něco vyřešit, jsem byla já ta odpovědná). „*Je to pravda?*“ zahřměla jsem na Petra. Pípnul, že je a cestu do areálu jsem držela Tomáše za ruku. Naivně jsem si myslela, že ho bude něco bolet, nebo bude zaražený, ale to neznáte hadimršku. Držel se mě za ruku a kopal svou další obět. Radši jsem se tedy uvolila si s ním povídat, abych ho odvedla od zlobení. Ale on si z ostatních utahoval, vymýšlel různé obraty, které měly dvojí význam.

Co je ten Tom za dítko. Myslela jsem na něj ve volných chvílích. Ale pak zase přišly odpolední povinnosti a já se neměla čas starat jen o jedno kvítko.

Čtrnáct dní uběhlo jako voda a my odjíždíme zpět do Prahy. Musím se přiznat, že pobyt s těmito dětmi na mě zanechal následky. Zdálo se mi, že špatně vidím a stávalo se mi také to, že jsem své příbuzné upozorňovala na věci, které samozřejmě viděli. Například jsem strčila do bratra, aby nešlápl do kaluže. I když brýle nenosím, nějaký čas po příjezdu ze školy v přírodě jsem je měla posazené na nose.

Jedny „líčky“ mi půjčily děti, abych je lépe viděla a to byly brýle krátkozraké, vidící do dětského nitra. Dalekozraké viděly za ostatní, tedy i za mého bratra a všechny slabozraké.

Poznámka:

Může se také zdát, že tento pobyt v přírodě byl jako všechny ostatní pobyty zdravých dětí. Snad jsem si to myslela i já. Ale jakmile se vidí, s čím vším se musí potýkat vychovatelka a s čím děti, jakési srovnání tu vyplyne. Vychovatelka nejen že musí dát pozor na děti, ale ona musí dát pozor na dítě. Jedna vychovatelka tady je stínem všech deseti. Nejde říct teď všichni jdeme doleva, musím každého zvlášť upozornit na jinou věc. Nesmíme zapomenout, že to jsou děti slabozraké, tj. ty, které mají sníženou zrakovou ostrost obou očí a to i s optimální brýlovou korekcí. Jsou tu i ty se zbytky zraku, kdy se jedná o zrakovou ostrost v rozmezí 4/50 a tvary jsou rozeznávány těsně u oka. S nimi byly i děti s poruchami učení, tedy dyslektici, dysgrafici nebo dysortografici.

PRAXE U ZBYTKAŘŮ A DĚTÍ S PORUCHAMI UČENÍ

Ve škole se na mě přilepily stohy požadavků. Jedním z nich byla praxe. Takže hledej.

Marně jsem se jí pokoušela najít v určeném termínu. Byla jsem se zeptat v logopedické poradně, ale tam bych musela za hodiny pozorování platit. Telefonovala jsem na víc než pět míst, ale všude měli obsazeno pátým ročníkem speciální pedagogiky, který má přednost. Zoufalá situace. Pak mi blesklo hlavou, že bych mohla zkusit štěstí u dětí, se kterými jsem byla na škole v přírodě.

Pan ředitel mi vyhověl. Tak jsem se tedy ocitla ve škole pro děti se zbytky zraku a poruchami učení.

Internátní škola

Úvodem bych mohla povědět něco o škole. Začala bych tím, že je to škola internátní, tedy je zde v areálu internát, kde jsou ubytované mimopražské děti z celé školy. Domnívám se, že bydlí rozdělené podle tříd. Většinou mají největší kamarády právě ve svých třídách.

Pracují zde vychovatelé, kteří byli na škole v přírodě. Ti převezmou děti po vyučování a mají pro ně připravený vlastní program. Obvykle píší úkoly, poté jdou na vycházku. Obtížnější je to, že vychovatelka má skupinu dětí složenou ze žáků např. osmé a sedmé třídy, kterým končí vyučování různě. Pak se musí čekat a někdy jim na vycházku nezbývá čas.

Je zde vybudováno i hřiště a samozřejmě i menší tělocvična.

Ve škole působí zdravotní sestra, u které jsou uloženy osobní údaje o dětech. Neměla jsem možnost se s ní setkat a pohovořit o její náplni práce. Tým pedagogicko-psychologických pracovníků se zabývá dětmi i jejich rodiči, se kterými spolupracují.

Děti se v této škole učí jako v ostatních školách, jen je tu kladen větší důraz na hudební výchovu. V osmé třídě mají možnost výuky na psacím stroji. Mimo to se zabývají orientací v prostoru a prací se speciálními pomůckami, které jim pomáhají jak ve vzdělávání, tak v budoucím povolání a v životě samém. Některé děti se zbytky zraku se posílají do integrace, tj. do škol obyčejných.

Děti mají možnost zúčastnit se různých soutěží v plavání, běhu, lyžování a ve speciální hře, u které si nejsem jista názvem, v „golballu“. Její specifikum je v akceptování zrakového postižení. Hráč má totiž na očích klapky. Družstvo asi sedmi účastníků je umístěno poblíž brány a protivník se snaží koulet ozvučený míč do brány druhých.

Podotkla bych, že třídy v této škole jsou smíšené, tedy se zbytky zraku a poruchami učení. Nevšimla jsem si, že by to dětem vadilo, i když by určitě bylo lepší, kdyby se učitelé zvlášť zaměřili na jednotlivá oslabení. Možná je dobré to, že v tomto prostředí vlastně dochází k jakési integraci slabozrakých do společenství dětí vidících.

Přístroje a pomůcky

V odstavci o výuce jsem se zmínila o pomůckách. Prvním přístrojem, se kterým jsem se seznámila byl optakon.

Přístroj pracuje pomocí kamery. Tato kamera je složena ze 144 fototranzistorů, snímá text a vytváří pomocí vibrátorů rozložených na ploše obraz, který se vejde právě na bříško jednoho prstu. Každý žák má ještě u sebe zesilovač, regulační kolečko, kterým si navolí intenzitu hmatníčku - silně, slabě. Při výuce se musí každou chvíli dělat přestávka, protože by se otupily nervové buňky. U té přestávky bych se zastavila. Například Květa má velice citlivá bříška na prstech a silnější intenzita jí doslova bolí.

Mezi písmeny mají být velké mezery, protože jinak jsou velice špatně rozeznatelná. Učitelka může vyučovat jen čtyři žáky, jelikož všichni čtou najednou.

Paní učitelka vyučující práci s optakonom navštěvovala kursy velkého příznivce tohoto přístroje, pana Volejníka. Ten si přeje, aby tento přístroj používaly děti i v matematice při zobrazování geometrických tvarů. Docílil toho, že děti čtou optakonom i noty a obrázky.

Dalším je Pichtův stroj. Stroj má sedm kláves, šest z nich je pro psaní bodů, sedmý pro vyznačení mezery mezi slovy. Prostřední klávesa je prodloužena tak, že její délku lze nařídit povytáhnutím a pišící ji může obsloužit dlaní. Tak je stroj možno ovládat i jednou rukou. Druhou ruku může žák použít pro čtení textu nebo ke kontrole opisovaného. Na Pichtově stroji jsou body vypichovány do papíru zespu. Vyrobějí se stroje pro pravou a levou ruku.

Matematickou pomůckou se stala v krabici uložená gumová podložka, ve které jsou pravítka se zářezy, kružítko a rytec.

Naposledy bych zmínila světelnou lupu, pomůcku ke čtení. Děti vezmou text z učebnice a vloží ho pod přístroj, který vypadá jako počítač. Ten promítne na obrazovce požadovaný text v jakémkoliv zvětšení.

To byla malá zmínka o přístrojích, které jsem viděla v této škole, ale chtěla bych upozornit, že jsem měla možnost i vyučovat. Tomu všemu ale předcházelo pozorování, chtěla jsem nejprve vidět, jak s dětmi mám pracovat a pak si vše pokud možno vyzkoušet. Nesmím opomenout, že jsem si vyžádala vyučování v páté třídě.

DĚTI A DĚTI PŘI VYUČOVÁNÍ

Nyní bych se opět vrátila zpět k dětem do páté třídy. Zatím jsem ve fázi pozorování a sleduji děj jednotlivých hodin. Vylíčila bych jen některé dojmy.

Po hodině tělesné výchovy následovala matematika. Byla to první hodina matematiky, kterou jsem viděla. Paní učitelka vykládala látku. Pak zadávala otázky dětem, ty odpovídaly, ona opravovala odpovědi. Hodina se však netýkala dvou žáků. Jeden z těch dvou během celé výuky zívá a občas se ledabyle přihlásil, více ho zajímala nástěnka, na kterou se stále otáčel. Druhý nebyl nikdy vyvolán, i když se usilovně hlásil. Květa a Tomáš byli tito neakceptovaní žáci.

Proč jim učitelka nedala nikdy nějakou otázku jako ostatním? Proč je alespoň neudržovala v kontaktu? Byli nějak osvobozeni z tohoto vyučování?

Hodina hudební výchovy, která následovala, byla nádhera. Květa hrála část koledy. Bylo vidět, že se doma připravovala. Tomáš vůbec nezpíval, jen seděl a kýval nohama, ale zdálo se, že je zaujat. Následovaly oblíbené písně na

přání. V jedné se zpívalo „lidi na mě koukají“ a Tomáš nahlas zazpíval „lidi na mě čumějí.“ Učitelka ho pokárala, hladíc ho po hlavě. Pak opakovali, kdo napsal tu či onu skladbu. Učitelka se nakonec zeptala na jméno skladby B. Smetany, kterou poslouchali. Tomáš se přihlásil a odpověděl: „*Bedřich Smetana složil cyklus symfonických básní Má vlast. Jednotlivé se jmenují...*“ Sklidil obrovský potlesk.

O přestávce jsem se shodou okolností potkala s paní učitelkou matematiky a ona mi sama od sebe začala vyprávět, že Tom má podstatně lepší výsledky ve slohu než v matematice. Má prý určité výkyvy pozornosti. Podle mého byl sčertlý a domnívám se, že mu jde výtečně dějepis a angličtina. Dokázal v ní totiž barvitě sprostě nadávat. Znamená to, že sloh, anglický jazyk a dějepis jsou předměty, ve kterých nevádí výkyvy pozornosti? Anebo Tomáš a Květa mají nejmenší zbytky zraku a „nedá“ se s nimi pracovat?

K vysvětlení Tomášova a Květinina způsobu práce ve vyučování by mi mohlo pomoci seznámení se s lékařským záznamem.

Dozvídám se tedy, že Tomáš je: „*infantilní, ochotný spolupracovat, snadno unavitelný, rozumové schopnosti jsou podprůměrné, ale ve třetí třídě vynikal podle záznamů v os. listech nade všemi. Podává velice nízké výkony v úkolech náročných na pozornost. Logické myšlení je podle psychologů v podprůměru. Práce převažuje hmatová, prognózou jsou obtíže ve vyučování ve vyšších třídách. Jeho diagnózou je pseudoneuastenický syndrom, LMD, hyperaktivita, manipulace s různými předměty a částmi těla je stejná jako u vidicích, projevují se následky hydrocefalu. Je určitě bezohledný a egoistický. Má problémy u zrakové analýzy složitých tvarů. Psychologický vývoj nepokračuje přiměřeným tempem. Jsou u něho nápadné výkyvy a výpadky pozornosti, které vypadají jako malý epileptický záchvat. Je velice závislý, méně samostatný. Z havev plete červenou a zelenou, početní představy jsou do 6. Nemá smysl pro rytmus, písně jen odříkává. Je velice škodolibý a má radost z cizího neúspěchu a bolesti.*“

Tomáš se po shlédnutí tohoto záznamu stal pro mne ztělesněním nové záhadnosti individuálních potřeb dětí se zbytky zraku a poruchami učení.

Nemohu se ubránit dalším otázkám. Je Tomáš opravdu podprůměrný? Je pátá třída „vyšší třída,“ ta, ve které má mít potíže? Pokračuje jeho psychologický vývoj nepřiměřeným tempem? Jsou nápadné výkyvy příčinou toho, co jsem viděla při hudební výchově? Opravdu nemá smysl pro rytmus, když jsem ho slyšela zpívat? Jak je bezohledný? Najednou mám před sebou dva Tomáše, jeden je z posudku a jeden je skutečný. Po prozkoumání posudku jsem se například dozvěděla, že dnes vyšla Tomášovi básně ve Sluníčku.

Příští týden bych ráda ve škola mluvila s Tomášem, a proto utíkám do školy, abych stihla přestávku. Ptám se ho, zda byl o víkend u rodičů doma nebo na výletě. „*No, byl jsem tam u nás, tam na Chebsku v muzeu. Tam je Prokop Holý a Valdštejn, víte kterej, ten co byl zavražděn, on byl v bílé noční košili zavražděn. Víte kdo byl Prokop Holý a Valdštejn?*“ Říkám, že už mi to vyprávěl na škole v přírodě nescíslněkrát. Dál se ptám, jestli už napsal Ježíškovi o dárky. Na tuhle otázku zareagovali i ostatní a já slyším, že už nepiší a stejně něco dostanou apod. Tomáš všechny překřičel: „*Petr je heterák, víte co je heterák? A já mu koupím to z automatu*

za pět korun! A bráčku učím říkat taky heterák a taky ho učím říkat šid.“ Bratrovi jsou prý čtyři roky. Zajímalo by mne, zda Tomáš ví, co je heterák, ale přichází učitelka na matematiku.

Najednou si myslím, že jsem v nedůvěře k lékařským posudkům udělala chybu. Inteligenci jsem u něj při mém prvním dojmu vhodila do jedné kupy se sčertlostí. Toma jsem si jako inteligentního představovala. Pro mě bylo dítě, které málo vidí a hodně čte, chytré.

Následuje hodina českého jazyka. Děti jsou jako pěny, podávají bezvadné odpovědi. Při opakování byl sice Tomáš nejhorší, ale neustále vyvolávan. Učitele asi šlo o udržení jeho pozornosti.

Tomášovy výkyvy

Nemohu si nevšimnout, jak se v závislosti na jednotlivých přístupech poněkud mění i problematice výkyvy v Tomášově chování.

Možná bych si mohla vytvořit malý přehled. Tomáš je nejvíce nesoustředěný při matematice. V hodině českého jazyka se dá ovládnout, paní učitelka jedná s klidem, její hodiny nejsou obávané, ale určitý respekt si vybudovala. K Tomášovi podle mého přistupuje s určitým nadhledem. Vyplývá ten nadhled z ohledu na jeho postižení? Při hudební výchově je nesoustředěnost na střední úrovni. Paní učitelka je na Tomáše velmi milá, i když zlobí. Výkyvy v jeho chování také závisí na tom, nakolik je učitelem vtažen do dění a ovládnut. Nejzřetelněji se to projevuje na hodinách tělesné výchovy.

Tělesná výchova, na které jsem se byla několikrát podívat, byla přirozená, ničím neobvyklá. Vyučoval ji pan učitel třídni. Je to mladý člověk, který vede „svížené“ hodiny. Děti si při nich zařadí a odreažují se. Zajímavý je také způsob komunikace. Připadá mi, že je to učitel 21. století. Dětmí je obdivován, uctíván. Dle mého proto, že dokáže dítě, které má na něj nebo na něco jiného nemístnou připomínku, uvést do menších rozpaků. On odrazí škodolibou větu větším úderem protivníkovi a ten je sražen na kolena. To se těmto dětem líbí.

Jako příklad bych uvedla zápis z jedné hodiny:

Jdu s dětmi a učitelem do tělocvičny. „*Tady to smrdí jako ploštice!*“ zakřičela Martina. Učitel: „*A ty víš, jak smrdí ploštice a co to je?*“ Martina se směje: „*Ne*“. Odpoví, i když ví, že za to, co řekne a nebude vědět o čem mluví, dostane kopanec. Nejvíce to funguje u sprostých slov.

Tomášovi cvičení s tyčí moc nejde, má na ni ruce pověšené jako křídla. Teď se mají s tyčí zaklánět. Tom se bojí pořádně se zaklonit, snad má strach, že přepadne, tak raději s tyčí šermuje a za trest dostává švihadlo.

Tomáš jako poslední nese nesložené švihadlo, ostatní rozebírají švédskou bednu. „*Tome, pojď, složíme švihadlo, vezmi si oba konce do ruky, teď je přelož ještě napůl. Dobrý a běž jim pomoci.*“

Vítek dává nástup. Děti nastupují do řady. „*Netulte se k sobě jako teplí bratři, trochu rozestupy!*“ zavelí učitel.

Tady je možné si všimnout, že Tomáš se nijak moc nerozřádl a nestrhl třídu k nějakému vtípkování, ani neřekl žádné sprosté slovo, jako se to stávalo mně při hrách na

škole v přírodě. Nikdy také nebylo středem pozornosti něco jiného než cvičení. Možná to byl jen respekt z pana učitele a možná je to tím, že ho má rád.

Takže existuje někdo, kdo ho dokáže vytrhnout ze všech výkyvů a stavů nepozornosti, kdo dokáže, že Tomáš poslouchá. Jak je vytržen z výkyvů? Ne, že by byl pořád oprávněn a byla na něj stržena zvláštní pozornost, ale jsou na něj kladeny nároky jako na ostatní a v nezbytných případech pomůže ruka.

V textu je také zmínka o tom, že dostává švihadlo místo tyče. Ta tyč je nástroj, se kterým by si mohl ublížit. Stejně tak si mohli ublížit i ostatní. Tak z jakého důvodu?

Pro mě z toho plyne, že Tomáše je možno sklidnit. Ale asi tuto výsadu nebude mít kdekdo. Já ji určitě nepožívám.

POMOCNÁ RUKA

Tomášovy výkyvy nejsou jen projevem výkyvů pozornosti či výkyvů způsobených poškozením jeho mozku, ale také toho, jaká pomocná ruka se mu nabízí, co od něj požaduje, co mu dovoluje, k čemu ho svádí.

Na přítomnost pomocné ruky je zvyklý už od útlého dětství. Ve škole to byla jeho služebnice. Tahle ruka mohla být stejná jako ruka mámina. Pomohla, nakrmila, uspala, pohladila, umyla, utřela. Nejvíce asi po Tomovi uklízela. Proto dnes není schopen uklízet.

Možná, že po odehodu ze školky využíval dobrých rukou víc než musel a stal se na ni závislý více než jeho vrstevníci. Tady v této škole mu pak vychovatelka poskytovala ruku také nadměrně.

Ruka vychovatelky se mu do vlastní dlaně vtiskovala hodně dlouho, takže už je jeho součástí. Pak tu ruku má ve své moci. Majitel ruky jen Toma okřikne, ale nepustí ho. A tak asi poznal, že i když bude zlobit, ruka vychovatelky ho bude držet stále. A má vyhráno. Vychovatelku ani nenapadne pustit ho, protože by se určitě zranil a do dvojice s kamarádem ho nedá, zlobil by. Na vychovatelku není upjat citově, ale jen, mohu-li to tak říci, na její ruku, která mu slouží. Jak už jsem řekla, po té, co má jistotu, že se někoho drží, škádlí ostatní.

Ruka kamaráda je taková, která může i zradit. Kamarád Láďa ho občas strká do děr. Ale jsou i situace, kdy je mu jeho ruka dobrá, a to tehdy, když by Láďa cítil, že ho za zradu čeká trest od vyučujícího. Příkladem je hodina tělesné výchovy, kdy se ve dvojici procházelo naskládanou položenou švédskou bednou. Mělo se projít bez chyby a protože Láďa je ctižádostivý a snažil se, Tomáš vycítil, že mu v této situaci neublíží.

Moje ruka byla zpočátku odmítaná, hlavně v přítomnosti „staré“ ruky jeho vychovatelky nebo pana učitele. V případě, že nebyla ani jedna ruka po ruce, byla moje dobrá. Tomáš se ke mně chová pořád jako k vychovatelce - služce, ne jako k učitelce, na kterou jsem u nich ve škole povýšila. Nemá mě za studenta, který tam vyučuje, ale za vychovatel-

ku, která ho podvedla a byla přítom učitelka. Od téhle ruky si nedá poroučet.

Z vlastní zkušenosti mohu říci, že stisk Tomášovy ruky nebyl nikdy ledabylý ani silný, pokaždé si mou ruku ohledával a hledal cosi nového. Rád se dotýkal prstýnků, menších poranění nebo nehtů.

Dívala jsem se na to, jak je závislý na ruce třídního učitele. Měla se přeskakovat švédská bedna. Květa se stále smála, nemohla na tak vysokou překážku vyskočit, tak jen se vzepřela rukama a vylezla. Na bednu měli nejprve vyskočit na kolena, obrátit se a slézt dolů, pak do dřepu a slézt a nakonec přeskočit, aby se ani nohy nedotkly. Tomáš byl jako na pérku, učitel mu tleskal do bedny a co chvíli ho vzal za ruku, aby si odměřil tři kroky. S Tomem se rozeběhl a on se mu pověsil na ruku jako opička. Přes švédskou bednu se přehoupl jako na liáně. Tomáš má důvěru k učitelově ruce jakou má snad jen k ruce rodičů.

Ale jinak je ruka učitele jiná. Ten se o něj celý den nestará, tudíž vzácná. Má z ní určitý respekt. Učitelova ruka nechce, aby se ho držel, ale aby chodil sám. Proto ruka jím nabídnutá je uctívána a Tom si nedovolí zlobit. Je pevná a nelze od ní čekat shovívavost ke zlobení či neposlušnosti.

LÍTOST ZDE NEMÁ MÍSTO

Tomášovi někdo toleroval jeho výkyvy, nereagoval na ně, nechal ho být. Někdo mu pohrozil a nechal ho dělat, co se mu zlíbí. Někdo toho chlapce ale dokázal zaujmout a nic mu neprominout, stejně tak jako ostatním.

Ne, že by pan učitel neviděl, že Tomáš je mimořádně postižený. Jeho třída věděla, že se Tomáš nesmí praštit do hlavy. Mezi spolužáky jsem však na další informace o Tomášově nemoci nenarazila. On se jen nesměl praštit do hlavy. Pan učitel viděl i to, co Tomáš potřebuje, jakým způsobem je právě jemu třeba podávat pomocnou ruku.

Jak ale vidět Tomáše s hydrocefalem bez hydrocefalu? No přece... „*Nasadte si líčky!*“ *Všichni se začali smát. Ale ti, kteří je neměli, rychle zareagovali.*“

Poznámka:

Rubinštejnová M.: *Psychologie mentálně zaostalého žáka*. 1. vyd. Praha, SPN 1973. 206 s.

„*Zvláštnosti psychiky hydrocefalických dětí jsou velmi rozmanité. Některé z nich jsou nevrle, zlostné, unavené, jiné zase živé, hovorné, lehkomyšlné. M.S. Pevznerová, která zkoumala zvláštnosti rozvoje řeči některých hydrocefalů zjistila, že bohatství jejich slovní zásoby a rozvinutost vět mohou působit dojmem plnohodnotné řeči. Avšak za vnějšně bohatou formou řeči se skrývá velmi ubohý obsah, děti opakují cizí slova a obraty, aniž správně chápou jejich obsah.*“

Učitel naráží na značné obtíže, má-li hodnotit chování a prospěch těchto dětí, protože jejich stav se neustále mění. Tato skupina dětí, hydrocefalové, spolu s epileptiky a jinými tvoří složení žáků zvláštních škol.“

Asociální chování a trestná činnost mládeže

Tomáš Moucha

OBSAH

DÚM

Co je to vlastně DÚM

Přijímání svěřenců

Musíme plnit!

Jeden za všechny, všichni za jednoho

Potřebuji ručení

Vychovatelé

Financování ústavu

MLADISTVÍ DELIKVENTI

CESTA DO DÚM

Jak to vidí Jakub G.

Jak to vidí Jiří T.

SPOLEČNÝ ZÁVĚR

DÚM

Co je to vlastně DÚM

Tato tajuplná značka znamená diagnostický ústav pro mládež. Je to státní internátní výchovné zařízení, které komplexně vyšetřuje z hlediska psychologického, pedagogického a sociálního mládež s nařízenou ústavní nebo uloženou ochrannou výchovou. Dále sem může být umístěn jedinec takzvaným předběžným opatřením, které ukládá sociální pracovník nebo se může jednat o dobrovolný pobyt, zpravidla na žádost rodičů. Tato mládež je dále po osmi týdnech pobytu rozmísťována do dalších zařízení. To znamená do příslušných typů dětských domovů a zvláštních výchovných zařízení, popřípadě do internátních škol pro mládež vyžadující zvláštní péči.

Přijímání svěřenců

Do DÚM se přijímají svěřenci na základě výše uvedených opatření. Spodní věková hranice pro možnost umístění do našeho ústavu je dána ukončením základní školní docházky. Do našeho ústavu nepřijímáme mladistvé s duševními nemocemi v akutním stádiu, bacilonosiče a mladistvé, jimž bylo nařízeno karanténní opatření.

Vlastnímu umístění předchází požadavek příslušného OPD (Obvodní péče o dítě) spolu s doručením potřebných materiálů (rodný list). Pokud jsou náležitosti v pořádku, mladistvý je zařazen do pořadníku a podle kapacitních možností předvolán sociální pracovníci DÚM k nástupu.

Mladistvé přiváží k přijetí nejčastěji pracovníci OPD, rodiče nebo příslušníci Policie ČR. Po příjezdu je provedena zdravotní prohlídka mladistvého a poté je přichází svěřence zařazen do jedné z výchovných skupin. Kritériem je vyrovnanost v počtu členů skupiny a vyrovnanost nově přichozích. Dále mladistvého přebere k vstupnímu pohovoru etoped, psycholog nebo sociální pracovník. Po ukončení pohovoru je nový svěřence předán žurnální službě, která provede odebrání oděvních součástí a zároveň vyčlení vhodný oděv na vycházky. Ostatní věci jsou uloženy do skladu. Je možné ponechat svěřenci jeden balíček cigaret. Po odebrání civilního oděvu je svěřence vybaven ústavním oblekem, který si ukládá do přidělené skříňky. Mladistvý pak přechází do přidělené výchovné skupiny, kde se okamžitě zapojuje do programu.

Musíme plnit!

Každý přichází je povinen plnit takzvaný individuální a skupinový limit. Je to týdenní cyklus, který je ukončen závěrečným týdenním hodnocením. Východiskem pro splnění týdenního limitu je plnění denního programu. Za každý den plnění úkolů získává svěřence 4 body - tj. 28 bodů za celý týden. Těchto 28 bodů je základním individuálním limitem svěřence. Plní-li svěřence všechny stanovené úkoly (úklidy, školní práce, sportovní činnost), může ke svému základnímu individuálnímu limitu získat další body navíc. Pro týdenní hodnocení je určující konečný zůstatek bodů. Týden je považován za splněný, pokud svěřence dosáhl alespoň 26 bodů. Splní-li tedy individuální limit, má nárok na odměny (společná vycházka, samostatná vycházka, osobní výhody, podměněné propuštění).

Jeden za všechny, všichni za jednoho

Kromě individuálního limitu existuje již zmíněný skupinový limit. Ten se vypočítává násobením individuálního limitu počtem hodnocených členů ve skupině. (Ve skupině je 5 hodnocených členů. Skupinový limit je tedy $26 \cdot 5 = 130$ bodů.) Pokud je dosažen skupinový limit vyšší, než limit daný, skupina splnila svůj skupinový limit. V tomto případě se skupině započítává do soutěže 5 skupinových bodů. Za každého „nepřihlášeného“ si skupina odečte 1 bod. Další skup. body může získávat v týdenních činnostech (sportovní odpoledne, škola, pracoviště). Za vítězství v soutěži má skupina jisté výhody (celodenní akce).

Potřebuji ručení

Ručení je skupinové vyjádření důvěry novému svěřenci DÚM. Ručení může svěřenec získat za podmínek dobrého plnění individuálního limitu, aktivní práce na programu skupiny nebo je-li minimálně 6 dnů v DÚM.

Udělené ručení svěřenci umožňuje zúčastňovat se programů mimo DÚM, být zařazován do pracovní skupiny nebo přípravky (volný pohyb mimo zařízení) a pobírat další výhody z toho plynoucí (dovolenka, samostatná vycházka).

Ručení se automaticky ztrácí útekem z DÚM a nevrácením se z dovolenky ve stanoveném termínu.

Vychovatelé

Úkolem výchovného pracovníka je řídit veškeré činnosti prováděné v ústavu. Je v jeho zájmu být vždy na program připraven, neboť v opačném případě okamžitě ztrácí autoritu. Je to osoba jednou milovaná, podruhé nenáviděná, uznávaná, zesměšňovaná, zkrátka člověk nikdy neví na čem je. Dobrý vychovatel si to ale zjistí.

Vedoucím tohoto teamu je hlavní vychovatel, který zároveň odpovídá řediteli ústavu za perfektní plnění výchovatelských povinností. Je i v jeho zájmu vytvořit dobrý kolektiv pracovníků, neboť nálady pedagogického sboru se přenáší do celkové úrovně práce. Tito lidé jsou zkrátka pilířem celého diagnostického ústavu.

Financování ústavu

DÚM patří pod ministerstvo školství. To znamená, že je financován ze státních dotací. Rodiče nedoplácejí nic. Snídaně, oběd, svačina a večere přijdou ústav pro jednoho svěřence asi na 64 korun. K tomu musíme započítat i hygienické potřeby, ošacení, kapesné atd. To tedy znamená, že jeden svěřenec přijde ústav na 150 - 200 korun.

Možnost sponzorování soukromou osobou je vyloučena, nicméně dotace jsou nesporně vyšší než pro ostatní školská zařízení.

MLADISTVÍ DELIKVENTI

Při studování příčin asociálního chování svěřenců jsem došel k poznatku, že téměř v 90% případů, chlapci nedokon-

čili profesionální přípravu. Velký podíl na tom má nedokončená základní docházka, nevhodný výběr profesí, rodinné prostředí atd. Svěřenci byli mnohdy již od mateřské školky považováni za špatně přizpůsobivé nebo přizpůsobené. V těchto intencích byli hodnoceni vychovatelé a v těchto intencích se často vytvářel jejich sebeobraz a podle něj také často jednali jako bytosti, vymykající se danému pořádku, jako **delikventi**.

CESTA DO DÚM

Jak to vidí Jakub G.

Jméno, Příjmení: Jakub G.

Narozen: 25. ledna 1976

Bydliště: Mariánské Lázně

Přechodné bydliště: u sestry

Rodiče: rozvedeni, když mu bylo sedm let

Matka: Helena Z., znovu provdána, v domácnosti

Otec: Petr G., invalidní důchodce

Otec Jakuba: Ivan Z., montér, žije s matkou

Sourozenci: starší sestra, mladší bratr

Umístěn: DVÚ Kamenná Lhota, DÚM Praha 2

VSTUPNÍ INFORMACE (DÚM)

Jakub pochází z rozvrácené rodiny. Rodiče se rozvedli, když mu bylo sedm let. Matka se znovu provdala a začala mít výchovné problémy se synem. Chlapec do té doby aktivně sportoval, dokonce hrál dorosteneckou první ligu v hokeji. Nabídky i z Německa. Příchodem nového otce, Jakubův život dostal nový řád. Otec je alkoholik, agresivní povahy. Do těchto tajů zasvěcoval i své nevlastní děti. Jakubův mladší bratr alkoholu zcela propadl, ale on sám ho odmítal. Velmi časté konflikty s otcem, které Jakub řeší útekem z domu. Pohybuje se v závadové partě, nechává se živit dívkami. Pravděpodobně dělá „pasáka“. Časté absence ve škole. Rodina nereaguje ani na upozornění školou, ani na upozornění sociální pracovníce. Drobná trestná činnost (krádeže cigaret, alkoholu atd. a následný prodej). Vyšetřován policií ohledně výše zmíněné prostitutky. Zcela se nepotvrdilo. Na základě soudního usnesení umístěn do dětského domova. Tam velice časté útekem, absence v práci, pohlavní styk s nezletilými dívkami. Umístěn do diagnostického ústavu na pozorování.

ZÁZNAM ROZHOVORU

Já: „Prosím tě, pověz mi něco stručného o mémě a o tátovi.“
Jakub: „Takže, naši se rozvedli, když mi bylo sedm let. Mám tedy nevlastního otce a dostal jsem se sem do dětského domova kvůli němu. Bylo to v patnácti letech.“

Já: „Moment, proč jsi se sem dostal kvůli němu, jak si to vysvětluješ?“

Jakub: „Protože, jako jsme se neshodli jako, no. Čili nechtěl mě živit, a tak. Tak sem prostě začal chodit za školu.“

Já: „Máma na to reagovala jak?“

Jakub: „Matka na to jako reagovala, ale bála se, no. Pak se o to začala zajímat sociálka.“

Já: „A chodil jsi skutečně jenom za školu, že tě přerušuju?“

Jakub: „No chodil jsem jenom za školu, žádná trestná činnost, nic.“

Já: „A co jsi za tou školou dělal, co se tam tak dělává.“

Jakub: „Doma jsem většinou byl. Pak jsem se tedy dostal do toho dětského domova, tam jsem byl rok, od patnácti do šestnácti, pak jsem utek, z toho dětského domova, kvůli holce. V tom dětském domově jsem se učil, asi rok a půl.“

Já: „Čemu?“

Jakub: „Zedníka, pak jsem měl jít na hotelovou školu, ale tam jsem taky chodil za školu, pár áček jsem hodil, pak vlastně jsem se tam nedostal, pak jsem vlastně utek, no a měsíc před osmnáctkou jsem se vlastně vrátil.“

Já: „Táhlo tě třeba něco domů?“

Jakub: „Především máma, sourozenci.“

Já: „A jak nevlastní táta řešil konflikty u vás doma?“

Jakub: „Párkrát buď mě zbil nebo prostě nevím, no. Přes hlavu, všude.“

Já: „A co vlastní táta?“

Jakub: „Vlastní otec na mě byl dobřej, ale neklapalo jim to s mámou. Nevlastní otec byl na všechny tvrděj i na ségru, ale ta se brzy odstěhovala jinam. No a na bráchu byl jako normální. Nebo prostě takhle, my jsme chodili hrát závodně hokej, nekouřil jsem, nepil jsem, nic. No a že od čtrnácti začal kouřit, chodit na pivo, brácha a že s fotrem chodil do hospody, tak prostě ho měl radši než mě.“

Já: „A, kde jsi se tyto zlozvyky naučil ty.“

Jakub: „To jsem se naučil doma, když jsem chodil za tu školu.“

Já: „Jak se to vlastně všechno provalilo.“

Jakub: „Takhle, ze začátku jsem dopisy ze školy bral ze schránky. Pořád jsem měl komise, kde mi domlouvali, sociálka mi dávala taky hodně šancí, která chtěla, abych nešel do dětského domova, no a pak už jako...“

Já: „A proč jsi nechtěl takových šancí využít?“

Jakub: „Já začal do té školy chodit, chodil jsem třeba čtrnáct dní, pak jsem zase měl něco s nevlastním otcem doma, pak jsem zase nechtěl do školy nějak, třeba, týden jsem nešel do školy, protože jsem byl třeba nevyzpalej. Von vodjel do práce a já šel za školu, domu.“

Já: „Říkal jsi, že do školy jsi nechodil kvůli tátovi. Co jsi tím sledoval. Myslel jsi si, že tím tátu nějak potrestáš?“

Jakub: „To ne, ale že prostě já to nezvládal. Spát a tak. Já jsem chodil hrát hokej, brzo ráno jsem vstával na hokej a večer jsem ještě jezdil. Ne každý den, úplně, ale vlastně já byl nevyzpalej, nic. Ted'ko, když byl doma v tejdnu, protože on jezdil čtvrtěk, pátek, neděle v tejdnu na montáže, tak jsem byl prostě nevyzpalej. Ve čtvrtěk přijel, pohádali jsme se a já šel z baráku pryč. Vrátil jsem se až v pondělí.“

Já: „Kam jsi utíkal?“

Jakub: „Po kámoších - po holkách, ty mě živily.“

Já: „Když jedeš z diagnostáku domů, jak se k tobě chovají.“

Jakub: „No ze začátku jsou všichni milí, matka je teda furt, ta je teda dobrá, ségra taky, brácha ten už je takovej, už ho neheru za bráchu, protože místo toho, aby držel se mnou jako s bráchou, tak drží vlastně s nevlastním otcem. No a ségru tu mám jako svoji vlastní matku, protože ta mi pomohla taky hodně. Mohl jsem jezdit k ní, domů jsem nechtěl. V podstatě jsem se bál domů přijet, protože jsem nevěděl, co zase bude. Von fotr mlátil i mámu, von hodně pil. Přijel domů z práce a už byl vožralej a pak stačila malá záminka, třeba když bouchla sklenička a už řval. Někdý vzal na mámu i žid-

li. Hodně jsem se věnoval hokeji, ale v děcáku mi to zarazili, protože tam musel být rád. Až vodsud vyjdu budu se snažit začít znova, ale domu už se nevrátím.“

VLASTNÍ KOMENTÁŘ

Již v prvních větách rozhovoru se nemohu zbavit dojmu, že Jakubovým problémem bude otec. Okamžitě ne něj začíná svalovat své nynější problémy. Jako kdyby chtěl říci: „Za to může on. Jeho se ptejte.“ ON může za to, že mě neživil a proto JÁ jsem začal chodit za školu. Svoji matku staví do pozice ONA za to nemůže a okamžitě orientuje rozhovor na sociální pracovníci (asi se chce vyhnout dalšímu vyptávání).

Začíná mě napadat, jestli opravdu chodil jenom za školu. Jako odpověď se mi dostává ujištění, že ano, ale okamžitě ze sebe vyhrkne skoro přísahu, že nepáchal žádnou trestnou činnost (nechci se nechat odbít, a tak se znovu ptám). Opět vyhýbavá odpověď, opět hozená návnada, tentokrát v podobě dětského domova. Honem začíná povídat o tamních potížích. I tam za jeho problémy může někdo jiný (učňák, holka).

Snažím se zjistit jestli důvodem k útěku byla také rodina, třeba matka (tolik jí omlouval). Dostává se mi velice strohé odpovědi. Opět se dostáváme k problému otec. Jakub skoro pláče (to táta, to táta). Ale otec podobné problémy s ostatními členy rodiny nemá. Jeho mladší bratr s otcem vycházel, sestra se provdala. Když ponechám stranou otcovo nesporně špatné, někdy přehnané chování vůči matce a výchovné metody vůči Jakubovým sourozencům, musím koketovat s myšlenkou, že problém je úplně někde jinde než u otce. Zdá se mi, že táta funguje jako zástěrka a pádná omluva pro jeho problémové chování a pro jeho delikventní činnost - pít, kouřit, chodit do hospody, chodit za školu, to **všechno jsem se naučil kvůli fotrovi**.

Ve své výpovědi se zmiňuje o sportu, konkrétně o hokeji. Údajně velice dobrý hráč, skoro nadějný reprezentant, ale opět je to otec, který mu všechno znemožnil. Vůbec si neuvědomuje, že vzápětí otce omluví - pracuje jako montér a není doma **čtyři dny** v týdnu.

Myslím, že nevlastní otec je jeho veliký komplex. Tak dlouho přesvědčoval ostatní o vině otce na svých problémech, že jim sám uvěřil a jeho: „Fotr za to může.“ ho bude pronásledovat celý život. S tím souvisí i jeho nejasná věta a představa: „Budu se snažit začít znova...“.

Jak to vidí Jiří T.

Jméno, Příjmení: Jiří T.

Narozen: 11. května 1979

Bydliště: Pardubice

Přechodné bydliště: ****

Rodiče: žijí společně

Matka: Milena T., dělnice

Otec: Kamil T., toho času ve výkonu trestu, v opilosti srazil chodce, 1 rok nepodmíněně

Sourozenci: nemá sourozence

Umístěn: VÚM Pšov, DÚM Lublaňská Praha 2

Důvod umístění: opilost, krádeže v opilosti, útěky z domova, toulky

VSTUPNÍ INFORMACE(DÚM)

Po odsouzení otce nepodmíněně na jeden rok, pro těžké

ublžení na zdraví (v opilosti srazil chodce), začali v rodině výchovné problémy. Matka nestačila na výchovu a ani matka otec nebyla schopna pomoci. V rodině je silný sklon k alkoholu. Matka podléhající stresům si svůj vztek slovně vybíjí na synovi. Chlapec poprvé utíká z domova. Příležitostně si přivydělává. Po návratu domů na internát v jeho pokoji vznikl požár, podle něj neúmyslně. Škoda asi 50 000. Matka ještě škodu zaplatí z pojistky, ale vzápětí dochází na internátě ke krádeži, z které je právem obviněn Jiří. Problém řeší útekem. Na útěku se dopouští další krádeže, tentokrát v opilosti. Usvědčen policií, odsouzen a umístěn do VÚM. Chlapec má nízké IQ, na pozorování v psychiatrické léčebně. Tichý, nenápadný, domů nechce ani na dovolenku. Silný alkoholik!

ZÁZNAM ROZHOVORU

Jiří: „Já jsem utíkal z domova kvůli problémům, které vznikaly v rodině a ve škole.“

Já: „Přibliž mi to trochu.“

Jiří: „Otec šel na výkon trestu, von byl napitej, jel autem a porazil jednu holku, ale nic jí nebylo. No a jak jsem chodil do školy, prostě stal se mi na intru požár v mém pokoji, takže to bylo na mě. Přišel jsem z práce a kouřil jsem, oni udělali, že mi zůstal vajíč v kapse, musel dýmat. Takže sem vlastně vinej kvůli tomu že, oni se mě ptali jestli vim určitě, že jsem típnul cigaretu, já jsem řek že jo a ještě se mě ptali jestli jsem ji určitě někam vhodil. No a prostě jsem ji někam hodil, ale možná že mi to mohlo spadnout někam do kapsy nebo tak.“

Já: „Byla nějaká škoda?“

Jiří: „No, asi tak 30 000. Matka už mě nebrala, nadávala mi a tak, no a já jsem přestal chodit do školy, protože se mi tam kluci vysmívali a tak. Nedalo se tam vydržet, pořádkem se tam rval. To se dalo nějak přežít, matka řekla, že se to dá zaplatit z pojistky nebo tak, no jo, ale já na intru prostě ukrad nějaký peníze. Vono se na to přišlo, já jsem se bál jít domů, protože by mně máma zase nadávala, vyčítala by mně a zase by mě zřackovala. A tak jsem poprvé utek. No a to jsem byl tejděn na útěku, chytli mě v Kaplici. Pak mě odvezli domu, mamka si pro mě přijela a zase nějaký čas to bylo dobrý. No a pak mi to začala zase vyčítat a tak. Matka mi začala vyčítat všelijaký věci, že prostě, vona mi vyčítá pořád to, co se stalo. Prostě sem málo vydržel. Já sem vždycky, když jsem šel ven, tak jsem vždycky šel do lesa, tam kde je klid, protože u nás se pořád řvalo. No a už sem matce odsekával, ta se ke mně chovala ještě hůř, no a vždycky, když jsem se s ní trošičku pohádal, tak mi říkala, že jsem zkurvysyn, to jako že jsem nechtěný dítě. Prostě mě nechtěla mít. To mě úplně rozežralo, že jsem se rozhod ráno, až půjdu do školy, že uteču. Dva a půl měsíce jsem nebyl doma, jsem byl na útěku. Tam jsem si vydělával normálním způsobem, že sem pomáhal skládat uhlí a tak. Pak jsem šáněl brigádu a dostal jsem se do Brna, tam jsem se ptal a oni mě dali adrestu. Nejdřív jsem byl teda v Kladně, tam jsem dělal brigádu, že jsem dělal sádrový výrobky, no a já sem nechtěl, aby policie přišla na to, protože to byl slušnej člověk, že schovává nějakýho, co tady utek, aby neměl problémy. Tak jsem mu řek, jestli by mi nemoh najít brigádu někde jinde, amž by se dozvěděl, že jsem utek. Já jsem jako občanku měl. No a tak mě poslal do Brna, dal mi peníze, poslal mě do Náměště nad Oslavou. V Brně

jsem byl asi kolem měsíce a spal jem venku, pod širákem, protože bylo teplo. Pak jsem jel do Náměště nad Oslavou. A pak jsem pomáhal jednomu pánovi a ten tam měl svůj Euroshop parfémů, spíš drogistický zboží. No a tak jsem mu tam dělal, na zahrádce jsem mu pomáhal a tak, v domácnosti. On žil jenom se synem, no a tak jsem za to dostal spánek, jídlo a tak.“

Já: „On věděl, že jsi utekl?“

Jiří: „Ne, taky ne. Právě, že taky ne. Já jsem spal v jednom pokojíčku, kde byl bar s pitím. Prostě mi to neckalo, vzal sem načatou flašku, chtěl jsem si trošku cucnout. Já sem pil vlastně poprvý, no a tak jsem to do sebe nabublal a netušil jsem, co se se mnou děje. Prostě jsem usnul a pak jenom vim, že jsem se probudil, že jsem prostě něco dělal. Tělo mě jako vedlo samo, pak jsem se probudil ve vlaku. Vim, že jsem šel po silnici dopředu, sem nased na vlak, no a v Brně na nádraží mě chytli policajti.“

Já: „Jak probíhá takové zatčení.“

Jiří: „Já jsem jako šel tak divně, protože jsem měl obrovské bágel na zádech, tašky, voni mě jenom chytli za rameno, já jsem prostě už, netušil jsem co se děje a šel jsem prostě s nima na policii. A tam mi vyndali všechny věci, co jsem ukrad, vyslýchali mě a odvezli mě do Třebíče. Všechno se vrátilo, ten majitel, on věděl akorát to, že jsem bez pracovního poměru, žádnou škodu nechtěl zaplatit, škoda byla jenom to, že musel rozbít sklo, protože já jsem ho zamknul asi v pokoji. No nějak jsem mu všechno vrátil a pak jako sem věděl, že z domova uteču, protože to tam nevydržím. Prosil jsem sociální, aby mě nedávala domů, že prostě uteču.“

Já: „Myslíš, že kdyby byl táta doma, že by se to nestalo?“

Jiří: „Já myslím, že jo. Von otec pil s mojí babičkou, matka se s ním chtěla rozvíst, ale když táta měl tady to jednání ohledně toho zatčení. No tak byl pořádkem vopilejší a vopilejší a matka říkala, že by mu nechtěla ublížit tím rozvodem. No a tak to vzala. Otec strašně moc pil, fakt sme si moc nerozuměli. Pamatuju si, že mě ve čtrnácti strašně zbil, jak chlastal tak stratil nervy a seřezal mě. Já sem se i bránil a právě babka byla třeba taky napitá, ale křičela ať mě už nechá, že na něj jinak taky vlitne a dá mu pár facek. Tak mě vždycky nechal, ale pořádkem nadával, že sem radši šel ven nebo tak. Já bych doma radši vůbec nebyl. Matka mi udělala takovou ostudu, prostě já sem odmítl být doma, že radši půjdu na intr.“

Já: „Jakou ti udělala ostudu?“

Jiří: „Za prvý, nějaký drbný si přizvala domu a začala tam rozkecávat, že jsem debil, imbecil, blbeček a tak, že patříš do blázince.“

Já: „Proč myslíš, že to dělala?“

Jiří: „No vono to neklapalo už od začátku, když jsme se přistěhovali, prostě jsem byl něco jako navíc. Musel jsem si od ní i peníze půjčovat a to brala i přídatky od táty z kriminálu.“

Já: „Věříš, že by se vztahy až se vrátí mohly zlepšit?“

Jiří: „Ne! Poprosil jsem sociálku a ta mě dala do psychiatrické léčebny pro dospělé, no a dali mě do nějaký skupiny, kde jsou jenom takový, co se hned rozčlejí a tak. Tam sem byl tejděn, tam to klapalo perfektně, jsem tam pomáhal na zahrádě, no a pak mě přeřadili do dětský psychiatrický léčebny, nevím proč, jako, buď to bylo kvůli tomu, že mě neměla kam dát nebo kvůli tomu, že se jí zdálo, že jsem fakt úplnej cvok. Tam sem pobyl tři měsíce, šlo to perfektně, vy-

dělával jsem si čtyři koruny na hodinu. Tam to šlo teda dobře, tam byli kluci jako normální, akorát že brali prášky na záchvaty. Tam si sociálka řekla, co tam vlastně dělám, no a jednou nečekaně mně prostě řekla, že prostě odjíždím ve čtvrtek. Rovnou mi to řekla, aniž bych něco tušil, a tak. A tak jsem tady. Sem tady rád, hlavně ať nejsem doma.“

VLASTNÍ KOMENTÁŘ

Problémem Jiřího je údajně rodina a škola. Tyto dva fenomény prostupují celou jeho výpovědí, jako příčina jeho jednání. Otec za to může proto, že se opíjel, a šel za těžké ublížení na zdraví do kriminálu, matka proto, že ho nedokázala pochopit a škola za to může proto, že ho křivě obvinila ze způsobení požáru se škodou asi za 50 000 korun (sám přiznává 30 000).

Z větší části se zabývá jako prvotním stimulem svých problémů, internátem. Jeho pokoj vyhořel, ale on se diví, že je to na NĚJ (vajgla vodhodil, ale asi mu zůstal v kapse). Všichni mu pomáhali, ale on žije v domnění, že se mu smáli a dělali mu potíže. Matka ho dokonce z problému dostala, ale on zklamal znovu, tentokrát ukradl peníze. Tuto situaci řeší útekem z domova. Samozřejmě má proto svoje důvody (matka na něj řvala, vyčítala mu, fackovala ho). V tomto případě počítá s možností návratu a řekl bych, že jde o jistý způsob vydírání.

Jeho omluva pro jeho druhý útek je trvalá neshoda s matkou. Myslím, že je to opět nadsazené (opět hádky, fyzické násilí, vyčítání). „*Moje vina to není*“ (trošičku se chtěl pohádat).

Na útěku vystřídal řadu zaměstnání („*Vydělával jsem si normálním způsobem*“). Několik týdnů pracuje u „jednoho hodného pána“, s kterým se rozloučí tak, že ho vykrade. Může za to ovšem alkohol, který způsobí to, že ovládne jeho tělo a tím pádem ON neví, co se s ním děje („*A tak jsem to do sebe nabublal*“). To, že láhev nejdříve bez dovolení vzal, si ani neuvědomuje („*Nedalo mi to, tak jsem si ji vzal*“). Tolik špatná matka mu znovu pomůže, ale on již ví, že znovu uteče.

Problém svého alkoholismu vidí tak, že za to může táta. Nelíbí se mu, co dělá, ale sám jde v jeho stopách. Matka ho údajně zanedbávala (byl něco jako navíc). V jeho hlase cítím, že chce říci, „*kdyby mi máma chtěla pomoci, nakonec i ona může zato, že piju*.“

Z jeho výpovědi se zdá, že vůbec nechápe, kam se dostal, co to pro něj znamená a může znamenat („*tam byli kluci jako normální, akorát brali prášky na záchvaty*“). Navíc za to může sociálka, která ho „*vytrhla z míst, kde se mu fakt líbilo*“. Nakonec se i s tímto řešením identifikuje po svém („*Sem tady rád, hlavně ať nejsem doma*“.)

SPOLEČNÝ ZÁVĚR

Příběhy se postupně rozvíjejí kolem tří problematických okruhů. Je to rodina, a to především matka a otec, škola (vychovatelé, sociální pracovníci, ústavy) a koneckonců i společnost (závadové komunity).

Co se týče problému matky obou chlapců. Je patrný značný rozdíl v chápání matky, jako autority. Zatím co jeden má snahu si matku idealizovat, to znamená neobviňovat ji, chránit ji apod., druhý ji staví do pozice despoty, nenáviděného

člověka a příčiny všech problémů. Ovšem nutno připomenout, že pro Jakuba osobnost matky znamená neschopnost realistického náhledu na životní situaci (pocit viny vůči matce), zatímco Jiří osobnost matky zcela přehnaně kritizuje a neuznává. Snad mu chybělo citové zázemí, které by tolik potřeboval a přál si ho, ale nebylo mu umožněno. V Jiřího příběhu byla matka dominantní postavou, zatímco u Jakuba to byl otec.

Oba chlapeči pocházejí ze zcela dysfunkčních rodin. V jednom případě jde o nevlastního otce a ve druhém je otec mimo rodinu (nápravně výchovné zařízení). Nyní jsem se tedy dostal k otázce OTEC. Podle Jakobovy vize, otec je osoba, která za všechno může. Osobně si myslím, že je to ale trochu jinak. Jeho otec funguje jako pádný argument k omlouvání jeho deliktů. Je nesporné, že rodinu zanedbával, ale ostatní členové rodiny se situaci přizpůsobili a nebyly s nimi takové problémy, jako právě s Jakubem. Spíše si myslím, že se Jakub neuměl s novou skutečností vyrovnat a že neumí adekvátně řešit problémy. Nelze mu přece omluvit jeho absence ve škole i v době, kdy otec nebyl doma. Ano, jednodenní absence se pochopit dá, ale proč celý týden nebo 14 dní? Oba uvádějí, že je otcové přehnaně trestají. Samozřejmě to je možné, ale nelze tento problém vyřešit útekem z domova a následnou trestnou činností, což ostatně oba uznávají. V Jiřího případě by asi autorita otce také byla k ničemu (i kdyby byl doma). I on neumí objektivně posuzovat problémové situace. V tom se oba chlapeči od sebe vůbec neliší.

Dalším mezníkem jejich starostí je škola. Škola neumí „posoudit správně jejich jednání, škola je proti nim“. Jeden tím, že do školy nechodí trestá otce, druhý školu obviňuje ze lži, příkoří, nedostatečných šancí k omluvě a možnosti seberealizace. To, že ve škole měli mizerný prospěch, problémy se spolužáky jakoby stavějí na vedlejší kolej. Jakýmsi světlem v tomto tunelu je pro ně sociální pracovník, ovšem i ten může jejich ego zklamat.

Projdeme-li cestou rodiny a školy zjistíme, že se oba již úspěšně dostali na takzvanou „šikmou plochu“. U Jakuba může ihned napadnout otázka, kam vlastně vůbec chodil, kde spal, kdo mu nabídl pomocnou ruku. Z textu to pod určitou tajemnou rouškou vystupuje pouze v určitých náznacích. „*Pobýval jsem u holek, holky mě živily*.“ Nepochybně se dostal do silně asociální party, která se zabývala prostitucí, krádežemi atd. Myslím, že prostituce (pasák), to je ten problém, který chtěl přede mnou schovat ve své výpovědi. „*Prodávám holky, ale nebýt mého táty, tak jsem to nikdy nedělal, asi bych hrál hokej*.“ To by nepochybně byla jeho odpověď na přímou a nekompromisní otázku. U Jiřího by to bylo trochu jinak. Ten přede mnou skrýval patologický alkoholismus, který ho vedl k trestné činnosti. Ovšem i u něj za to mohla rodina, zejména tedy matka. Tuto myšlenku si vnutil natolik, že mnohdy jediné náhradní řešení svých stressů, konfliktů a komplexů vidí v požívání alkoholu. Alkohol tedy chápe jako významného pomocníka pro únik ze světa reality.

S ohledem na jejich věk je ústavní výchova jediným možným řešením. Ukazuje se, že se zatím vůbec neztotožnili s faktickou myšlenkou, že jsou delikventi. Tomu mimo jiné nasvědčuje i výše uvedená snaha, svěst zodpovědnost za své asociální jednání na rodinu, školu i alkohol a další okolnosti, které zpochybní správnost jejich společenského zařazení. Není ovšem zcela jasné, nakolik bude tato síla proti tlaku,

který na ně vyvíjí hodnocení vychovatelů k uvědomění vlastní identity, účinná (alespoň v tom smyslu, že nebudou pokračovat ve své dosavadní trestné činnosti). K přesnějšímu odhadu ohledně jejich výchovy, by se mohlo vycházet z bezprostředních příčin a interpretace konkrétních trestných činů.

Zatím je jisté, že ani pobyt v DÚM jim neumožní objek-

tivní vhled do budoucnosti a poučení se z chyb minulosti. Je sice záměrem a úkolem ústavu svěřence na tuto skutečnost přivést, ale zatím není ani v jeho silách přimět svěřence k osobní odpovědnosti za to, jak přecházeli v minulosti k delikventnímu jednání.

Mezi těmi, kteří zůstávají dětmi

Jana Omesová

OBSAH

ČTVRTEK

Čtvrtek 26.1.1995 - 6.30 hod.

NEDĚLE

Neděle 5.2.1995

DOMOV SVATÉ RODINY

ZA DVEŘMI

ZÁVĚREM

ČTVRTEK

Čtvrtek 26.1.1995 - 6.30 hod.

Potichu otvírám dveře oddělení blahoslavené Zdislavy. Aníž bych rozsvítila, procházím velkou ložnicí a letmo přehlížím postele, z kterých se na mě sem tam zubí rozespalá tvářička. Jako každé ráno jsem i dnes již ode dveří bombardována Jolančinými donekonečna se opakujícími otázkami, které jsou stále stejně zvědavé, každému pracovníku tohoto oddělení tak notoricky známé: „*Co máme k sni? Kde je paní Teta?*“

Neodpovídám. S ukazovákem na puse mímám její postel: „*Pššš.*“ Ještě pohlázená a už vstupuji do malé ložnice, stále zasypávána týmiž otázkami. Sestry Královny ještě spokojeně oddychují. Konečně v denní místnosti mohu rozsvítit světlo. Zdá se, že všechno je v pořádku. Otvírám okno, pouštím si rádio a začnu s přípravami ranních léků.

„*Dobré ráno,*“ přichází spolupracovnice Markéta, usměvavá dívka, která zde pracuje teprve třetí týden: „*Všechno je v pořádku?*“

„*Ahoj, můžeme se pustit do práce.*“

Odcházíme společně do koupelny, a zatímco Markéta skládá a třídí usušené prádlo, já připravuji vše potřebné pro ranní hygienu. Konečně je všechno připraveno. Jdu vzbudit sestry Královny: „*Dobré ráno, tak jak jste se vyspaly? Nějak se vám z těch vyhřátých pelíšků nechce, že?*“ Mé otázky neočekávají odpověď, postižení sestrám Královým nedovoluje mluvit. Přesto se na mě mladší Kristýnka směje, jako by mi

chtěla říci, že se vyspala opravdu dorůžova. Ale to už ji starší Veronika bere za ruku a společně cupitají do koupelny, stejně jako každé ráno. Stejně jako každé ráno vyžaduje Zuzanka, naše nejmladší, pár minut mazlení, a stejně jako každé ráno se Renatce nechce vstávat, a proto nám posunky vyhrožuje. I přesto, že se Renatce stejně jako každé ráno nechce ani koupat, oblékat a čistit si zuby a zlobí se na nás stále víc, stojíme ve tři čtvrtě na osm v plném počtu - 9 dětí a 2 sestry - v denní místnosti nastoupeny na rozevičku. Jednoduché cviky je schopná spolu s námi sestrami dělat pouze povídává Jolanka, doprovázející již od počátku naši mini-rozevičku oblíbenou větou „*Už jsme cvičili!*“ a Štěpánka, která sice také umí mluvit, ale protože se momentálně snaží cvičit, na mluvení nemá čas se soustředit. Ostatním dětem pomáháme.

Teď ještě rychle seběhnout se špinavým prádlem dolů do prádelny a přesně v osm hodin můžeme všichni společně odejít do jídelny na snídani.

„*Tak, Renatka tady na nás počká spolu s plyšovým prasátkem a my jí snídaní přineseme nahoru. Hlavně tady bude hodná, snídaně bude za chvíličku.*“

Děti jsou snídani nadšeny, chleba se sýrem a kakao jim chutná natolik, že jsme dnes hotové o mnoho dříve než jindy a můžeme se vrátit na oddělení. Zatímco Renatka spokojeně snídá, ostatní děti jsou s Markétou v koupelně a já doplňuji

do postelí čisté prádlo. Všechny děti míří z koupelny do denní místnosti, každý na svoji židličku. Jen Jarušku je třeba posadit.

„*Tak děti, budeme malovat.*“ Já vysvětluji postup a Markéta zatím připravuje čtvrtky, barvy a vše potřebné. Každé dítě, kromě Jarušky, dostává papír. „*A teď papír zmačkáme, jako bychom ho chtěly vyhodit do koše.*“ Já i Markéta předvádíme, jak papír zmačkat. Zatímco se děti snaží mačkat, Jaruška si prohlíží ruce. Je to jediná činnost, kterou spontánně ovládá. Vytvořit papírovou kouli se podařilo Štěpánce, Jolance, Zuzance a s vypětím všech sil i Renatce. Ostatní děti nevěděly, co si s papírem počít. Konečně jsou všechny papíry zmačkány. „*Kdopak chce jít pracovat jako první?*“ Ke stolu s připravenou čtvrtkou se hrne Štěpánka. „*No výborně,*“ chválíme obě Štěpánčin zájem. Vysvětluji a Markéta ukazuje, že je třeba zmačkaný papír podobně jako tiskátko namočit nejprve do barvy, a pak jej otisknout na čtvrtku. Štěpánka se velice snaží, přesto jí musíme pomáhat, protože čtvrtka je už na jednom místě vydřená. „*Ale zvládla jsi to perfektně,*“ hodnotíme její snahu a výkon. „*Podívejte se, děti, kdo chce udělat taky takový výkres? Co říkáš, Alenko, zvládla bys to?*“

„*Jóó,*“ prohlašuje Alenka, která má dnes moc dobrou náladu. Pracuje samostatně, a to velice pečlivě, takže výsledkem je pestrobarevný tisk.

Jolanka je neposeďa, po chvíli jí tiskání nebaví. Množství otázek se neustále zvětšuje, až Jolanka nad výkresem pouze povídá. V okamžiku, kdy už slyšíme pouze: „*Už jsme kreslily,*“ obě dobře víme, že nemá cenu jí do další práce pobízet. Kristýnku nebaví tiskání vůbec. Baví ji však používat barev jako make-upu. Soudím, že bychom jí neměly bránit, Markéta má jiný názor. Ale i ona vidí ráda Kristýnku šťastnou, a proto se pouze snaží uchránit její oblečení. Po chvíliče putuje rozesmátá Kristýnka do koupelny, kde se jí snažím za pomoci mýdla odhalit původní barvu tváří. Když se mi to konečně začíná dařit, slyším z denní místnosti křik. Ani mne nepřekvapuje, co vidím. Na zemi leží roztrhané čtvrtky, barvy a uprostřed toho všeho Renata coby indián na válečné stezce.

„*Á, Renatku nebavilo kreslení...*“ Markéta vysvětluje, co se přihodilo. Snažím se zachovat klid a obdivuji se rychlosti, s kterou Renata stačila napáchat tolik škody. Přesto jí „jedna výchovná“ nemine. Následuje několik posunů vyjádřených Renatčiných výhrůžek, ale tím celý incident končí. Ostatní děti mohou nerušeně pracovat dál. Všechny dokáží s naší pomocí zaplnit barevnými skvrnami celou čtvrtku.

Je deset hodin, na okenním parapetě dosychají výtvořky dětí, šikulek, které si momentálně plní bříška jablíčky. Markéta krmí Jarušku, stále jí připomínajíc, že musí pořádně kousat, stihá se při tom se mnou také domlouvat na následujícím programu. Po svačině, veškerém mytí, vysazování a přebalování otevřeme dokořán obě skříně, skýtající úkryt velkému množství hraček, barevných leporel, velkých obrázkových knih i nejrůznějších drobných bicích hudebních nástrojů.

„*Kdo si chce vzít nějakou hračku?*“ Během vteřiny jsou skříně postiženy invazí. Za chvíli už není nikoho, kdo by nebyl zaměstnán oblíbenou činností.

Renatka staví komíny z pestrobarevné stavebnice, naznačujíc nám při tom svým typickým „*máma*“, že právě jí jsou tyto architektonické skvosty určeny k obdivování. Veronika s Kačenkou sedí nad hromadou kostek. „*Tak co, Verunko,*

postavíš zase nějakou věž? Ty jsi na ně přece odbornice!“

„*Jo jo jo jo.*“

Verunka je nejen odbornicí na stavbu komínů (kostky staví vždy po jedné na sebe), stejně tak je pro ni typické její: „*jo jo jo.*“ Je to jediný způsob, jak se dokáže ve svých sedmnácti letech verbálně vyjádřit.

Jolanka si vybrala slabikář, Alenka obrázkovou knihu o zvířatech. Narozdíl od Jolanky v ní velice systematicky listuje - nevynechá ani jediný obrázek.

Alenka byla ještě před čtyřmi roky mezi děvčaty na oddělení Notre Dame. Srozumitelně mluvila, hezky malovala, dokázala se sama obsloužit. S věkem se jí tyto dovednosti začaly postupně vytrácet a dnes je na oddělení Zdislavy. Vývojovou úroveň se od ostatních dětí neliší, vyniká pouze věkem, protože je tady nejstarší (36) a svou dobráckou povahou. Co jí však zůstalo, je plyšový pes „*Ajikū*“, nejoblíbenější hračka, s kterou tráví většinu času.

Štěpánka telefonuje. Umělohmotný zvonící telefon je její nejoblíbenější hračkou. „*Komu voláš, Štěpánko?*“

„*Bábě!*“

„*A co jí řekneš?*“

„*Haló!*“

„*No výborně,*“ chválíme Štěpánku a Markéta jí zasvěcuje do obvyklého telefonního rozhovoru, snaží se jí vštípit jednotlivé společensky uznávané volací fráze.

Zuzanka a Kristýnka se zabývají barevnými leporely. Jarušce ještě navlékám na ruce umělohmotné kroužky (to aby jí nebylo líto, že ona žádnou hračku nemá) a už spěchám se špinavým nádobím do jídelny. Při té příležitosti se seznámím s jídelníčkem na zbytek dnešního dne, abych tak byla schopná zodpovědět oblíbené dotazy mlsné Jolanky.

V jedenáct hodin se konečně mohou věnovat Jolance: „*Tak copak je tady na tom obrázku?*“ táží se.

„*Pejsek.*“

„*Výborně a vedle pejska je...?*“

Místo odpovědi následuje klasická otázka: „*Ak dělá kočička, ak dělá kočička?*“ Odpovídám toužebně očekávané: „*Mňau.*“ Jolanka rozjařeně opakuje: „*Mňau, mňau, mňau.*“

„*A co je nakresleno tady?*“ ukazují na obrázek jabloně. Jolanka správně odpovídá, že strom.

„*Co roste na stromě?*“

„*Kompoty!*“

Já, ani Markéta, která se teď věnuje Alence a vypráví jí o rybách v moři, se nezdržíme smíchu.

„*Kdopak, na stromě roste ovoce a z toho se potom dělují kompoty. Jaké znáš všechno ovoce, Jolanko?*“

„*Vinečko, roste na chatě.*“ Jolanka pak ještě jmenuje mnoho druhů ovoce, z kterého se dělá zmrzlina, protože v tomto oboru je skutečně znalec.

Další obrázek, který Jolanku zaujme, je slepiče. Neví však, jak slepička dělá. Ukáží jí to, ale přes mé veškeré snahy odmítá citoslovce opakovat.

„*A věděla bys, co snáší? Co nám dává slepička?*“

„*Amolety.*“

Opět jsme donuceny ke smíchu. Snažíme se Jolance vtlučit do hlavy, že slepička snáší vejčeka, ale není to nic platné. Jolanka si své amolety vymluvit nedá.

Do oběda zbývá už jen čtvrt hodina. Tu vyplňujeme zpěvem. Štěpánka, Jolanka, Kristýnka, Veronika a Zuzanka ůkají dřívky, Alenka ovládá chraštítko. Jaruška ho drží v ruce

NEDĚLE

a prohlíží si druhou nezaměstnanou ruku. Kačenka a Renatka si nevybraly žádný nástroj.

„*Tak kterou písničkou začneme?*“ ptáme se s Markétou.

„*Louce!*“ vyhrkne Štěpánka.

Zpíváme „Na tý louce zelený“ - já a Markéta, které se střídáme u kytary, a Štěpánka, jež zná nazpaměť snad všechny lidové písničky. Dívka se ozývá vždy ještě dlouho po skončení písničky. Je vidět, ale hlavně slyšet, jak to děti baví. Kačenka poskakuje a ačkoli je neslyšící, nedává nám nijak najevo, že by jí náš zpěv nudil. I Renatka je spokojená, protože před svou židličkou upřednostňuje křeslo co nejbliže u kytary.

Děti se jen nerady loučí se svými nástroji, ale protože se kvapem blíží dvanáctá hodina a s ní i oběd, rychle vše uklízí a hrnou se směrem k jídelně. Spolu s dětmi odcházíme do jídelny, jen Renatka čeká na oddělení, až jí oběd přinese. Tuto výsadu si získala díky své neklidné povaze.

Oběd probíhá bez zvláštností, jako obvykle. V jídelně se setkávají všechna oddělení, kromě „nepohyblivé Anežky“ (tj. oddělení, kde jsou děti též s tělesným postižením). Před obědem všichni zpíváme krátkou písničku „Požehnej nás a ty dary“ jako modlitbu, ve které děti děkují Bohu za jídlo a prosí, aby žádné děti na světě neměly hlad. Teprve když jsou po jídle všechny děti, můžeme se najíst my, sestry a vychovatelé. Zde také dochází k výměně ranní a odpolední služby. Při jídle líčíme průběh dopoledne, aby se střídající služba mohla podle toho zařadit.

Nahoru odchází naše oddělení společně, děti už ví, že teď je jejich čas vyhrazen hygieně. Já se momentálně zaobírám koši naplněnými čistým prádlem, které nám donesl Milošek z oddělení sv. Josefa, pravá ruka paní Bártové, která pracuje v prádelně. „*Pádló, nesú pádló,*“ hlásí Milošek. S díky od něj přijímám třetí koš. Až po několika minutách zjišťuji, že prádlo patří děvčatům z Notre Dame - Milošek nám zase přilepšil.

S prázdnými koši a nádobím od Renatčina oběda spěchám po schodech dolů, abych se mohla účastnit modlitby, která začíná jako každý den v jednu hodinu. V kapli se zde na několik minut schází všichni zaměstnanci Domova, kteří mají v tu dobu čas a chuť. Tady prosíme Boha o Jeho pomoc, abychom vytvářeli dětem láskyplné prostředí a byli jednou rodinou.

Venku je příjemně, děti budou moci jít na procházku. Já i Markéta teď pomáháme oblékat děti a připravujeme vozíky pro Renatku, Zuzanku a Kačenku, které nejsou schopné ujít delší vzdálenosti. Krátce po půl druhé už můžeme našim dětem v doprovodu odpolední služby jenom zamávat z okna.

„*A kdy psídeš, Jamo Omesová?*“ volá na mě Jolanka a stahuje si bambulátého kulíška až k nosu. Ani nevím, jestli slyší moji odpověď, že zítra odpoledne.

Teď je třeba vynést koše, doplnit pleny a dát do pořádku denní místnost, aby bylo odpoledne, až se děti vrátí, všechno jak má být. O patro výš mohu dnes do záznamového sešitu služeb pod datum 26.1. napsat:

Průběh služby byl klidný, 9 dětí.

Omesová

Neděle je výjimečný den, vždy se od běžných všedních dnů liší. Dopoledne nás čeká úklid celého oddělení, protože uklízečky mají volné víkendy, odpoledne pohádka v televizi a rodiče, protože jsou návštěvy. Snad každou neděli se přihodí něco neobvyklého, jako například.

Neděle 5.2.1995

6.20 hod.:

Noční služba mi hned po pozdravu a mém nahlas vyřčeném ideálním názoru, že si dnes s dětmi uděláme „pohodovou neděli“, oznamuje: „*Jolana se vloupala do skříně v denní místnosti a snědla všechny bonbóny - nerozbalené.*“ Odpovídám smíchem.

9.00 hod.:

„*Kristýnka pomalovala obsahem svého nočníku sebe a část koupelny,*“ hlásí mi Markéta, zatímco vytírám velkou ložnici.

9.30 hod.:

Markéta uklízí denní místnost. Jsem proto s dětmi v malé ložnici a snažím se je zaujmout pohádkou O chytré princeznu. Nevím, čím to je, ale vůbec se mi to dnes nedaří. Děti jsou neklidné, výskají. Renatka vyhrožuje, že rozbije obraz. Jaruška ze zcela nepochopitelných důvodů začne štípat vedle sedící Alenku. Ještě dlouho potom máme s Markétou o čem diskutovat, protože je to u Jarušky zcela nezvyklé chování.

11.00 hod.:

Jaruška spadla ze židle.

„*Co to s ní dneska je?*“ uvažuji nahlas, zatímco se ji snažíme s Markétou znovu posadit.

„*Dneska jsou všechny děti nějak obzvláště neklidné.*“

„*Vždyť je hrozně bílá a studená - musíme ji položit do postele.*“

Jaruška se najednou silně potí, přestává nás vnímat. Stále omdlévá. Nemůžu nahmatat tep, dýchá překotně, ale pravidelně. Ihned poté, co jí změříme teplotu, jdu telefonovat staniční sestře. Během několika minut je na Domově a voláme záchranku.

„*Přijďte, co nejdříve - tep nehmatný, tlak na nule, teplota 35,5.*“

11.45 hod.:

Zvonek.

„*To jsou oni.*“ Posílám Markétu s dětmi na oběd o něco dříve, než jsou zvyklé.

„*Dobré poledne. Tak kdepak máme toho maroda,*“ zubí se na nás doktor - záchranář. Po důkladném vyšetření už je doktorův tón méně optimistický: „*Víte, já jsem s mentálama nikdy nedělal.*“

12.00 hod.:

Jaruška přichází k sobě. Po lékařském zásahu už je dokonce ochotná se trochu napít. Minutu od minuty se její zdravotní stav lepší.

„*Kdyby něco, zase zavolejte a chtějte mě, že jsem tu už byl.*“ Nejraději bych mu skočila do náruče, blekotám něco o tom, že jsem mu moc vděčná. Až u sanitky mě napadá se zeptat, jak postupovat dál. Po stručných instrukcích nasadí zase ten optimistický výraz, s jakým přijel: „*Ale musí to být fuška pracovat s takovýma lidma, já bych to nesved.*“

13.00 hod.:

Jaruščina bledost teď přešla na mě - zpožděná reakce. Dnes nemám, zcela výjimečně, nejmenší chuť k jídlu.

14.00 hod.:

Scházejí se hned tři návštěvy najednou. Jolanka, Alenka a sestry Královny jdou s rodiči na procházku. Všichni mají obrovskou radost - my s nimi. Vždyť celý den nemluví o ničem jiném.

15.30 hod.:

Renatka si roztrhala tepláky i mikinu na cáry. (Asi jí mrzí, že za ní nepřišli rodiče a závidí dětem, které s nimi mohou trávit odpoledne.)

Po chvíli se však i ona může radovat z návštěvy rodičů. Odchází s nimi na vycházku.

16.30 hod.:

Rodiče s dětmi se vracejí, až do šesti hodin je postupně koupeme, dáváme do pořádku jejich věci, připravujeme obléčení na ráno. Teprve potom mohou jít pro večeři do jídelny (dnes budeme jíst, jako v neděli obyčejně, na svém oddělení).

V jídelně mě překvapuje proud vody vytékající z myčky na podlahu. Až do půl sedmé likviduji potopu.

18.30 hod.:

Renatka si roztrhala pyžamo a má tendence rozbít stůl.

18.50 hod.:

Renatka si rozkousala zubní kartáček.

Kristýnka zpracovává obsah svého nočníku (možná se jí dnes koupání obzvlášť líbilo...)

Šedm hodin je čas na ukládání do postelí - dnes nás ale čeká ještě spousta práce (úklid koupelny, praní plen apod.). Proto ukládáme děti až po Večerníčku. V půl osmé máme práci hotovou. Ani dnes nešetřím žádné z dětí pusy na dobrou noc a křížku na čelo. Po tom, co napíši hlášení, se vracím zhasnout lampičky do ložnic našeho oddělení. Děti nespi.

„Mám vás tak ráda, děti, ale moc dnes nechybělo, abych tady teď ležela mezi vámi...“

„A kdo by ti dával pusy na dobrou noc?“ směje se za mými zády Markéta.

Así začnu být pověřivá na neděle!

DOMOV SVATÉ RODINY

Nízká, zčásti prosklená budova s terasami, velkou zahradou, okny plnými květin nesoucí název Domov svaté rodiny. Ústav sociální péče pro mentálně postižené by v něm jen málokdo na první pohled hledal.

V roce 1991 jej zřídila katolická charita spolu se sestrou Akvinelou. 3. října 1991 byla naplněna kapacita domu. K celoročnímu provozu bylo přijato třicetsedm dětí, pro denní pobyt pak pět dětí. Ředitelkou Domova je sestra Akvinela, která zabezpečuje chod celého ústavu. O zdravotní stav dětí pečuje každodenně staniční sestra.

Oddělení sv. Josefa poskytuje domov skupině deseti chlapců rozličného věku s různým rozsahem mentálního postižení. Tyto výrazné rozdíly však nebrání individuálnímu přístupu k chlapcům, ani nepůsobí žádné konflikty.

Další tři skupiny tvoří dívky, které jsou rozděleny podle fyzického i mentálního postižení.

Do oddělení sv. Anežky jsou zařazeny děti s kombinovanými vadami. Devět dětí je zde na celoroční pobyt, jedna dívka dochází denně z domu.

V oddělení bl. Zdislavy žije jedenáct dětí s hlubším psychickým postižením ve věku od 11 do 36 let. Pracovníci tohoto oddělení zastávají především zdravotnickou péči.

Třetí oddělení nazvané Notre Dame (Naše Paní) poskytl domov třinácti dívkám rozdílného věku, přibližně však stejné mentální retardace, kde je možná práce se širším pedagogickým zaměřením.

ZA DVEŘMI

Práce na jednotlivých odděleních je poněkud odlišná, proto bych ráda porovnávala úroveň činností na oddělení Notre Dame s oddělením bl. Zdislavy, se kterými mám zkušenost největší.

Ještě než vstoupíme na oddělení, jsou již přede dveřmi patrné rozdíly. Z Notre Dame se ozývá hašteření děvčat, jedna překřikuje druhou, stále se snaží tímto způsobem na sebe upozorňovat přítomnou sestru. Všechna umí hezky odpovědět na položenou otázku, dokáží také dlouze vyprávět o pěkných zážitcích např. z prázdnin nebo z výletu s rodiči. Sprádatají také různé fantazijní příběhy, ve kterých se často objevují známé pohádkové postavy, hrdinové televizní obrazovky či populární zpěváci. I přes nejrůznější vady řeči (patlavost, koktavost, šišlavost) dívky dobře a moc rády komunikují jak mezi sebou navzájem, se sestrami, tak i s návštěvami. Když jsou však zaměstnány prací, dokáží se ztišit a soustředit se. Jejich oblíbenou činností jsou ruční práce, především vyšívání. Nejenže jsou schopny protahovat barevné bavlnky hrubou osnovou, ale bravurně ovládají také křížkový steh a dvě děvčata vyšívají na plátno podle předtištěných vzorů. Dokonce ani tkalcovský stav nezahálí a čas od času se ke slovu dostanou také pletací jehlice.

Polovina děvčat umí číst a psát, velmi ráda doplňují písma do písanek používaných v prvních třídách základních škol.

Malování děvčata opravdu baví. Ani štetec a vodové či temperové barvy jim nečiní žádné problémy. Pět děvčat kreslí pouze abstraktní tvary, ostatní umějí malovat velice pěkně. Vybarvování a omalovánky zvládají bez přetahování, kromě jednoho případu, všechny na jedničku. Jsou šikovné i v takových činnostech, jako je výroba keramiky nebo proutěných košů či nejrůznějších ošatek.

To, že si svých velice krásných výtvorů děvčata sama váží a dokáží si je také obhájit, dokazuje následující úryvek z rozhovoru jedné z dívek s návštěvou obdivující výstavku keramiky na Notre Dame před vánoci:

„Kdopak vyráběl tohohle krásného trpaslíka?“

Autorka: *„To není trpaslík, to je Panna Maria!“*

Pokud děvčata nevytváří, ráda sáhnou po Člověče nezlob se nebo Pexesu, také je baví dětské hry na zdokonalování zručnosti, navlékání korálků.

Velkou legraci zažívají vždy při sportu, ať už se jedná o hry s míčem, pravidelné ranní rozvíčky či cvičení s hudbou pro zlepšení a udržování fyzické kondice. Velice žádoucí a oblíbené jsou časté vycházky, při kterých se vždy dozvídají nové poznatky, a neztrácejí tak kontakt se světem zdra-

vých lidí. Sestry jsou během nich zasypávány otázkami typu: „*Kde si můžu koupit mýdlo? Kolik stojí chleba, cukr?*“ „*Kde prodávají zmrzlinu? Z čeho se dělá tvaroh?*“

Hudbu děvčata přijímají vždy s velkým nadšením. Patrně neexistuje lidová píseň, kterou by nedovedla zazpívat. Zpěv doprovázejí na různé bicí nástroje, rády tančí. Některá z nich se již druhým rokem učí hře na flétnu podle návodu profesora Žilky. K různým příležitostem nacvičují nejrůznější scénky a divadelní představení, kterými dělají radost vychovatelům, sobě, ale především rodičům.

Každodenně děvčata pomáhají při úklidu oddělení, stelou postele, umývají nádobí, asistují u prádla i při nákupech. I přesto, že jsou tyto činnosti jejich povinnostmi, dělají je snaživě a ráda.

Za dveřmi oddělení bl. Zdislavy se ozývá také bohatá škála nejrůznějších zvuků. Slova, která by vytvářela smysluplné věty, však můžeme pochytil jenom ojedinele. Na tomto oddělení mluví pouze čtyři z devíti dětí. Spontánního verbálního projevu je schopná Jolanka: „*Já jsem byla v Itálii. Spala v Itálii. Pamí staniční jela autíčkem. Já jsem se koupala v moři.*“

Z úst ostatních dětí můžeme slyšet pouze jednotlivá útržkovitá slova, jako např. máma, hájí, děti, bába..., ale také zvuky, jejichž význam si pouze domýšlíme. Občasné návštěvy rodičů dětí vítají spontánními hlasovými projevy (výskot, řihání, povyky).

Činnost během dne je omezená jednotlivými druhy postižení. Motorika ruky většinou není na takové úrovni, aby byly děti schopné vytvořit práce, při nichž je nezbytná zručnost a přesnost. Přesto některé z dětí dokáží postavit komín ze tří až pěti kostek a zvládnou též poskládat stavebnice větších rozměrů. Při výtvarné výchově děti malují výhradně abstrakt-

ní výkresy. Techniku malování štětcem a barvami nezvládnou, většinou je čtvrtka vydřená.

Protože je všem dětem blízká hudební výchova, je velmi často z oddělení slyšet kytaru, klavír či flétna. Nejedná se o klasickou hudební výchovu, spolu s vychovateli zpívá pouze Štěpánka, popěvek „*la la*“ notuje Jolanka a ostatní děti doprovází zpěv tamburínkou, ozvučnými dřívky, činelky, tri-anglem atd.

Cvičení patří mezi nejoblíbenější činnost dětí tohoto oddělení. Ráno začínají několika cviky na protažení, během dne cvičí za asistence vychovatelů pro zlepšení obratnosti a zpevnění ochablých svalů. Za tělesnou výchovu také považujeme vycházky do nedaleké obory Hvězda.

ZÁVĚREM

I přesto, že práce s dětmi, které jsou odkázány na stálou péči sester, se může leckomu zdát monotónní, přináší nám mnohá obohacení a radost. Stále častěji nás překvapují jejich reakce, například úsměv a podání pomocné ruky ve chvíli, kdy bychom to nejméně čekaly...

Mnoho lidí chápe svět, ve kterém žijí mentálně postižení jako něco, co zasluhuje soucit, vyvolává rozpaky, lítost, odpor... Mnoho z nich se před takovými lidmi a jejich světem uzavírá.

Já jsem pro námět své práce zvolila právě toto neatraktivní téma. Cílem nebylo nic jiného, než seznámit s prostředím těch, kteří se o sebe nejsou schopni postarat, nejsou schopni ani vyjádřit svá přání, pocity, potřeby.

Nahlédla jsem do světa mentálně postižených, totéž jsem chtěla umožnit i vám.

Dyslexie - běžný problém

Jana Pecková

OBSAH

**CO JE TO PORADNA
DĚTI - ELIŠKA, BARUNKA, HOLKY Z 6.B.
INTERMEZZO I.
DĚTI - PRÁCE POKRAČUJE
INTERMEZZO II.
ZÁVĚR**

CO JE TO PORADNA

Obvodních pedagogicko-psychologických poradn je v Praze několik. Nikdy jsem neměla možnost navštívit jinou, než tu, do které docházím. Proto nemohu srovnávat.

OPPP má na našem obvodu dlouhou tradici, i já jsem ji coby jedenáctiletá žačka 5.třídy kdysi navštívila, protože jsem marně bojovala s matematikou. Poradna je umístěna v budově základní školy v přízemí. Je to několik poměrně malých místností, o které se dělí asi 10 psychologů respektive psycholožek, jedna speciální pedagožka a jedna sociální pracovníce. Ne všichni jsou však přítomni v poradně, neboť každý psycholog dochází jeden den v týdnu na základní školu, kde jsou speciální třídy či mikrotřídy, a pracuje tam s dětmi. Každý psycholog má pod svou „patronací“ několik základních škol a vyšetřuje hlavně děti z těchto „svých“ škol. Tak je každá škola v obvodu přidělena určitému psychologovi.

OPPP se tedy zaměřuje hlavně na děti ve věku základní školy, ale samozřejmě vyšetřuje i děti mladší. Děti starší (nad 15 let) jsou v poradně spíš výjimkou. Provádí se kompletní psychologické vyšetření, poradenství psychologické, pedagogické i speciálně pedagogické, nyní se provádějí také profitesty, které pomáhají při dalším rozhodování o studiu na vyšších typech škol.

Po kompletním psychologickém vyšetření je dítě, pokud je podezření na specifickou vývojovou poruchu či jinou záležitost spadající do péče speciálního pedagoga, vyšetřeno ještě speciálním pedagodem, který podezření buď potvrdí

nebo vyvrátí a doporučí další postupy. Pak následuje konzultace s rodiči (rodičem) dítěte. Poradna je navázána na spoustu dalších institucí, se kterými spolupracuje.

Paní ředitelka mi zprostředkovala práci s dyslektickými dětmi. Seznámila mě s kolegyní Irenou, psycholožkou, která se touto problematikou zabývá. Přístup poradny je vstřícný, jsem ráda, že si můžu v praxi vyzkoušet to, o čem jsem spíše jen četla. Mám možnost pracovat samostatně a přitom se kdykoliv obrátit s radou o pomoc buď na Irenu, nebo na speciální pedagožku.

Dostávám vlastní klientelu dětí. Každý čtvrtek mohu využívat Ireninu kancelář a pracovat s dětmi. Největší problémy jsou s dobou, kdy budou děti do poradny docházet. Musím najít pro každé dítě vyučovací hodinu, která není pro něj zásadní a může na ní stabilně chybět (VV, HV, TV, Pracovní vyučování...). Domluva s učitelkami je různá. Některé vycházejí velmi ochotně vstříc, výborně spolupracují, snaží se pro dítě vymyslet to nejlepší, fandí mi. Jsou však i takové, které se staví do určité pózy - co ty mi, holčičko, ve svých dvaceti.....

DĚTI

Většina dětí, se kterými pracuji, je vyšetřena v poradně a má založenou tzv. kartu. Karta obsahuje záznamy o dítěti - psychologická vyšetření z průběhu života, údaje o situaci v rodině, zdravotní zprávy (hlavně z oblasti neurologie), do-

tazník vyplněný rodiči, mohou zde být i údaje o školním prospěchu a úspěšnosti dítěte.

Jako první přichází každý čtvrtek **Barunka**. Chodí do třetí třídy. Karta o ní prozrazuje, že: „rozumové schopnosti jsou na dobrém průměru, potíže hlavně ve zrakové percepci, ve čtení se projevují dyslektické rysy. Osobnost je emocionálně labilní a sociálně neobratná.“

Barunka přichází.

„Dobrý den,“ špitne.

„Ahoj Barunko!“ říkám. „Tak jak ses celou dobu měla?“

„No, celkem dobře.“

Začínáme analýzou a syntézou. Analýza je rozkládání slov na jednotlivé hlásky, syntéza skládání hlásek do slov. Tím, že si dítě rozloží slovo na jednotlivé hlásky, uvědomí si všechna písmena a jejich speciality (háčky, čárky), což mu pak pomáhá jak při čtení, tak při písemném projevu (např. nevynechává některá písmena a píše je s čárkami a háčky).

Soubor slov:

Sám	starší	sál	vlast	středa
cibule	smrčina	kosa	poledne	
nespravedlnost	dnes	čtvrtek	vlak	petržel
pravda	nepospíchejte	dráha	bratříček	

Barunka chybuje ve slovech „smrčina“ a „čtvrtek“. Rozkládá: „s-r-m-č-i-n-a, č-v-r-t-e-k“. Napovídám jí, že písmenka řekla správně, akorát je jen trochu přeházela. Pokouší se znovu, neúspěšně - zadrhne se uprostřed slova a zkouší nové a nové kombinace: „s-m-e-r-č-i-n-a, s-m-r-č-l-i-n-a, č-v-r-n-e-k, v-r-..., č-t-e-r-t-e-k, znovu č-v-r-t-e-k, č-t-v-r-t-r-e-k.“ Zastavuji ji.

„Barunko, nemusíš tolik pospíchat, já ti to slovo řeknu ještě jednou a pak to zkusíme znova a neboj se.“

Výsledek se dostavuje. „S-m-r-č-i-n-a, č-t-r...ne ještě jednou... č-t-v-r-t-e-k.“ Syntéza: sál, kosa, vlak atd. Kupodivu tady se nechybuje.

Přecházíme na čtení. Barunka čte trhaně, nespojuje slabiky, nečte dohromady předložky, nedodržuje délky (pravěcí místo pravěcí). Čtení se postupně zhoršuje. Upozorňuji na chyby, které dělá. Zkoušíme to znovu. Pak se ptám: „Čteš si taky někdy doma?“

„Nó, čtu si.“

„A co si čteš?“

„Co mi liška vyprávěla.“

„Tak víš co, přiměseš si ji příště s sebou, abychom četly něco, co tě zajímá, jo?“

„Tak jo.“

Hodina končí, loučím se s Barunkou, říkám že se uvidíme zase za týden. Tiše za sebou zaklapne dveře.

Druhou holčičkou je čtvřačka **Eliška**. Karta: „Nerovnoměrný vývoj s dyslekticko - dysortografickými potížemi. Rozumové schopnosti - slabší průměr s lehkou převahou v názorovém myšlení. Podle matky je pomalá a nemluvná.“

Eliška usedá do křesílka a na stolek si vyndává postupně pero a tužku. Už od první hodiny se snažím si s Eliškou hodně povídat, abych jí zhavila její „nemluvnosti“. „Tak co je nového doma, Eliško?“

Eliška krčí rameny a pak zamumlá: „Ták, normálně.“

„A co dělá křeček?“ zkouším znovu.

„Včera rozkousal habičce bačkory.“

„To měla teda habička radost.“ já na to.

„Říkala, že je to stejně její chyba, že si ty bačkory měla

lepší schovat. Ale já už teď křečka nebudu moc pouštět, aby něco nevyved.“

Začínáme stejně jako u Barunky analýzou a syntézou. Eliška nechybuje až do slova „smrčina“, které rozkládá takto: „s-m-r-š-n-a.“ Opakuji slovo pomalu ještě jednou po slabikách: „Smr-či-na.“ Eliška rozloží stejně jako prve. Vybízím jí, ať si slovo vytleská. Eliška správně vytleská a já se ptám: „Tak kolik má to slovo slabik?“

„Tři.“ hlesne Eliška.

Pak mě napadá spásná myšlenka. „Eliško, a víš co to slovo znamená?“

„Ne.“ ozve se po chvíli.

(Taky mě to mohlo napadnout hned, myslím si.) Vysvětluji tedy význam slova. Znovu rozkládáme - tentokrát správně. Děláme opačné cvičení: s-á-l, k-o-s-a, v-l-a-s-t, p-e-t-r-ž-e-l, b-r-a-t-ř-í-č-e-k, s-t-ř-e-d-a, n-e-s-p-r-a-v-e-d-l-n-o-s-t. Tohle jde dobře.

Čteme článek „Kapr“. Eliška čte bez přílišných chyb, ale čtení je extrémně pomalé, křečovitě si ukazuje prstem. Po chvíli zjišťuji dvojí čtení, což je vlastně předšeptávání slov před jejich hlasitým přečtením, a nápadná je také špatná výslovnost „r“.

„Copak si doma čteš za knížku?“

„Pohádky,“ řekne Eliška.

„A čteš si potichu nebo nahlas?“

„Musím číst nahlas mámě nebo habičce a to mě moc nebaví.“

„A z čeho čteš?“

„Z čítanky.“

Dál to pokračuje jako s Barunkou. Příště si přinese knížku, kterou sama čte.

Zkoušíme doplňování písmen do vět. Přichází Irena. „Ahoj holky, tak jak vám to jde?“

„Ale dobrý.“ říkám. „Teď jsme s Eliškou četly a šlo to líp než mimule, vid, Eliško!“

Eliška skloněná nad doplňováním se usměje a řekne stydlivě „No, šlo“ a odevzdává mi papír. Nedopadlo to nejhůř. Chybu měla pouze ve slově Hlynek (napsala „i“) a ve větě: Slunce dýchá do poupátek, maminky mají dnes svátek („díchá“).

„Přečti mi tuhle větu,“ ukazují.

„Slunce dýchá do poupátek. A jak jako dýchá?“ ptá se Eliška.

„To znamená, že jako to sluníčko dýchne svým teplem do poupátek a ony se rozvinou, víš,“ říkám.

„Jo aha,“ řekne Eliška.

Evidentně nepochopila smysl slova „dýchá“ ve větě.

Loučím se s Eliškou.

Dalšími „zákaznicemi“ jsou **dívký z šesté třídy, Lenka, Monika a Lucka**. Nemám k dispozici jejich karty a tak spoléhám na vlastní úsudek a informace od Ireny. Dívky jsou slabší ve všech předmětech, Monika prošla dyslektickou třídou. Dobře však spolupracují a snaží se. Ve čtení se v jejich věku projevují spíše dyslektické rysy, jejich čtení je na sociálně únosné úrovni. Velké problémy mají s pravopisem. Co věta, to hrubá pravopisná chyba.

Dívky se usazují do křesílek a pomrkvávají po sobě, což doprovázejí pohiňáváním typickým pro jejich věk. Začínáme syntézou a analýzou. Všem třem to jde poměrně slušně. Jen Monika se občas zadrhne, ale podruhé už řekne slovo

správně. Přecházíme na čtení.

„Tak co jste si přinesly, holky?“ ptám se.

„Pohádky o krtečkovi.“ Volají jedna přes druhou.

„A to opravdu všechny zrovna teď čtete doma Pohádky o krtečkovi?“

„No né,“ říká Lucka. „Když my jsme na to zapoměly a tak jsme si ji půjčily ve škole.“

„No nevadí, tak si příště přineseš nějakou svoji knížku, ať čtete něco, co vás baví. Přece tady nebudete číst z čítanky pro čtvrtou třídu,“ říkám.

„Hm,“ ozývá se trojhlasně.

Při čtení se vyskytují u všech stále stejné chyby. Nespojování předložek se slovem, chybí intonace, nebo je neadekvátní, slabikování dlouhých nebo neznámých slov. U Moniky si po delším čtení všímám dvojího čtení. Ptám se, jestli to ví. „No někdy,“ odpoví. Čte ještě jednou. Je vidět, že se snaží. „Moniko,“ zastavuji ji. „Ty čteš, jak když střílí kulomet. Nepospíchej, vždyť máme dost času, nikdo tě nikam nehoní.“

„No jo, jenže já když čtu pomalu, tak se potom do toho zamotám a začnu si to předseptávat,“ říká Monika.

„Nemusíš číst pomalu, ale nečti zas tak rychle, není ti pak rozumět a stejně děláš chyby. Musíš se trefit někam mezi.“

Přecházíme na pravopis. „Holky, napíšeme si takový malý diktát. Vůbec o nic nejde.“

„Jé, já se bojím,“ vyštěkne Lenka.

„A čeho, že ti tady ukousneme hlavu? To není na známky, vždyť nějak musím zjistit jaké děláte chyby,“ já na to.

„No jo prosím tě Lenko, ty si prdlá, vždyť to je kvůli tomu, abysme se to naučily,“ moralizuje Monika.

Píšeme diktát. Zní takhle:

Vjezd do domu. Vojenský výcvik. Právě jsme o tobě mluvili. Objednali jsme se dvě limonády. Zpěv. Bětka objevila skrytou kameru. Vozy objely překážku. Staré pověsti, umělec, náměstí, odměna, měsíc, jemně, právě.

Procházíme jednotlivé věty a slova a zdůvodňujeme si pravopis. Holky mají v ruce červené tužky a samy si to opravují.

„Tý jo, ty máš chyb, Moniko!“ komentuje Lenka.

„No a co,“ brání se Monika.

Rozebíráme chyby. Zjišťuji, že vzory typu: pán, hrad, muž, stroj..... jim nic neříkají. Dáváme si to jako závazek do příští hodiny. Další problém - vyjmenovaná slova.

„Když já je umím vyjmenovat,“ říká Monika, „ale když se objeví ve větě, tak si na to nevzpomenu.“

Lenka i Lucka souhlasně přikyvuji. Hodina se nachyluje ke konci a proto zadávám domácí úkol. Napsat věty na vyjmenovaná slova po B. Na každé slovo aspoň jednu větu. Sezení skončilo, holky odcházejí.

INTERMEZZO I.

Barunka - Potíže se zrakovou percepcí se mi potvrzují (složit ze čtyř rozstříhaných částí papíru obdélník dle předlohy je pro ni nemalý problém). Je dost bojácná, nenavazuje lehece kontakty, je nutný povzbudivý přístup. Nezdá se mi však sociálně neobratná.

Eliška - Je pomalejší ve všech činnostech, extrémně ve čtení. S nemluvností (matčina poznámka v kartě) je to dis-

kutabilnější. Ukázka práce s Eliškou je poměrně nedávná. Z ní je jasné, že Eliška se „rozmluvila“, spontánně hovoří - o kamarádkách, co brali ve škole, o knížkách, o pověstech - ráda je čte, o krtečkovi. Zatím příliš nemluví o matce či otci. Jedinými členy rodiny, o kterých Eliška mluví, je babička (méně často) a křeček. Toto přivádí k myšlence, že vztah s rodiči asi nebude v pořádku. Podceňují Elišku? Nevěnují se jí?

Divky ze šesté třídy - Je zvláštní, že si nosí s sebou pouze vyloženě dětské knížky (O pejskovi a kočičce, Krteček, Mach a Šebestová), nenosí literaturu adekvátní jejich věku.

Monika - z ukázky je jasné, že se oproti druhým dvěma dívkám snaží vystupovat dospěle, až mentorsky. Toto vystupování je míseno klasicky pubescentním chováním. („No jo prosím tě Lenko, ty si prdlá, vždyť to je kvůli tomu, aby jsme se to naučily.“) Monika je v našich diskuzích mým hlavním partnerem, tlumočí i společná stanoviska děvčat.

Lenka - Její výrok: „Jé, já se bojím“ před psaním diktátu vyznívá spíše jako fráze vyřčená před jakýmkoliv zkoušením či prověřováním, než jako skutečný strach. Je ve skupině trochu úspěšnější a v této pozici se někdy potřebuje utvrdit. („Tý jo, ty máš chyb, Moniko.“)

Lucka - Neprojevuje se příliš výrazně. Její projev je však poněkud infantilní. Postupem času se jeví spíš jako póza. (Není v ukázce patmo, projevuje se v melodii a kvalitě řeči - žvatlání, zvláštní intonace.)

Asi po měsíci pozoruji při analýze a syntéze určitý posun dopředu, a to u všech dětí. Že by jim měsíc stačil, aby v tomto odstranily problémy? Nikoliv. Nejnápadněji mě o tom přesvědčí Barunka. Pohled upřen nepřítomně do dálky a Barunka mechanicky jmenuje písmenko po písmenku. Děti si už slova pamatují nazpaměť.

DĚTI - PRÁCE POKRAČUJE

K analýze a syntéze předkládám nový soubor slov:

lán, klid, prach	pán, les, slib
mísa, kámen	večer, chodba
ovoce, vápenec	jezero
doktor	kotlina
hrdlo	srdce
pomeranč	prázdniny
zármutek, televize	nebezpečí
nejkrásnější	procházka
nejtajemnější	civilizace
neodvažujte se	obrovitánský

Eliška - Začínáme analýzou. Eliška se netváří příliš nadšeně. Začátek jde dobře, drobné problémy začínají slovem „doktor“. Eliška hláskuje „d-o-k---t-o-r“, to samé slovo „hrdlo“ „h-r-d---l-o.“ Slovo „nejkrásnější“ hláskuje o poznání pomaleji než jiná slova. Slovo „nejtajemnější“ n-e-j- -t-a---j-e---mn---e-j-š-i

V syntéze nejsou žádné problémy.

Barunka - Problematické slovo „ovoce“. Hláskovala jako „o-v-o-v-c-e“.

„Nebylo to úplně nejspávněji, byla jsi blízko, ale nebylo to ono“, říkám.

Barunka se dále pokouší. „O-v-e-v-e, ov..., ov... ovo... o-v-o-c-e.“ Další problém „doktor“. „D-o-k-t-r-o.“

„Teď jsi přehodila písmenka.“

hned na to se Barunka opraví a hláskuje správně. Další slovo „hrdlo“. „Hr...hr...hr... h-r-o-l...h-r-o- h-r-d-l-o.“ Nakonec se tedy podaří zahláskovat i „hrdlo“. Slovo „televize“ hláskuje správně, zvukově je však jasně vidět oddělování slabik. „Te -le- vi- ze“. Ve slově „nejkrásnější“ stále vynechává hlásku „j“.

Pokračujeme syntézou. Slovo „kotliná“ skládá jako „k-o-l-o-t-i-n-a, k-o-l-o-t-i-m-a.“ Rozkládám ještě jednou. Barunka správně říká kotliná. Slovo „civilizace“ skládá jako „ka-nalizace“ (!) Pak se opraví.

Ptám se: „V čem vidíš problém, Barunko? Neříkám to moc rychle? Rozumíš mi?“

„Jó rozumím, já to v mozku vím, ale nemůžu to vyslovit.“

Přejdeme na problém zrakové percepcce (vnímání), která Barunce ztěžuje situaci. Svěřuje se, že si doma skládá černobílé zasouvačky (vzniklé z nepravidelně rozdělených obdélníků), které jsem jí dala, ale že už jí to jde rychle, protože si už tvary pamatuje a tak jí to moc nebaví. Ptám se, jestli má doma puzzle.

„Mám, několik druhů, některý mě bavěj a jiný ne. Třeba knih mě moc nebaví, ale já mám koně ráda, ale skládat je - to je munda. Baví mě skládat Disneyovky.“

Barunka se rozpovídává: „Brácha mi to ale někdy bere a votravuje mě. Von totiž miluje jedmu holku a to je ségra mojí nejlepší kamarádky. My jsme s kamarádkou úplně stejný - obě jsme se narodily v březnu, obě nemáme rádi houby. Fuj... Vy chodíte sem na oběd?“ ptá se Barunka. Vrtím hlavou. „Jéžíš vy se máte. To je strašný. Představte si, kuchařky dávaj schválně holkám ze 3.A hmusný maso!“

„Ale to snad ne,“ říkám, „vždyť tam za den projde tolik dětí, že si nemůžou pamatovat, které holky jsou ze 3.A,“ snažím se rozumově argumentovat.

„To by jste se divila a ještě nám nadávaj, že nenosíme legítiky.“

Barunka pokračuje v líčení dalších situací. Z prostředí školní jídelny se přesune k líčení spolužáků.

„My máme ve třídě jednoho slušnýho žáka, ale on není šprt, je chytřej, ostatní kluci zlobí... ale my holky vlastně taky někdy zlobíme.... Já vy píšete propiskou? Vy se máte. My nesmíme, jen perem nebo činou, a bécáci směj....“

Pomalou se snažím obrátit Barunčinu pozornost na naši problematiku.

„Tak nyní jsme si popovídaly a teď se zase dáme do práce. Tak co sis přinesla za knížku?“

„Heidi, děvčátko z hor.“

„Tak začni číst.“ Je vidět, že knížku doma četla. Čtení je plynulé, bez zřetelných zářek a přeroknutí.

Barunka - Po již téměř rituálním počátečním dialogu přecházíme na analýzu - syntézu. Slovo „ovoce“ už nedělá problémy, za to „doktor“ nás trápí stále. D-o-k-t-r-o-r... Barunce se stále nedaří vynechat tak přebytečné „r“. Ani slovo „hrdlo“ není úplně bez potíží. B. správně určí „h“ a „r“, ale nemůže se dostat dál. Správně řekne až po několika pokusech. To samé se týká slov „pomeranč“ a „nejkrásnější“. Samostatným problémem je slovo „obrovitánský“, které jsme také rozkládaly. Barunka zkouší nejprve dost opatrně: „obr...ohrom... (ně to je jiné slovo) obt...obrovitánský...ob-tánvi...obrovit...obrovitánský... (znovu) obrovitánský...obrovitánský.“

„Barunko, dneska jsem ti přinesla ty zasouvačky, o kterých jsi minule říkala, že už ti dobře jdou. Zkus je složit.“

„To je pro mě hračka, to už umím,“ zálibně říká Barunka, napůl vychloubačně, napůl znudně.

Pokračujeme skládáním obdélníku, kolečka a trojúhelníku. Skládání tvarů je dobré pro zlepšení zrakové percepcce a ta Barunce dělá potíže. Báře to jde dobře, pracuje soustředěně, baví jí to. Problémy nastávají u posledního a tedy nejobtížnějšího druhu trojúhelníku.

Pouštíme se do čtení. Bára si sama vybrala ze Slabikáře „Jak šlo šidlo do lesa“. Text je poměrně lehký, takže se dobře čte a nevznikají žádné větší problémy.

Přecházíme na úplnou novinku. Dávám Barunce text v holandsčině - jakási pohádka. Slova jsou povětšinou jednoduchá.

„Jéžíš, to bude hrozný, no to já nepřečtu.“ hořkuje Bára.

Nakonec čte překvapivě slušně, pomalu, ale správně.

Ke konci hodiny píšeme po tabuli, vymyslím doplňovačku, Bára jí vyplňuje, ale moc už se při tom nesoustředí.

„A proč je tadý nakreslený ten ptáček?“

...různými podobnými dotazy mě častuje zbytek hodiny. Propouštím ji ze svých služeb, přichází Eliška.

Eliška - V syntéze je opět problematické slovo „doktor“ - jako u Barunky. Nejdříve slovo hláskuje jako „d-o-k-t-r-o-r“ - opět jasná paralela s Barunkou. Jinak však všechna slova řekne správně.

Čtení holandského textu:

„No to jsem zvědavá, jak tohle budu číst, když tomu nerozumím,“ říká Eliška.

„To je takový figl. Nemusíš umět holandsky a přesto můžeš holandsky číst.“ já na to.

Eliška pravidelně čte slovo „hondje“ jako „hondej“ - převrací „j“ a „e“. I další slova různě odhaduje, i když pokaždé jinak - goedemorgen jako godemgeru, had jako hen, zette jako zatte....

Velmi výrazně slabikuje, čtení jí dělá velké problémy. Když dočteme, vidím, že je hodně unavená. Asi jsem ji nechala číst dlouho - četla asi 8 minut - nebo byl pro ní text příliš náročný. Bavíme se o jídle. Téma navozují zcela záměrně. Za prvé chci, aby si Eliška odpočinula od čtení, za druhé mě zajímá, jestli Eliška doma opravdu vaří, jak říkala Irena.

„V pátek budeme mít rajskou, v sobotu ji dojíme a v neděli budeme péct kuře.“ (Zde už je nápadné, že desetileté dítě přesně ví, co se bude o víkendu vařit.)

„A jak to kuře pečete?“ ptám se.

„No to se dá do trouby - asi na 125 stupňů - dá se tam voda, cibule, pak se to musí obracet a ke konci se trouba vypne a ono se už samo dodělá.“

„A co k tomu s maminkou dáváte za přílohy?“

„No buď brambory, kaši nebo rejži.“

„A ty Eliško víš, jak dlouho se vaří třeba rejže?“

„13 minut,“ odpovídá Eliška.

Pak ještě přejdeme na hovory o praktičnosti mrazáku:

„To my vždycky v létě nasbíváme hodně věcí, pak to zmrazíme a teď v zimě si na tom pochutnáme - ňam.“

Přecházíme na čtení. Eliška čte knížku Iliny Doskočilové „Konec Atlantidy“ - četla si ji už doma a je vidět zřetelný rozdíl. „Eliško, my jsme se spolu dohodly na podložce, vid? Tak ji nos, vždyť se ti s ní čte líp.“

„Tak jo,“ řekne Eliška jako už po několikáté.

(Podložka je obyčejný pruh bílého papíru oddělující řádku, kterou dítě právě čte, od ostatních, aby ho ostatní text nepletl.)

Loučíme se, Eliška s legítkou na krku běží bojovat o místo ve frontě na oběd.

Holky ze šesté třídy - Protože velké holky minule nebyly a ani nyní se nikdo v poradně neobjevuje, jdu do třídy zjistit, co je za problém. Vytáhnou si Lenku ze třídy a ptám se proč nebyly. „*Když my jsme...když my už, paní psycholožko, asi nebudeme chodit.*“

„*A to nemáte ani špetku úcty, abyste mi to přišly říct, to vám nevadí, že na vás čekám, že ráno dřív vstávám a pak to vyjde úplně naplano?*“

Zdi tupě mlčí.... Odcházím zpět a sumírují si situaci. Náprava holek je stejně spíše doučování a ne speciálně dyslektická pomoc, takže to nebudeme lámat přes koleno. Totéž mi potvrzuje v poradně i Irena.

„*To si radši nabereš malé děti, klidně to pusť z hlavy.*“

O přestávce přicházejí holky s prosíkem a hlavně omluvou. Beru to a nedělám dusno, Monika jako jediná chce pokračovat.. nevím proč, ale беру to.

Monika - horlivě opakuje, že ONA bude určitě chodit, že neví, proč holky už nechcejí, ale ONA že určitě přijde.

Je pravda, že u Moniky skutečně jsou vidět dyslektické rysy - jako malá navštěvovala dyslektickou třídu.

Začínáme se čtením. Dávám jí čist nejdříve potichu a pak nahlas. Nejdřív čte hůř, ale pak se rozečte. Občas si ukazuje prstem, věty jsou trhané, u obtížnějších slov se objevuje dvojí čtení. Je zvláštní, že kvalita čtení se rychle mění. Ptám se, v čem je problém.

„*Snažím se čist rychle, domýšlím si slova a ono je to pak špatně.*“

„*Nesnaž se čist rychle, musíš akorát rychle koukat.*“

Čtení známého a neznámého se příliš neliší.

Přecházíme na gramatiku, kontroluji úkol z minula. Zjišťuji, že Monika nepochopila smysl opravy diktátu - napsala pouze jednotlivá slova bez kontextu s dalšími, která určují pravopis. Opakujeme látku z minula - přídavná jména. Jen mlhavě se rozpomene na vzory mladý a jarní.

„*Rychlý pták*“ - tak proč je tam „y“?

„*Protože, no, jako ...když mně se to plete... 1. pád, číslo...- ne špatně,*“ drmolí Monika.

Začínáme od úplného začátku.

„*Urči, Moniko, co je rychlý a co je pták.*“

Monika chvíli mlčí a pak řekne:

„*Pták - je přídavné jméno, rychlý - podstatné.*“

S hrůzou zjišťuji, že v 6.třídě nepozná podstatné jméno od přídavného. Vysvětluji rozdíly mezi oběma druhy jmen. Následně zjišťuji, že si plete všechno dohromady - osoby, časy, pády... Takto se bavíme dál celou hodinu.

Barunka - Abych porušila železné pravidlo, začínáme tentokrát křížovkou. Křížovka je spíš doplňovačka - podle obrázků se doplňují jednotlivá slova, až se vylouští tajenka. Křížovku dávám Báře spíše pro pobavení.

„*Takovou podobnou jsem dělala doma,*“ hlásí Bára a s chutí se pouští do luštění. Luští správně.

Vzhledem k problémům se zrakovou percepcí, záměnou typických dvojic písmen, dávám Barbore text na rozlišování „m“ a „n“. To už jí tolik nebaví a dává to evidentně najevo: „*Ach jo, zase tohle.*“

„*Vždyť jsi sama říkala, že se ti tyhle dvě písmenka pletou... a spolu jsme to ještě nedělaly,*“ argumentují.

„*No tak já to tedy vyplním.*“

(Bára dává písmeno „m“ do kroužku a „n“ přeškrtnává.) Jen tak mezi prací pronese: „*Vy se netěšíte na prázdniny?*“ (Zajímavá záporná otázka..)

„*Těším, jedu dneska na hory.*“

„*Hmm, já jedu až v neděli.*“

Pak se Bára zase pustí do práce. Za chvíli: „*Když mně se to plete, jestli škrtnout, nebo kolečko, já na to musím pořád myslet.*“

„*No to je správně, že na to myslíš,*“ já na to.

Kontroluji Báře text. Má tam několik chyb, hlavně ke konci, přisuzuji je spíše zbrklosti. Bára vyžaduje, abych jí na papír napsala velkou jedničku. Píšu jí jedničku s mínusem: „*Nějaké chyby tam přeci jen byly, ale nebylo to špatné.*“

„*No to je fakt,*“ přitakává Bára.

Vrháme se na analýzu a syntézu. Opět dělá problémy „doktor“ (hláskováno jako „d-o-k-t-r-o-r“) a trochu i „hrdlo“. Všimám si, že když si Barunka odpočítává vyřčená písmenka na prstech, v podstatě nechybuje. Uprostřed si B. povzdechne: „*Achich ouvej život dlouhěj.*“

„*No snad to s tím životem nebude tak hrozný,*“ říkám.

Bára se rozpovídá o jakési křivdě ze strany rodičů... Uprostřed vyprávění se zarazí a řekne: „*Chci další slova.*“ Dávám jí další slova a vtom si spontánně vzpomene na smřčínu, překvapí mě to.

Čteme - čtení je zhruba stejné jako minule.

Eliška - Také dostává na začátku křížovku. Vyplní ji s nadšením a správně. Protože Eliška mimořádně musí být doma dřív (začínají prázdniny a ona se musí balit), přecházíme rovnou na čtení. Čteme z knížky Kuře Na PiPi - ještě je přestávka a z chodeb je slyšet velký hluk. Eliška čte hůř než obvykle. (Je to hlukem?)

„*Eliško, četla sis to doma?*“

Udělá úšklebek, ze kterého pochopím, že čtení doma asi moc času nevěnovala.

„*Tak ty jsi nečetla?*“ - ověřuji si.

„*No moc ne,*“ špitne.

„*Aspoň, že to přiznáš.*“

Čte dál, hluk z chodby pomalu utichá a čtení se zlepšuje.

Dávám Elišce speciální morseovku - každé slovo musí vyznačit podle počtu slabik a jejich délky. Nechávám ji pracovat samostatně. Při kontrole zjišťuji, že se jí moc nedaří, opravdu není zvyklá na samostatnou práci. Morseovku s ní procházím. Vytleskáme si slovo, abychom rozpoznaly počet slabik, potom zjišťujeme délku. (Pokud se vyskytnou problémy, délku slabiky určujeme pomocí ruky pod bradou - podle toho jak brada při mluvení klesá, se dá tato délka lépe rozpoznat.) Nakonec píšeme grafický zápis. Po několikerém důkladném postupu se úspěch dostavuje a Eliška pokračuje samostatně v práci.

INTERMEZZO II.

Oběma dívkám dělá problémy slovo „doktor“. Slovo není dlouhé, má však určitá specifika. Dvě „o“ a pouze tvrdé souhlásky d-k-t-r. To samé se týká slova „hrdlo“.

Eliška - I v analýze je pro ni příznačné slabikování, které se objevuje i ve čtení. Po přečtení holandského textu je jasné, že význam slov je pro Elišku velkou pomocnou berličkou. Udivuje mě však záměna písmen - to bych čekala spíš u Barunky.

Eliška má zábrany k podložce. I když říká, že jí podložka pomáhá a prý se nestydí s ní číst ani ve třídě, stejně ji nenosí. Je to pouhá zapomnětlivost, lajdáctví, či v tom je něco jiného?

Barunka - Kromě už klasických slov (doktor, hrdlo), chybí ve slově „ovoce“. Je zajímavé, že zrovna toto slovo dělá problémy. Význam slova je jasný a Barunce známý, pravidelně se střídá souhláska se samohláskou..., že by problémem byla samohláska na začátku slova? Za zmínku stojí i záměna: civilizace - kanalizace. Které slovo je pro ni významově bližší? Souvisí to s úspěšností při analýze a syntéze? Postupem času je B. je stále více spontánní, což je patrné z jejího vyprávění. Zmínka v kartě o její emocionální labilitě a sociální neobratnosti se mi zdá lichá. Její pozornost se rychle mění, vyžaduje stále nové a nové podněty.

Při skládání puzzlů dává B. přednost Disneyovým obrázkům před obrázkem koně. Kůň přeci jen není tak dobře strukturovaný jako kreslené postavičky Disneye.

Barunka si pro čtení vybrala sama článek ze slabikáře. Vybrala si tento evidentně lehký text proto, aby přesvědčila sama sebe i mne, jak dobře čte, nebo si málo věří?

ZÁVĚR

Práce s dětmi s dyslexií se neomezuje jen na analýzu a syntézu. Je spousta metod jak s nimi pracovat. Metoda analýzy a syntézy je však zajímavá při nacházení určitých fenoménů. Je pro mě zatím otázkou, zda jsou to záležitosti dyslektické nebo všeobecně vývojové. Obtížnost nezávisí tolik na délce slov, jak by se dalo očekávat. Objevují se tu nejméně dva faktory působící na úspěšnost v analýze a syntéze.

1. hláskové složení slov

2. význam slov

Dětem nedělala problémy slova, ve kterých se pravidelně střídaly souhlásky a samohlásky. Např. slovo „televize“, „káva“ apod. Naopak problematická byla slova s nepravidelným souhlásko - samohláskovým střídáním. „Irdlo, doktor, čtvrtek...“ Tedy tam, kde se vyskytuje větší nakupení souhlásek. U samohlásek se situace nedá tolik prověřit, protože slova, která by obsahovala např. tři vedle stojící samohlásky, náš jazyk téměř nemá. Toto se dá vyzkoušet pouze na slovech smyšlených, čímž se věc posouvá úplně do jiných rovin, neboť význam slova hraje při úspěšnosti v analýze a syntéze také velmi důležitou roli.

Pokud dítě zná význam slova, napomáhá mu to v jeho schopnosti analýzy a syntézy. Klasickým příkladem z ukázek je slovo „smrčina“ - význam neznámý, či slovo „civilizace“ - význam pouze tušený. Samozřejmě nejobtížnější bude slovo s neznámým významem a složitým souhlásko - samohláskovým členěním.

Větší problémy měly děti při analýze. Syntéza šla o dost lépe. Zde hrála větší úlohu délka slov. Při hláskování delšího slova se prodlužuje doba, kdy dítě musí mít informaci v hlavě - musí si pamatovat předešlé hlásky - a to je někdy dost obtížné.

Samostatnou kapitolou jsou spontánní projevy dětí. Děti jsou spontánní a upřímné, protože to jsou děti. Zajímavé jsou např. projevy Barunky. Její vyprávění, které je jedním velkým řetězem volných asociací, otevírá otázku, zda tento typ myšlení nějak nesouvisí s problémem dyslexie. (Disneyovky - brácha miluje holku - ségra mojí kamarádky - jsme stejný - nerady houby - oběd - kuchařky - hnusný maso... chytřej spolužák - není šprt - ostatní zlobí - my někdy taky.) Dalo by se něco podobného vysledovat i u ostatních dětí? Je možné, aby tyto projevy dětí byly jedním z vodítek či klíčem k nápravě jejich poruch?

Projev beze slov

Magdalena Popelová

OBSAH

ÚSTAV SOCIÁLNÍ PÉČE
DĚTI SE KTERÝMI SE NEJČASTĚJI SETKÁVÁM V KERAMICKÉ DÍLNĚ
CO LZE VYČÍST Z JEJICH VÝTVORŮ
JAK TO V DÍLNĚ CHODÍ
SLOVO ZÁVĚREM

ÚSTAV SOCIÁLNÍ PÉČE

P

ro svou práci jsem si vybrala činnost keramického kroužku, který vede paní Ptáčková v jednom pražském ústavu sociální péče. Zařízení je určeno pro osoby se středním a těžším stupněm mentálního postižení ve věku od čtrnácti do pětácti let. Jeho kapacita je 25 osob, z čehož 8 chovanců je postiženo Down-syndromem. (Je zajímavé, že toto postižení vzniká převážně u dětí, jejichž matkám bylo v době porodu víc než 35 let, avšak v tomto zařízení se takto postižené děti v sedmi případech z osmi narodily maminkám mladším třiceti let.) U třech dalších je mentální postižení způsobeno metabolickou poruchou. Ostatní děti trpí perinatální encefalopatií (poškození mozku plodu v době kolem porodu). Ústav funguje jako denní zařízení, provoz v něm je od sedmi do osmnácti hodin. Obyvatelé přicházejí v doprovodu rodičů a ti je zase odvádějí domů, pouze tři mají od rodičů písemné prohlášení, že mohou docházet sami. Všichni chovanci jsou zbaveni způsobilosti k právním úkonům.

Ústav zaměstnává kromě paní ředitelky šest pedagogických pracovníků a zdravotní sestru. Vychovatelé zde vycházejí především z toho, že se u dětí jedná o rozumový defekt. Proto se nezaměřují na výuku trivia, nýbrž převážně na činnosti esteticko-výchovné. Každé ráno začíná rozvíčkou a po snídani se děti společně se svými vychovateli věnují výchovným činnostem. Čtyři děti pracují dopoledne v rámci provozu ústavu - myjí podlahy, sociální zařízení, vynášejí koše, pomáhají s přípravou oběda. Za tuto práci dostávají finanční odměnu. Ostatní chovanci jsou rozděleni do tří skupin podle

věku a u každé skupiny jsou dva vychovatelé. Zařízení je koedukované, chlapci a dívky tedy pracují společně. Vedoucí pracovníci zde vycházejí z toho, že dětem je třeba nějakou činnost nabídnout a neustále je podněcovat, neboť mentálně postižení lidé jsou sami o sobě spíše pasivní a nevzbudí-li v nich činnost opravdový zájem a nadšení, jen těžko je donutíme, aby se do ní zapojili.

Kromě práce v keramické dílně, kterou se budu zabývat podrobněji, chodí děti dvakrát týdně cvičit do tělocvičny a každé úterý navštěvují plavecký bazén. Také jsou pro ně organizovány různé kulturní činnosti, chodí na koncerty a do divadel, každý rok navštíví Matějskou pouť. V létě jezdí na tábory a rekreace. Někteří obyvatelé zařízení navštěvují veřejnou školu, ve které se učí pro ně praktickým věcem, jako je například posílání dopisu, vyplnění poštovní poukázky, či správně vedenému telefonickému rozhovoru.

DĚTI, SE KTERÝMI SE NEJČASTĚJI SETKÁVÁM V KERAMICKÉ DÍLNĚ

Keramický kroužek, který vede paní Ptáčková, navštěvují všechny děti v zařízení. Při mých středečních a čtvrtečních návštěvách tam pracovala vždy skupina asi sedmi dětí. Čtyři z nich jsem si vybrala, abych stručně popsala jejich vlastnosti a zaznamenala některá důležitá data v jejich životě. Také se u všech pokusím popsat dva z jejich výrobků. Myslím, že i na takto malém vzorku si můžeme udělat představu o intelektuální úrovni a povahových vlastnostech obyvatelů zařízení.

Boženka M.

Narodila se 13. května 1956. Její diagnóza je perinatální encefalopatie. Do zařízení přišla v roce 1971. Okamžitě se zapojila do kolektivu a je hodnocena jako veselá, čilá, snad až příliš upovídaná. Je schopna logicky odpovídat, ale je velmi neklidná. Nyní, kdy pátrám v Boženčiných spisech a snažím se o ní dozvědět co nejvíce podrobností, ke mně doléhá hlas paní Ptáčkové (dále už jen P.) „Boženko, máš udělat placičku, tak už bych ji chtěla vidět, kočko.“ Boženku ovšem něco rozrušilo, takže neustále povídá a není schopna se koncentrovat na práci. Potěšeně vykřikuje, že „Karel Gott je blázen“. Je pro ni charakteristické, že často opakuje jednu větu stále dokola, třeba i po několik minut. Mezi její oblíbené věty patří „*Tak co, jak se máš.*“ Tuto otázku pokládá, aniž by čekala na odpověď. Často také říká „*Čtyřicet roků už ti bude, Boženko.*“

V roce 1969 byla Boženka na základě rozhodnutí pedagogické rady zbavena povinnosti školní docházky, pro nevzdělatelnost. Dívka má velmi silný citový vztah ke své rodině. Jejím výrazným projevem je psychomotorický neklid. Má problémy se sebeobsluhou a udržováním pořádku. V těchto oblastech je odkázána na pomoc okolí. Mezi její záliby patří zpěv a ráda se dívá na televizi.

P.: „*Boženko, prosím tě, už uválej tu placku. To je věda.*“

Boženka by měla pravidelně užívat léky, neboť bez nich je velmi náladová a upadá až do silných afektivních stavů. Je ale samozřejmě, že tyto medikamenty zase tlumí její intelektuální výkonnost. Dívka má zvláštní zlovyk, a to, že se bez nějakých důvodů a příčin kouše do ruky.

P.: „*Boženko, Boženko, podívej, jak je to tenoulinky. Musíš si vzít novou hlinu.*“

Milan L.

Narodil se 1. listopadu 1951, postižen trisomií 21. chromozomu, která způsobuje onemocnění, kterému říkáme Downsyndrom. Toto postižení se kromě snížené intelektuální úrovně projevuje i specifickými tělesnými znaky, které jsou důkazem toho, že onemocnění postihuje celé tělo. Jsou to zejména: malý tělesný vzrůst, suchá kůže, rovné a řídké vlasy, plochý obličej s malou bradou a nosem, malé uši, šikmo posazené oči (snad proto je toto postižení ve starších pramenech uváděno pod názvem mongolismus), hypotonické svalstvo, krátké dlaně a prsty, pouze jedna transverzální rýha.

Milan byl zbaven povinnosti školní docházky v roce 1962. Působí na mě jako milý kluk, ale ze spisů se o něm dovídám, že jsou u něho časté agresivní a provokující tendence, je těžko zvládnutelný, ruší kázeň a práci skupiny a na příkazy reaguje křikem. S přibývajícím věkem se poněkud uklidnil, ale je prý velmi líný, teprve po domluvě se zapojí do pracovní výchovy, logopedie a tělesné výchovy. V ostatních činnostech je pasivní. Právě proto, že má tendenci z rozpustilosti bít ostatní svěřence, není oblíbený v kolektivu.

Trpí dyslalií (v laické terminologii je tento pojem známý jako patlavost a jedná se v podstatě o nesprávnou výslovnost) a chorobou *balbuties*, což je vlastně kocktavost.

Klára B.

Narodila se 1. dubna 1973 a intelektuálně přesahuje úroveň ostatních svěřenců. Do zařízení přišla v září 1989. I jejím postižením je, stejně jako v případě Boženky, perinatální encefalopatie.

P.: „*No, Kláro, to je opravdu zvláštní slepice, ale necháme ji.*“

K.: „*Že se mi povedla?*“

P.: „*No, povedla.*“

Klára mi přinesla svoji slepici ukázat a při tom zvědavě sleduje, co to píšu.

Já: „*Dobry! Seš šikovná holka.*“

K.: „*Já vím.*“ Plaše se usměje a odchází. Potom slyším, jak se ve vedlejší místnosti svěřuje paní P., že bude podnikat ve slepicích a bude bohatá.

Jak jsem se už zmínila, Klára je jednou z nejšikovnějších dívek v zařízení. Je milá přátelská a společenská. Zdá se mi, že je v ní něco nesmírně křehkého a zranitelného. Stejně jako Milan má sklon k *balbuties* a její schopnost se soustředit nebo si něco pamatovat je velmi slabá. Kromě práce v keramické dílně ji baví sport a má i minimální znalost trivia. Je jednou z těch obyvatelů zařízení, kteří navštěvují večerní školu.

Pavel D.

Pavlovi je 42 let a do zařízení dochází už velmi dlouho. Pozorujeme-li ho komplexně, vidíme, že jeho projevy ve všech složkách odpovídají projevům asi šesti až osmiletého dítěte. I on je postižen perinatální encefalopatií. Je velmi citově závislý na mínění ostatních, potřebuje být neustále chválen a povzbuzován. V práci s hlinou je dost šikovný a protože má poměrně silné ruce, jde mu i docela dobře práce na kruhu. I zde ovšem potřebuje neustálou pozornost a pedagogické vedení. Jakmile se mu ho nedostává, přestává pracovat a „tváří se uraženě“.

I u Pavla se projevuje dyslalie a jeho řeč je špatně srozumitelná. Jeho projevy v kolektivu ostatních jsou velmi nevyrazné, raději zůstává stranou.

CO LZE VYČÍST Z JEJICH VÝTVORŮ

V následující části své práce předkládám popis dvou výrobků:

- Prvním je plochý kachel na stěnu ve tvaru stromu. Dole je kapsička, do které je možné zasunout suché květiny.

- Druhý je také kachel, ale nikoli závěsný. Jde o ježka, který je do vyválené hlíny vyryt podle šablony. Co se tedy velikosti týče, je u všech dětí výrobek stejný. Ježkovy bodliny ovšem děti vyrobily tak, že hlinu protlačily přes cedník na česnek, takže vznikly velmi tenké „nudle“, a ty pak nalepily ježkovi na záda.

Pavel D.

STROM: Jeho strom mi svým tvarem připomíná spíš nafukovací balón. Je asi 14 cm vysoký, velmi nepravidelný. Myslím, že místečku na květiny vypracoval podle prstu (na spodní část stromu položil prst, překryl ho hlinou, kterou kolem něj pečlivě slepil s podkladem). Strom vyzdobil korálky. Volil převážně zelené (světle i tmavě), odstíny modré, mezi nimi jsou jako kapky krve roztroušeny červené a v kapsičce září jeden jasně žlutý korálek. Korálky kladl těsně vedle sebe, čímž potom vznikla silná barevná vrstva. Vlastní kachel je velmi tenký a poměrně dobře vytvarovaný.

JEŽEK: Pavlův ježek je na velmi masivním podkladu, který je ale velmi pečlivě vypracován. Jeho rozměry jsou asi 11 x 7 cm. Bodliny glazované tmavě hnědě připomínají mořský korál. Je jich velmi mnoho, vzájemně se překrývají a jsou všelijak zkroucené. Na ježkovi jsou umístěny vodorovně. Ježek má zelený čumák a tmavohnědé nalepené očko se zornicí uprostřed.

Porovnáme-li oba Pavlovy výrobky, zjistíme jeden zajímavý společný znak. V případě stromu je korálků na něm tolik, že vytvářejí silnou barevnou vrstvu. I bodlín na ježkových zádech je ale nadměrně mnoho. Je pravda, že čím více má ježek bodlín, tím je krásnější a bohatší, zatímco čím větší vrstva roztažených korálků je na stromu, tím se stává fantastičtější a přestává být stromem. Tento společný znak je ale zajímavý. Proč chlapec vždy všechno vyplňuje co nejvíce a zjevně „nemá rád“ volná místa?

Když se nad touto otázkou zamyslím a vzpomenu si na Pavlovy projevy při práci a na jeho touhu být vždy nejlepší a středem pozornosti, uvědomuji si, že je to možná jeho snaha upoutat na sebe pozornost. Snad pro něj **HODNĚ** znamená **DOBŘE** a **ČÍM VÍCE, TÍM LÉPE**. Možná, že si při výrobě stromu si všiml, že ostatní děti ho zdobí korálky jen tu a tam. Pavel chtěl být nejlepší a chtěl ukázat, že není líný, proto nakladl korálků moc. Uvědomme si, že pro chlapce, u kterého je jemná motorika tak málo rozvinutá jako u Pavla, není jednoduché vzít jeden malý korálek mezi prsty a zatlačit ho tam, kde ho chce mít.

Milan L.

STROM: Milanův strom je o trochu menší než Pavlův, jeho výška je asi 11 cm. Jeho podklad je velmi silný, neboť hlinu nedokonalě zpracoval a vyválel. Jako jediný ze všech výrobků nemá kapsičku na květiny. Jeho koruna je ozdobena „nudlemi“, stejnými, jako jsou bodliny ježka. Jsou umístěny ve svislé poloze, je jich málo a jsou položeny vždy tak tři vedle sebe, potom je trochu místa a zase tři „nudle“. V porovnání s Pavlem volil mnohem světlejší barvy, které elegantně přecházejí jedna v druhou. Hodně se vyskytuje červená a žlutá, místy pak světle zelená. Prázdná místa jsou vyplněna světlou glazurou.

JEŽEK: Tento výrobek má Milan stejně velký jako Pavel, neboť je obkreslen podle stejné šablony. Tělo má ježek pomyslně uprostřed rozděleno vodorovnou čarou. Od ní vycházejí nahoru i dolů bodliny. Ty jsou světle hnědé a různě dlouhé. Je zde patrná snaha pokládat je přesně vedle sebe a na obě strany ve stejné délce. To se Milanovi ne vždy po-

dařilo. Ježek má hnědý čumák a jako jediný z porovnávaných výrobků má oko bez zornice.

Za nejvýraznější společný znak obou Milanových výrobků považují jistou pravidelnost. V případě stromu je patrná zajímavým umístěním „nudlí“, vždy tři vedle sebe, potom prázdné místo a opět tři nudle. Tato pravidelnost není nikde narušena. Tělo ježka si zase uprostřed pomyslně rozdělil čarou a bodliny situoval kolmo k této čáře na obě strany. Úpěnlivě se při tom snažil, aby každá bodlina byla stejně dlouhá jako její protějšek na opačné straně. Když jsem se zajímala, proč je u Milana pravidelnost tolik nápadná, paní Ptáčková mě upozornila na jeho diagnózu. Víme, že je postižen Down-syndromem. Dále mi ukázala výrobky ostatních stejně postižených dětí. Jistá pravidelnost se objevovala ve všech případech. Lze tedy vyslovit obecnou hypotézu, že lidé trpící Down-syndromem mají při výtvarné činnosti vždy sklon zachovávat určitý řád a pravidelnost.

Jasně barvy, které Milan volil, jsou dokonale v souladu s jeho veselou povahou. Elegance, o které se zmiňuji a se kterou přecházejí jedna barva ve druhou, je spíše náhodná. Chlapec přece nemohl vědět, jak budou vypadat roztažené korálky. Symbolicky v ní lze ale spatřovat hravost a rozpustilost, která je pro Milana typická. Stejně tak barvy červená a žlutá, které jeho stromu vévodí, mohou znamenat roztěkanou a nestálou mysl.

Boženka M.

STROM: Strom je asi 12 cm vysoký, málo barevný, přírodní barva hlíny prosvítá pod bílou glazurou. Mezi korálky, kterými jej zdobila, jasně převažují červené, z ostatních barev se pak vyskytuje pouze růžová a místy zelená. Kapsička je převálcovaná krajkou, má tedy plastický povrch. Je větší a hlubší než Pavlova. I Boženčin strom je vyzdoben „nudlemi“. Ty jsou na něm umístěny vodorovně a hustěji než u Milana. Často se překrývají, je zde i patrná snaha o nastavování, když se jí nějaká zlomila. Celkově je má kratší než Milan.

JEŽEK: Ježek má bílou hlavu a zelené oko i čumáček. Bodliny nevyrobila jako ostatní tak, že by je vytlačila přes cedník na česnek, nýbrž je vyválela v ruce. Jsou krátké, hnědé, o málo světlejší než u Pavla. Jejich rovnoběžnost je narušena tím, že občas je nějaká bodlina položena kolmo k ostatním. Jsou soustředěny spíše do středu těla, nedosahují až do krajů.

Boženka patří k těm obyvatelům zařízení, jejichž rozumová složka je poměrně těžce postižena. Proto jsou i její práce málo samostatné a pomocná ruka vychovatele je na výrobku vždy dobře poznat. Víím, že miluje červenou barvu a červené nebo růžové korálky dává všude, kde je to jenom možné. Stejně jako ostatní děti nerespektuje přirozené barvy stromu, ale její volba je jednoznačná. Jistá snad podvědomá snaha o dokonalost je patrná v nastavování „nudlí“, aby dosáhla u všech stejné délky. Jak jsem se už zmínila, „nudle“ jsou krátké a silné, což je důkazem nedostatečně rozvinuté jemné motoriky. U Boženčiných výrobků je vidět snaha, aby jejich jednotlivé části „dobře držely“. Jsou totiž vždy velmi pevně splepené dohromady a všechno se snaží jaksi „zhustit“, čímž výrobek přestává být křehký.

Klára B.

LIST: Zatímco ostatní děti vyráběly strom, Klára se rozhodla, že vyrobí list. Pro všechny Klářiny výtvary je typické, že jsou velmi tenké. Kapsička na květiny je dost velká, prý „*aby se jich do ní hodně vešlo*“. List není vůbec zdoben korálky, pouze zelenou a hnědou glazurou. Hlavní osa listu je zvýrazněná „nudlí“. Tak dlouhou „nudlí“ ovšem lze jen těžko vytlačit, takže se Klára snažila jednotlivé části na sebe napojit, což se jí velmi dobře podařilo. Rovněž žebrovi listu tvoří „nudle“. První čtyři shora jsou položeny vodorovně a téměř rovnoběžně. Poslední dvě jsou sice také rovnoběžné, ale mají tendenci padat dolů, směrem ke stonku listu.

JEŽEK: Klářin ježek není jako jediný obkreslen podle šablony. Proto je poněkud menší (asi 7x5 cm) a má i obrácený směr. Opět je nápadně tenký. Bodliny jsou většinou krátké, položené v několika vrstvách a mají naprosto nepravidelný směr. Nejsou hnědé, nýbrž zeleno-šedé. Hlava ježka je převálcovaná krajkou, což jí dodává zajímavý vroubkovaný povrch. Ježek je poměrně malý, ale má neobyčejně velké oko. Za nejzajímavější považují malou červenou skvrnu uprostřed bodlín. Červeným korálkem Klárka zřejmě chtěla znázornit jablko.

Jak už bylo řečeno, Klára patří k nejšikovnějším dětem v zařízení. Navíc jí práce s hlínou baví a ona je schopná si vymýšlet i nové věci. Většinou pracuje samostatně a její práce se podstatně liší od výrobků ostatních. Má velmi dobře rozvinutou jemnou motoriku, což můžeme vidět například na velmi přesném spojování „nudlí“ k sobě. Často nás Klára ovšem překvapí. Nevím, proč se rozhodla, že poslední dvě části, které tvoří kostru žebrovi listu, položí směrem dolů a tím naruší jeho charakteristickou strukturu. Nabízí se prozaické vysvětlení, že jí zrovna nějaký podnět vyrušil od práce a ona „ztratila nit“, kterou už potom nenašla. Také je ale možné, že chtěla udělat něco jinak, než jak to ve skutečnosti je. Víím, že Kláru neznám natolik, abych mohla vyslovit nějaký závěr. Přikláníla bych se ale spíše ke druhému řešení, neboť se s takovýmto postupem u ní nesetkávám poprvé. Něčím podobným je i červený korálek mezi bodlinami ježka. Opět pojala výrobek jinak, než ostatní děti.

JAK TO V DÍLNĚ CHODÍ

Abychom si mohli udělat představu, jak to vlastně v keramické dílně vypadá, předkládám nyní několik přesně zaznamenaných rozhovorů, které jsem měla možnost vyslechnout při svých návštěvách. Za pozornost stojí především dialog paní Ptáčkové s jejími svěfenci a jejich společný přístup k práci.

Paní Ptáčková: (dále jen P.) „*Ty si uděláš kouli. Pěkně to promni, jinak v tom budou bublinky.*“

Pavel: „*Je to špinavý.*“

P.: „*No to je jasný, na to se připrav, že budeš špinavej. A pořádně promnout. Vy se té hlíny snad štítíte!*“

P. (po krátké pauze): „*Milánku, pěknou placku! Vidiš ty bublinky? Ty pak roztrhne pec.*“

P. bere do rukou hotovou hliněnou masku a ukazuje ji Pavlovi: „*Podívej, takovou budeš dělat masku. Ukaž mi, kde máš oči, nos, ústa...?*“ (Pavel má tyto prvky obličejce ukázat

zřejmě proto, aby si sám uvědomil jejich existenci a rozpoznal je i na něčem tak abstraktním jako je hliněná maska, kterou dělal některý z jeho kolegů. Nečiní mu to ale žádné problémy.)

P.: „*No a pořádně se do toho, Pavle, opři. Ještě zatlač, at je to placka. Ták, to máš základ pro hlavu. A teď zapíchni prst až na dno tam, kde chceš mít oči.* (Zajímavá je vazba „*kde chceš mít oči*“. Paní P. nechává děti tvořit obličej podle jejich vlastních představ.) „*Zaber! Ta hlína poslouchá. Na rozdíl od vás někdy.*“

P. udělí pochvalu Honzíkovi za to, jak pěkně válí.

P. k Pavlovi: „*Tak, a teď vem špachtli, a to, co jsi naznačil, dej pryč.* (Tím je myšleno, aby Pavel vydlabal obličejí ústa, která předtím naznačil špejlí.) „*A co ještě budeš dělat na tom obličejí, Pavličku? Co ti tam chybí?*“

Pavel: „*Uši.*“

P.: „*A co ještě ti tam chybí?*“

Pavel: „*Todleto.*“

P.: „*A co to je? Čím dýcháme?*“

Pavel: „*Vlasy.*“

P.: „*Ne. Podívej se co mám na obličejí?*“ (ukazuje si na nos.)

Druhý chlapec napoví: „*Nos.*“

P. k Pavlovi: „*Ten nos budeš vytahovat. Vezmeš dva prstičky, zabereš, a nos ti sám vyjede.*“ (Tím je myšleno, aby Pavlík „obličej“ uprostřed stiskl palcem a ukazovákem a povytáhl tak část hlíny ven, čímž vznikne nos.)

Pavel udělá nos a paní P. po chvíli: „*Co ještě chybí?*“

Pavel: „*Vlasy.*“ (Co má pořádk s těmi vlasy?)

P.: „*No, tak je udělej. Musíš zabrat! Můžeš je udělat špachtli.*“

Pavel: „*Jsem šikovnej?*“

P.: „*No, snažíš se. To se povedlo. Hele a nechybí mu...- No, co máme nad očima?*“

Pavel: „*Obočí.*“

P.: „*Tak co kdybychom ho udělali?*“

Po chvíli paní P. k ostatním dětem: „*Tak už jdu k vám.*“

A ještě k Pavlíkovi: „*Ještě ti tam udělám dírkou, aby to šlo za co pověsit.*“

P.: „*Honzo, budeš dělat s náma držáčky na ubrousky? Chceš si dělat misku, nebo budeš dělat s náma?*“

Pavel si ale chce vzít novou hlínu a obrací se k paní P.: „*Udělej mi to.*“

P.: „*Ty nemáš ručičky? Vem si ji sám.*“

Milan si vyválel placku a do ní vykrajovátkem vykrajuje nějaké jednoduché tvary. Nevím, co to bude, ale k tomu samému se chystá i Klára.

V tom se ozve Pavel: „*Bude to hezký?*“

P.: „*No, snad jo. Tak Milo, potírej to vodou.*“

Jura, který přebírá korálky: „*Abych už byl pátek.* (Myslí, „*aby už byl pátek*“, což v zápětí upřesňuje.) „*Abych už byl doma.*“

P. pomáhá Milanovi skládat z tvarů, které si vykrojil, stojánek na ubrousky a hned jde ke Kláře a pomáhá jí s tou samou prací.

Jura k Alence: „*Ty seš moje kuchařka.*“ A snaží se jí poplácat po rameni. „*To je nová vychovatelka (mluví o mně), přišla se jenom podívat, jak tady děláme s hlínou.*“

Přicházejí další tři dívky.

P.: „*Jáno, kde máš montérky? Nahoře? Tak ujděj nahoru! Jsí šikovná holka, budeš dělat s hlínou.*“

Pavel se snaží vyrobit srdce, které by bylo možné pověsit na zeď. Velmi se mu daří, paní Ptáčková se věnuje ostatním dětem, a když po delší době přistoupí zase k Pavlovi musí ho pochválit: „*Pavlíku, to srdce je moc hezký. To bude mít maminka radost.*“

Pavel: „*To je babičce.*“

Dostává se mi vysvětlení, že Pavel považuje maminku za babičku. Je mu totiž 42 let a tudíž je jeho maminka už starší paní.

SLOVO ZÁVĚREM

Ve chvílích, kdy děti tiše pracují nebo po sobě uklízejí pracovní stůl a náčiní, povídáme si s paní Ptáčkovou. Víím, že má k dětem i k výtvarné práci velmi blízký vztah. Kdo ji poprvé slyší mluvit s dětmi, by si možná mohl myslet, že svá slova nemyslí vážně a hází je jenom tak do éteru, protože, jak se často říká, „tíhle lidé stejně ničemu nerozumí“. Je tomu ale přesně naopak. To, jak hlínu neustále oživuje a zhmot-

ňuje, vypovídá o tom, že se snaží ji dětem co nejvíce přiblížit, usiluje o to, aby k ní našly cestu a vybudovaly si na ni vazbu, kterou budou neustále prohlubovat. Ví a věří tomu, že toho dosáhnout je možné i u těžce mentálně postižených lidí. Její veselé a vtipné poznámky, kterými děti „bombarduje“, nejsou v žádném případě posměšky. Je to dialog, kterým se spolu mohou bavit jenom nejbližší přátelé. Bere děti jako sobě rovné a často mi říká: „Co já víím. Zejtra nám může v mozku prasknout nějaká céva a budeme jako oni.“ Napadá mě, že by to někdy, alespoň na čas, nemuselo být špatné.

Tuto práci bych ráda zakončila parafrází slov autorů knihy *Krása a bolest*, Bohuslava Blažka a Jiřiny Olmrové.

Tím, že děti vytvářejí umělecká díla, prohlubují si prožívání života, smysluplně naplňují svůj čas. Umění jim jednoznačně napomáhá k integraci do světa obecných hodnot a zvýrazňuje se i jejich komunikace s okolím. Tvořivou činností promlouvají, komunikují obdarovávají sebe i druhé a učí se přijímat. Tvoří KRÁSU, neboť co vyšlo z jejich rukou, vyšlo jen a jen z nich, bez klíše norem, hodnot, jakými jsou ovlivněni „normální“ lidé.

Ach jo, to jsou dneska věci

Kateřina Ryšavá

OBSAH

STACIONÁŘ

„DÝ - DÝ“

NECH JE BEJT, NECH JE BEJT

ZEPTEJ SE MĚ

HNĚDA

HLAVNĚ NEZPÍVAT

PO TRÁVNÍKU SE NEJEZDÍ

STACIONÁŘ

Rodiče i odborníci si kladou otázky: Co s postiženým dítětem? Ústav nebo rodina? Stacionář je řešením pro rodiny, které se nerozhodnou dlouhodobě se od sebe odlučovat.

Děti žijí ve svých rodinách a část dne tráví ve stacionáři. Jejich rodiče vídám ráno, jak své děti do stacionáře vodí či vozí, a odpoledne, když všem zaměstnancům končí pracovní doba, jak spolu se svými dětmi odcházejí.

Alespoň takto to bývá ve stacionáři, do kterého jsem se dostala já. Nezáleží na tom, ve které části naší republiky se nachází. Jen abyste si vše mohli lépe představit uvádím, že je stacionář obklopen malou zahrádkou s lavičkami a průlezkami, má hodně oken, a místnosti jsou vybaveny hezkým nábytkem, obrázky a hračkami.

Děti, které tam pobývají, jsou ve věku od osmi do jednadvaceti let. Stejně jako prostředí, ze kterých děti přicházejí, jsou různá, i jejich postižení jsou různá. Není proto jednoduché přizpůsobit program všem dětem - jsou tedy rozděleny do čtyř skupinek. V malých skupinkách je práce s nimi jednodušší. Společné programy všech dětí jsou časté a velmi oblíbené: společné jídlo, zpívání, společné cvičení, plavání, terapie s koňmi, výlety, školy v přírodě.

Toto vidí náhodný návštěvník, který jde kolem, prochází místnostmi a občas se na něco zeptá. Můžeme ale proniknout ještě dál. Je potřeba vnímat všemi smysly, odložit kabát, boty, obavy a strach a pokusit se přiblížit lidem ve stacionáři.

Co se stane, když otevřete uši?

„*Ha-má, ha-má.*“ volá Alička. Všude kolem je ruch, všichni obědvají.

„*Co to je za polívku, teto, řekni to ty!*“ říká Madlenka ve chvíli, kdy dojídá její poslední zbytky. Ale na odpověď nečeká: „*Tak co ty, Filipe?*“

„*Jo.*“ říká Filip, je to to jediné, co umí říct.

Od jiného stolu zní tlumeným syčivým hlasem: „*Slušnost, slušnost!*“

„*Tu žlutou vodu, tu bych si teda dal!*“ vykřikuje Jaromír už asi po desáté. Od jiného stolu se nese křik, protože Petříček už zase nechce jíst. Mirek shodil na zem talíř...

Každý má jiný způsob, jak na sebe upozornit, někdo je nápadný jiný méně, každý svou radost sděluje jinak i strach se projevuje jiným způsobem.

Snažte se lépe otevřít oči. A vidíte - někdo se usmívá, někdo mračí, někdo se mračí úplně pořád, některé pohledy jsou překvapené, polekané, jiné nechápaté. Někdo má skloněnou hlavu, pohled upřený k zemi, ramena zvednutá, jakoby se chtěl schovat. Všichni sedí na židlích a křeslech v kruhu, Jakub se občas vymrští a v sedě vyskočí a opět do sedu dopadne. Madlenka sedí klidně s hlavou sklopenou dolů a mne si ruce. Jirka hledí někam úplně jinam, do jiného světa, ale vychovatelčinu ruku, kterou si právě přisunul, drží pevně. Filip se širokým úsměvem na rtech chytá Jaromíra kolem ramen, ten se ale odtahuje a jeho jindy odvážný pohled a samozřejmě pohyby se stávají nejistými. Jirinka kdykoliv uslyší

známou písničku, vstane a uprostřed kruhu se začne rychle a velmi obratně točit. Při pohledu na její rychle se točící nohy mě napadá, zda není baletkou, není.

Madlenka je mezi všemi velmi nápadná.

„DÝ - DÝ“

Cesta na koně je pro Madlenku asi nelehkou, zatěžující situací, těžko může posoudit proč. Madlenka je na koně zvyklá, jezdí tam každý týden, dokonce se těší. Jede v autě plném známých lidí, ale přesto už před autem začne: „Žádné dý, dý nebude, žádné dý nebude! Teto, já nechci dělat dý, já nechci zlobit, teto, ani tanyny, nic nebude.“

Vychovatelka: „Madlo, a dost, takovou zlobivou holku pan řidič v autě nechce, jak budeš dělat dý, pan řidič tě vysadí a koničky nebudou!“

„Tanyny, tanyny, teto, to se přece nedělá, Madlenko!“ volá Madlenka. Sedí na svém místě a sotva se auto rozjede, začne se svým dý, hý, tanyny.

Vychovatelka ze zadu: „Madleno, ticho, pan řidič tě vysadí, když budeš dělat dý!“ Jenže pan řidič Madlenku nevysadí, Madlenka pokračuje, pokračují i výhrůžky ze zadu: koniček tě nebude chtít vozit, řekneme to vychovatelce, vychovatelka to řekne mamince, maminka tě nebude chtít...

A zase: „Dý, dý, dý, teto, dý.“

„Magdaleno, ticho, dý se přece nedělá,“ volá ze zadu Jaromír.

Majda: „Filipe, dělá se dý a tanyny, nedělá!“

„Ticho,“ volá ze zadu Alička, která umí celkem jen asi pět slov.

„Ach jo, Filipe, dý se nedělá,“ Majda.

Všichni volají „ticho“, Madlenka volá „dý“.

„Teto, řekni, proč se dý nedělá, teto, proč?“

Vychovatelka: „Madlenko, mně nevadí, že děláš dý, je mně to jedno.“

„Tanyny se taky nedělá, teto, ani tanyny ani dý. Dý - dý.“

„Já ti Madlenko, venku ukážu, jak se dělá tanyny.“

„Ach jo, teto, žádné dyčení ani hýkání ani tanyny se nedělá. Nedělá. Ne - dě - lá.“

„A Hněda, Hněda dělá dý, Madlenko?“ ptá se vychovatelka.

„Ne. Hněda jezdí na výlety.“

„A jak jezdíte na výlety?“

„Na mokotádě,“ odpoví Madlenka.

„A kdo ještě, Hněda, ty a ještě někdo?“

„Ne,“ odpoví a po chvíli: „Šultus a Měďa, dý, dý, dý.“

„Řekni mně něco o Hnědovi!“

„Nevím, teto, nevím, nic nevím.“

„Jaký je Hněda, Madlenko?“

„Hnědej, teto.“

A v tomto rozhovoru o Hnědovi, výletech a koních pokračujeme až do konce cesty. Trvá to asi půl hodiny. Je to vyčerpávající. Pro Madlenku asi taky.

Všichni se chystají na koně, všude vládne zmatek, děti se oblékají nebo jsou oblékány. Už v této chvíli začíná Madlenka se svými otázkami o tom, zda se „dý“ dělá nebo ne. Ale jakákoliv odpověď je zbytečná, neboť Madlenka už začíná, nejprve potíchem a pomalu a s náznakem potutelného úsměvu.

Zdá se, že Madlenka takhle vědomě dělá zlomyslnosti, že dobře ví, jak to všem vadí a využívá příležitosti, kdy jí nikdo nemůže potrestat. Ano, ale jak si potom vysvětlit Madlenčinu větu: „Teto, já nechci dělat dý, já nechci zlobit, teto, ani tanyny, nic nebude?“ Zvlášť když jí Madlenka říká se smutkem v tváři a skoro zoufale. Nemyslím si, že si dělá legraci nebo na sebe záměrně připoutává pozornost. Zdá se mi, že tu je problém: Madlenka **nechce**, ale **musí**. Nechce zlobit a dělat „dý“, ale musí. Dobře ví, že „se to přece nedělá“, ale nedokáže překonat v sobě to, co jí nutí křečovitě volat a třepat rukama. Nepomůžou ani výhrůžky, napomínání, křik. Jediný, kdo nevyhrožuje, je Filip, protože mlčí. Protože on nemluví, tak se na něho Madlenka obrací, jakoby od něj čekala pomoc. Ale obrací se právě na něj, protože ví, že jí nijak neohrozí - neřekne nic, čím by jí narušil její svět.

Jediné, co dokázalo Madlenku vytrhnout z dyčení, byl rozhovor o Hnědovi. Nejsm si ale jistá, zda nešlo jen o převedení dyčení do jiné, snesitelnější podoby. Neboť Hněda, to je Madlenčino téma, které se probírá denně, pořád znovu a dokola. Madlenka se zeptá, odpovídá, vyžaduje odpovědi i otázky.

A já se ptám, co nutí Madlenku dělat „dý“?

NECH JE BEJT, NECH JE BEJT

„Dý se přece nedělá,“ říká Madlenka, jdeme na procházku, a to je pěkná příležitost si popovídat.

„Dělá se, teto, dý-dý. Řekni,“ pokračuje Majda. „Kdo dělá dý-dý-dý?“

„Asi Madla říká dý-dý, Magdalena,“ odpovídá Jaromír a směje se.

A to už Madlenka začíná: „Majda říká dý-dý. Dý-dý-dý,“ její hlas přechází do vyšších výšek, křečovitě natahuje krk a celé tělo má ztuhlé.

Vychovatelka: „Madlo, nech toho, co to má znamenat, nevíš, že dý se nedělá?“

Madlenka přestává a zdá se, že ji vychovatelčino okřiknutí zastrašilo, ale ona se jen nadechla a pokračuje. Uklidní ji až ruka položená kolem ramen a klidný hlas. Je zřejmé, že ji utišil spíš tón než slova: „Madlenko, no Madlenko.“

Celá skupinka pokračuje v cestě po chodníku jistě ne bez zájmu kolemjdoucích.

Madlenka: „Po chodníku, po chodníku a držet se, po chodníku. Jezdí tady auta, překáží ti to, Majdo?“

„A ty jsi odtud, teto?“ ptá se svým charakteristickým způsobem Jaromír. Možná jsou ty jeho stále se opakující otázky jediným způsobem začátku komunikace s druhými lidmi.

„Auta, jezdí tady auta - bílý, modrý, červený, všechno!“ vykřikuje Majda a pokračuje: „Já bych chtěla jezdit s Hnědou na výlety!“

„Madlenko, kde jste byli včera?“ ptá se vychovatelka.

„Na výletě, já bych chtěla s Hnědou na výlet, na výlet. Auta, červený, modrý, všechno, překáží ti Madlo? No, tak!“ ukončuje Madlenka svůj monolog, který je možná rozhovorem či bojem více částí Madlenky.

„Na výlet s Hnědou...“ říká Madlenka.

Vychovatelka: „Ano, Madlenko. A na výlety jezdíš i s tatkem a s maminkou?“

„Jo,“ odpoví Madla, ale možná ji tím jen odbývá a není to odpověď na otázku. „*Tatínek, maminka, práce, dý se nedělá.*“ volá Madla.

„*Sestru nebo bratra máš, Madlenko? Nebo jsi doma jen ty a tatínek s maminkou?*“

„*Madla i Hněda, Madla i Hněda! Teto, Kruhy jsou tam taky, teto, ale nech je bejt, Madlenko, nech je bejt!*“ To říká Madlenka proto, že jdeme kolem sokolovny, kam chodívají děti cvičit. Kruhy jsou oblíbené a asi proto má Madlenka zažitou právě tuto větu.

„*Nech je bejt, Madlenko. Nech je bejt! Kdo dělá dý-dý, teto, řekni to ty. Dý-dý.*“

V předešlém úryvku byla Madlenka nejistá, a tak dělala dý. Nejistota pramenila z cesty autem. Nyní je situace jiná, Madlenka je na procházce, ale ukazuje se, že je tu zase něco, co Madlenku nutí dělat dý. Možná hluk ulice, auta, cizí lidé, nebo celková nálada toho dne.

Celá popsaná situace je nervóznější než v autě na koně. Madlenka se sice nechá uklidnit a s dý přestane, ale klidná není, skáče od tématu k tématu, má strach o Hnědu a strach z aut... Jakoby se zmítala z jedné strany na druhou, ale nikde nenacházela jistotu. Auta, kruhy, rodiče a proti tomu všemu **Madlenka**. Tak nech je bejt, Madlenko, nech je bejt - vždyť ty máš svůj svět - **svoje dý, svého Hnědu, své výlety, své hory, své starosti**. Tak nech **je** bejt!

V úvodu je popsáno, jak Madlenka začíná dělat dý. Není to náhle z ničeho nic, zřejmě potřebuje něco jako výzvu, heslo, podnět. A protože dý teď **potřebuje** dělat, situaci si připravuje. „*Dý se přece nedělá!*“ Ale nikdo nereaguje. Tak jinak a důrazně: „*Dělá se, teto, dý-dý? Řekni.*“ To je otázka, na kterou se **má** odpovědět. A zase nic. Třetí Madlenčin pokus je velmi důrazný. Na takovou přímou otázku je nutné odpovědět. Nic. Jen Jaromír podlehl Madlenčinu nátlaku. Jen on vyhověl její prosbě a dovolil jí, aby začala. Teď už nepomůže křik a výhrůžky - teď už se ví, kdo dělá dý.

ZEPTEJ SE MĚ

Madlenka přichází ráno kolem osmé do předsině stacionáře s nebhývalým úsměvem.

„*Ahoj Madlenko!*“

„*Ahoj!*“, odpovídá Madlenka důrazně a v ruce velmi nápadně drží sáček s nějakými obrázky.

Vychovatelka: „*Co to je, Madlenko, to je pro Filipa?*“

Madlenka: „*Pro Filipa, pro Filipa, proč pro Filipa? Teto zeptej se mě proč!*“

Vychovatelka: „*Proč, Madlenko?*“

Madlenka: „*Já nevím, já nic nevím!*“

Po obědě Madlenka sedí ve třídě a sama od sebe staví stavebnici.

Madlenka: „*Kdy přijde maminka, teto?*“

Vychovatelka: „*Maminka přijde po svačince, Madlenko. Co to teď stavíš?*“

Madlenka: „*Maminka přijde po svačince. Já jí to udělám teď. Co řekne, teto, co maminka řekne?*“

Vychovatelka: „*Nevím, Madlenko, co si myslíš, že řekne?*“

Madlenka: „*Zeptej se mě, teto, zeptej se mě!*“

Vychovatelka: „*Co řekne maminka, Madlenko?*“

Madlenka: „*Bude se jí to líbit.*“

„*Já jsem myslela, že teda dneska by to šlo, to kolo, to jsem teda myslela, že by to šlo.*“

Vychovatelka: „*Ale jo, jezdit na kole by nebylo špatný, ale není lepší se jen tak houpat?*“

Madlenka: „*S tím kolem jsem myslela, že to půjde, nohy nahoru, Madlenko, nahoru, ne dolu, to teda ne.*“

Vychovatelka: „*A kolo máš i doma, Madlenko, nebo jen ve škole?*“

Madlenka: „*Teď už jen ve škole, je to tak lepší, a po chodníku, Madlenko, po chodníku, ne po silnici, to by teda nešlo, to teda ne. To bysme museli to kolo schovat, to by nešlo.*“

Vychovatelka: „*Hněda jezdí na kole, Madlenko, taky?*“

Madlenka: „*To kolo tady být nemůže, já jsem myslela, že je to jasný, je to naprosto jasný.*“

Magdalena během řeči mění hlas, takže je jasné, co říká ona a co ten „**hlas**“ v ní.

Co to znamená: „*Zeptej se mě proč?*“ To není otázka, kterou bychom běžně používali. Madlenka nechce nebo nemůže mluvit dál a potřebuje výzvu, aby mohla pokračovat. Většinou se takto zastaví před klíčovou odpovědí rozhovoru.

Proč ale v první ukázce odpověděla: „*Já nevím, já nic nevím?*“ Asi ta otázka, i když si ji Madlenka vyžádala, příliš zasahovala do jejího soukromí.

Jindy Madlenka použije výzvu: „*Teto, řekni to ty!*“. V těchto případech naopak nechce sama říct závažnou věc. Jak kdyby se bála té odpovědi, kterou zná a nechtěla ji sama vyslovit.

HNĚDA

„*A co Hněda, Hněda je nemocnej. Ach jo, to jsou věci dneska, ach jo.*“ praví Madlenka otráveně a velice přesvědčivě. Právě v té chvíli ji totiž přestala bavit stavebnice přidělená vychovatelkou. Nikdo na to nic neříká a to Madlence vadí, a tak pořád chodí kolem stolu.

„*To jsou dneska věci, ach jo.*“

Přichází ke stolu a objímá vychovatelku kolem krku: „*Teto, já tě mám tak ráda.*“

„*Majdo, nech toho, víš jak jsme se domluvily!*“ říká vychovatelka a pokračuje: „*No jo, to je ta puberta, nadává, objímá se, pořád dokola.*“

„*Hněda, Hněda, teto řekni, co mu je, řekni to ty, teto!*“ prosí Madlenka a tváří se velmi nešťastně.

„*Madlenko, Hněda je doma a čeká na tebe.*“ Vychovatelka odpovídá takto, protože ví, že „*Hněda je nemocnej*“, to se probírá každý den několikrát.

Madlenka: „*Pořád nemocnej, teto!*“

„*Ale ne, Madlenko, nic mu není, odpočívá a až přijdeš odpolekne domů, budete si hrát.*“

Madlenka: „*Ne, ne, ne, je nemocnej, nemocnej, nemocnej, já s ním chci jezdit na výlety, je nemocnej, nemocnej.*“

Při opakovaném „*nemocnej*“ zvyšuje hlas, třepe rukama, křičí.

Vychovatelka se jí snaží uklidnit: „*Madlenko, všechno je v pořádku.*“

„*Ach jo, to jsou dneska věci, ach jo.*“

Madlenka sedí u stolu a vychovatelka pracuje se všemi s obrázky.

Madlenka: „*Kdo takhle může zívát?*“

Jaromír: „*Asi Madla!*“

„*To je hrůza tady tohle! Vidíš, jak zívám, teto?*“

Vychovatelka: „*Ale vždyť vůbec nezíváš, dneska jsem tě neviděla zívnout, Madlenko. Kolik máš obrázků, Majdo?*“

„*Já nemůžu, já teď zívám,*“ odpoví Madlenka, nic ji totiž nepřekvapí.

Vychovatelka trochu nervozně: „*Máš jeden obrázek, kdo má stejně obrázků?*“

„*Adélka, já, všichni!*“ odpoví Madla, ale vůbec to není pravda. Vychovatelka tedy nechává Madlenku na pokoji.

Madlenka: „*Teto, já špatně spím a zívám ráno i v noci. To jsou starosti, dneska, ach jo.*“

Vychovatelka: „*Řekni mně, Madlenko, jaké máš dneska starosti, řekni mně jednu starost, kterou dneska máš.*“

„*Já nevím, já nevím, já vůbec nic nevím!*“ říká Madlenka a křečovitě se směje. „*To je život dneska!*“

Vychovatelka: „*Co je ti, řekni mně to.*“

Madlenka: „*Já vůbec nevím, vůbec žádnou, to jsou věci dneska. Starosti, starosti, starosti...*“

Madlenka chodí kolem stolu a opakuje pořád starosti, starosti...

A najednou: „*Až po obědě se jde lehnout, je to jasný, teto, až po obědě,*“ říká Madlenka celkem bez souvislosti, zase tím výrazně jiným hlasem.

Vychovatelka: „*Naprosto!*“

„*Naprosto jasný, až po obědě, každému je to jasný, až po obědě, Madlenko. Kdy, po obědku, nech to tady být.*“

Za okamžik: „*Madlenko, kolikrát to budu opakovat... po obědě, po obědě, po obědku, po obědku...*“

Chodí kolem stolu a stále to tiše opakuje.

„*Ach jo, to jsou věci dneska, ach jo.*“

Pro Madlenku je Hněda nemocnej, jezdí se s ním na výlety, někdy se taky Hněda vyhazuje z balkonu, dá se v něm nosit svačina nebo čepice, Hněda asi všechno ví, tomu jedinému je vše jasné, to jenom my tápeme a nechápeme.

Hněda - to je malá taška přes rameno v podobě psa. Asi už toho dost zažil a vypadá trochu sešle. Do školy si ho Madlenka nebere, na skutečné výlety ano. No a na ty Madlenčiny samozřejmě.

Magdalenska pořád tvrdí, že je Hněda nemocnej. Několikrát denně se nechá přesvědčovat, že nemocný není a nic nebrání uskutečnění dalšího výletu. Nemoci brání uskutečňovat výlety? Nemoci nás oddělují od našich přátel, brání nám v práci, často nemoc naruší rodinné vztahy a někdy nemoc pozmění vztah člověka k sobě samému. Je možné, že to Madlenka ví?

Zívání - Madlenka opět připravuje situaci, aby mohla začít o něčem mluvit. Podobně jako při dyčení. A zase Jaromír zareaguje první a poskytne tak Madlence odrazový můstek. Ve skutečnosti Madlenka nezívala, jen nechtěla spolupracovat při prohlížení obrázků. Když ji vychovatelka vyrušila, začala mít kromě zívání i starosti. A když zazněla další otázka už radši „*nic neví, nic, vůbec nic.*“ A za tuto obrannou bariéru už nemůže nikdo - žádné obrázky, žádné příkazy. Pro jistotu se ohraňuje dalším rituálem - prohlížením časopisů.

HLAVNĚ NEZPÍVAT

Dopoledne, ve třídě teplo, venku svítí slunce a je to celkem příjemný den.

Vychovatelka: „*Zaspíváme si nějakou písničku, jakou máš rád ty Jaromíre?*“

„*Ne, ne, zpívat ne. Neboj, neboj, nic se neděje, budeme zpívat,*“ volá Magdalena a chodí kolem kulatého stolu.

„*Ne, ne? zpívat ne. Já se z toho snad zblázním!*“

„*Pomůžeš mně s tou těžkou skládačkou, prosím tě?*“, ptá se Jaromír.

„*Ano ráda,*“ zní odpověď vychovatelky. A tak společně pracují.

„*Tenhle kousek dej Jaromíre hodně na kraj.*“

„*Co je to hodně na kraj, teto?*“

Madlenka: „*Teto, vejde se to tam? Nejde a nemůže, nechce, Madlenko, nejde!*“ nařiká Magdalena od jiného stolu a jiné skládačky. První část - otázku, řekla ta Madla, co sedí nad skládačkou a moc jí to nejde. Tu druhou řekla jiná Madla, o které toho pořád moc nevím.

Vychovatelka: „*Jaromíre, tady na tom kousku je hlava nějaké holky, vidíš kam patří?*“

„*Ty máš tak krásnou hlavu, teto!*“ skočí jí do řeči Jaromír.

„*Jaks to poznal, Jaromíre?*“ ptá se překvapená vychovatelka.

„*No tak... A jak se jmenuje ta holka a ten kluk,*“ vrací se Jaromír.

„*Třeba Jiří a Zuzana.*“

„*A tatínek Jarouš nebo Pavel, to je manžel Věrky. Věrka Černá a Pavel Černý...*“ a dál už Jaromír nepokračuje.

„*Když mně to tam všechno nejde,*“ hlásí Madlenka.

„*Madlenko, podíváme se na to spolu,*“ říká vychovatelka.

„*Jde to, jde to, no vidíš, jak to jde. Dobře. Nezlobím se ne. A jde to, Madlenko,*“ ujišťuje se Magdalena.

Jenže to nejde.

„*Až budu mít čas, tak to složím, až budu mít náladu, tak to udělám, až budu mít náladu, všechno složím. Já se snad unudím, já se snad zblázním. Hněda je nemocnej.*“

Zatímco Jaromír výzvu ke zpěvu uvítá vždy a pobízet ho ani není třeba, protože má bohatý repertoár, Madlenku taková výzva dovede skoro k zoufalství. Jaromír zpívá rozšafně a když je v dobrém rozmaru, ještě zpívání doplňuje vlastními vtipnými poznámkami. Madlenka při zpěvu sedí s hlavou co nejvíc skloněnou a rukama sevřenými v pěsti. Občas začne tleskat do rytmu a přitom ze sebe vyrážet: „*Co to děláš, Madlo, no co to je, těma rukama. To se smí - smí se to? No tak!*“

Někdy je Madlenka vyzvána, aby si stejně jako ostatní vybrala nějakou písničku. Když na ni přijde řada, skloní hlavu ještě níž a nervozně pohybuje rukama. Po delší době, kdy na ni všichni naléhají, aniž by zvedla hlavu, ozve se zprudka: „*Jednou budem dál!*“ Ostatním se uleví, zpívají a na Madlenčině skloněné tváři je znát zvláštní úsměv.

Myslím, že se Madlenka nedokáže ke zpěvu uvolnit.

„*Až budu mít čas, tak to složím, až budu mít náladu, tak to udělám, až budu mít náladu, tak to všechno složím. Já se snad unudím, já se snad zblázním. Hněda je nemocnej.*“

K tomu se dá dodat jen: Taková je Madlenka.

PO TRÁVNÍKU SE NEJEZDÍ

„No, Madlenko, nohy nahoru, nohy nahoru a vidíš, že to jde a jedeme, jedeme!“ volá Magdalena, sedí na kole, ale nohama jde po zemi a vede takovýto hovor.

„Dobry, dobry, vůbec nemusíš mít strach, nohy nahoru, ne dolu, Madlenko, nahoru, no vidíš, jde to!“

Ostatní hrabou listí nebo se o to alespoň snaží. Jaromír hrabe tak, že se zdá, že někomu rozbije hlavu.

„Teto, odkud ty jsi?“

„Vždyť už to víš z Prahy,“ odpovídá vychovatelka.

„Z Prahy? A jak tam jezdíš?“ ptá se dál Jaromír.

„Vlakem. Ale teď si dej pozor na ty hrábě!“

„A tvoje babička se jmenuje Jindřiška? Moje Helena.“

Jirka musí pořád někdo držet, rád utíká. Vychovatelka mu zkouší dát hrábě, ale vypadá to, že Jirka spíš spadne, nebo mu Jaromír rozbije hlavu hráběmi.

„Choleško, choleško,“ šeptá Jirka, „choleško,“ a táhne vychovatelku někam pryč. Za dvěma kůlny opravdu stojí kotouč - kolečko, Jirka je moc rád a sotva slyšitelně píská.

Madlenka pořád jezdí na kole: „Ale Madlenko, na trávník ne, na trávník, prosím tě, ne to nesmíš.“ Podařilo se jí nasednout a opravdu jezdí a šlape.

Jirka překvapivě šikovně nakládá na kotouč suché listí. Nikdy ho nezapomene uplácat.

Jaromír: „A jak ty vlastně mluviš, teto?“

„Jak? No přece česky, jako ty, Jaromíre!“ odpovídá vychovatelka, „a můžu ti pomoci?“

Jirka: „Poplácáme!“ A bere vychovatelku za ruce, aby taky plácala a nabírala listí. Potom si Jirka sedl do kotouče plného listí. Je vidět, že tuhle práci už někdy dělal. Ale na otázku neodpovídá.

„Ne, na trávník ne, to nesmíš, Madlenko! A proč nesmím na trávu, teto?“ druhou polovinu říká úplně jiným hlasem, jak kdyby se uprostřed věty probudila ze sna.

„Tam by ses mohla nabourat, po chodníku je to lepší a pojeď taky hrabat!“ říká vychovatelka.

„Ne, ne, to ne (chytá se za hlavu), já nemůžu, já se snad unudím, ne, ne. A tu čepici, no vždyť je dobrá, Madlenko, vždyť to jde, pěkně si ji nech.“

Jirka sám veze kotouč: „Pomalu,“ říká. Jde dál: „S kopcem,“ říká potichoučku. To opakuje při každé jízdě kotoučem od hromady na kompost.

„Madlenko, po trávníku ne, to ne, po trávníku nesmíš!“

Kdo to dává takové přesné instrukce, jak jezdit na kole? Madlenka. A kdo na kole jede a nenechá se poučovat? Mad-

lenka. Kdo má na kole strach a bojí se? Madlenka. Kdo ji uklidňuje, že z kola strach mít nemusí? Madlenka.

Madlenka je na sebe dost přísná, kromě toho, že si dává instrukce, dává si i zákazy - „na trávník ne, to nesmíš.“

Co to má znamenat? Zdá se, že Madlenku někdo důrazně učil jezdit na kole a ona si to všechno zapamatovala. Madlenka prý tak dlouho chodila s kolem a říkala, že nohy patří „nahoru“ až je jednou nahoru dala a jela.

Neděláme to podobně jako Madlenka? Tak se často ujišťujeme a uklidňujeme, že jednáme správně, někdy vyžadujeme podporu či pochvalu od druhých. Někdy stojí mnoho úsilí dodržet nějaký zákaz a jenom jeho neustálým opakováním jsme schopni ho neporušit. Tak i Madlenka. Jen to dělá nápadněji než my. Madlenka pro svou podporu nepoužívá svůj hlas, ale hlas cizí, nepřirozený a velmi nápadný.

Najednou si Madlenka není jistá: „Na trávník se nesmí! Nesmí se tam? Proč?“ Madlenčina jistota stálého příkazu je narušena a tvoří se velká nejistota, kterou ještě umocní výzva vychovatelky k nějaké činnosti. A to je trochu moc. Ne, ne, ne. Nemůžu. Nejde to. Já jsem někde jinde, ne tady s vámi u tohoto trávníku, na kterém bych mohla spadnout, ne u listí, které přemísťujete z jedné hromady na druhou. A bránci se napadená Madlenka ztrácí další jistotu, a tak se musí ujistit, že ta čepice, i když není nic moc, je dobrá a má ji mít na hlavě.

Madlenčiny reakce tak podivné, když si vzpomene na pocit ve chvílích, kdy nás někdo napadá a nutí nám své názory, přesvědčuje a kritizuje. Není jednodušší se v té chvíli stáhnout a začít říkat ne, ne, ne?

...několik ukázek z Madlenčina běžného dne. A Madlenčiny dny se sobě velmi podobají, protože v „jejím“ světě existuje několik bodů s dlouhodobou trvanlivostí, těch se Madlenka drží a reaguje vždy podobně. V některých případech jednoduše pokrčíme rameny: No ano, to je Madlenka. Často se ale její chování tolik vymyká našim představám o **normálních** reakcích, **normálním** chování, **normální** řeči, **normální** jízdě na kole..., že se snažíme Madlenku **znormalizovat**. Ale je nutné se zamyslet: Co je cílem péče o Madlenku? A co je cílem péče o všechny postižené lidi? To aby vypadali co nejnormálněji? Aby v autobusech nekřičeli, na ulicích byli nenápadní a na židlích seděli rovně? Nebo aby byli šťastní a žili plným životem? A jak je to u Madlenky? Je těžké poznat, zda je Madlenka šťastná ve světě svých výletů a Inědy, zda jí vyhovují její „vlastní“ příkazy a komentáře, a omezení okolí ji znervozňuje a vadí jí. Nebo zda je stresována sama sebou, uvědomuje si rozpory vznikající při setkávání dvou světů: jejího a okolí, a potřebuje pomoc lidí kolem. Potřebuje být vyváděna ze svých navyklych činností a rituálů. Při řešení tohoto problému budeme pořád na cestě.

já, Ty nebo On

Magdalena Semínová

OBSAH

POMOCNÁ ŠKOLA S AUTISTICKOU TŘÍDOU KOMUNIKACE S DĚTMI S AUTISTICKÝMI RYSY

Máša a její infinitivy

Pavlík a jeho druhá osoba

Matěj a jeho „náladovost“

DOPLŇKY

Co je to autismus

Klub AUTISTIK

Charta pro osoby trpící autismem

POMOCNÁ ŠKOLA S AUTISTICKOU TŘÍDOU

Tato speciální třída vznikla při jedné pomocné škole v Praze v roce 1992. Byla založena z iniciativy mladé dívky, která toho roku dostudovala speciální pedagogiku. Nejprve začínaly pouze se čtyřmi dětmi, do dnešního dne se jejich počet zvýšil na deset dětí ve věku od 8-12 let. Jako pedagogický dozor jsou zde 2 učitelky a 3 vychovatelky.

Jak jsem se již zmínila, jedná se pouze o jednu třídu pro děti převážně s autistickými rysy. Mají k dispozici jednu velkou místnost, kde probíhá společná činnost (kreslení, zpívání, cvičení...) a dvě menší, kde probíhá individuální výuka, která trvá přibližně půl hodiny denně (půl hodiny z toho důvodu, protože je tam hodně dětí, ale především proto, že by se děti více jak půl hodiny nedokázaly soustředit). Samozřejmě mají také místnost pro společné stravování a vlastní kuchyňku.

Myslím, že by stálo za to zmínit se ještě o náplni jednoho školního dne. Děti se začínají scházet něco před osmou hodinou ranní právě v té velké společné místnosti. Zpravidla se nechává čas na uvolnění (k dispozici jsou míče, bazén s balonky, žebřiny...). Poté si obě učitelky berou individuálně děti k sobě do třídy a vychovatelky zůstávají se zbytkem dětí ve společné místnosti a většinou provádějí různé výtvarné činnosti nebo něco vaří či pečou. V deset hodin obvykle bývá svačina a po ní se chodí na vycházky. Oběd bývá něco před dvanáctou hodinou a po něm chodí většina dětí domů, ale některé zde zůstávají s jednou z vychovatelek do odpoledních hodin.

Dvakrát do roka vždy jezdí na školu v přírodě a v druhém pololetí chodí vždy každý pátek plavat.

Ukázka dne:

Do školy jsem dorazila něco před třetíčtvrtě na osm a už tam byly tři děti, Jana a Gábina. Odložila jsem si a šla za nimi do třídy. Bylo puštěné rádio s nějakou hudbou. Pavlík pobíhal po třídě a házel si s velkým žlutým míčem. „Pavlíku, ne do vzduchu,“ povídám. Jemu se už totiž několikrát podařilo rozbít míčem lampy. Pavel poslechne a pouze si s míčem kutálí, přičemž si pro sebe opakuje: „Pavíku, enom po vemí, enom po vemí!“ Mezi tím dorazili Kája, Adélka, Linda a Martinka. Jakmile Kája uslyšel rádio, přiběhl ke mně a pomocí gest se snažil naznačit, že chce se mnou tancovat. Vstala jsem tedy a začala s ním tancovat. Přidala se k nám také Linda.

Něco před 8.15 jsme byli kompletní. Rozhodli jsme se, že si zazpíváme. Vyndaly se pro děti nástroje a Jana se zeptala: „Tak kterou si zazpíváme jako první?“ Nikdo neodpovídal. „Tak třeba Pec nám spaulla,“ navrhl Markéta. A zpívalo se. Pavlík hraje na bubínek a jde mu to krásně do rytmu. Někdo jenom tak plácá (asi jim rytmus nic neříká).

Jana: „Mášo, nechceš nám zazpívat Pich vosu do nosu?“

Máša pomalu vstává a tenounkým hláskem a velmi pomalu odříkává: „Pich...vosu...do...nosu“ a dál jí to nejde. Zkoušíme jí pomoci, ale Máša asi zpívat nechce a k tomu ji donutit nemůžeme.

Po zpívání se nástroje uklidí a Věra s Janou si postupně začínají odvádět děti k výuce. My se zatím rozhodnem trochu si zavýtvarčit.

Lída: „Sice už teďka nikde motýli nejsou, ale my si je přeci můžeme nakreslit.“

A tak se kreslí motýlí. Máše to moc jde. Ostatním musíme pomáhat. Martinka zřejmě dneska nemá náladu. Nechce vůbec spolupracovat a chvíli si krátí tím, že pije špinavou vodu od temper a cucá štětec.

Je kolem desáté dopoledne, což je čas pro svačinu. Rozhodli jsme se, že po svačině půjdeme na procházku - děti to mají rádi. Já jsem vedla za ruku Pavlíka a Martinku. Byla jsem upozorněna, že Martina má v oblibě si z ničeho nic lehat na zem. A taky že na silnici to uskutečnila (auto včas zabrzdilo).

Po příchodu (11.45) do školy se Matěj okamžitě začal zajímat: „*A co bude k obědu?*“

Odpověděly jsme: „*Knedličková polévka.*“

„*A druhý jídlu?*“

„*Nevím, Matěji.*“ Matěj se tímto způsobem ptá každý den.

Při obědě se Kája jako obvykle neustále ptal: „*Mamá?*“ „*Mamá?*“ Jedna z nás vždy pohotově zareaguje: „*No, kdy přijde, Kájo?*“

„*Po o.*“ - po obědě. Kája neumí mluvit.

KOMUNIKACE S DĚTMI S AUTISTICKÝMI RYSY

V druhé části bych se chtěla zabývat komunikací u autistických dětí. V mojí třídě je, jak jsem již uvedla, deset dětí, z nichž pět dětí mluví (ovšem tím netvrdím, že jsou schopny mluvený projev používat k normální komunikaci!). Řeč se u autistů vyvíjí později, a pokud se vyvine, přetrvává opakování určitých slov a frází, dítě není schopno užívat řeči k normální komunikaci. Někdy se stává, že dítě, které začalo mluvit, kolem třetího roku přestane. Řeč bývá málo informativní. Pokud má dítě řeč omezenou, může mít jedno slovo více významů. Velmi často se u oběda ozývá „*pít*“ a člověk tedy neví, jestli to znamená:

- chci pít
- pil jsem
- někdo pije
- na stole je něco k pití...

Pokusy přimět autistické dítě k řeči závisí od toho, do jaké míry se nám ho podaří motivovat k jakékoliv sociální interakci. Na rozdíl od normálních dětí se autistické děti obracejí na své rodiče jen tehdy, když potřebují dosáhnout věci, které právě chtějí.

Ve třídě, kterou jsem navštěvovala, jsem si vybrala tři děti, na kterých jsem pozorovala rozdílnosti ve vyjadřování - Máša, Pavlík a Matěj. Všichni tři mají vyvinutou řeč, ale každý z nich na jiné úrovni. Nejlépe je na tom Matěj, pak Máša a nejhůře Pavlík.

Máša a její infinitivy

Máša je holčička, které bude jedenáct let. Má jednoho bratra, který je zcela zdravý, bez žádných potíží. Do jednoho roku se Máša zdála pouze trochu línější a chabější než ostatní děti. V patnácti měsících ovládala samostatně chůzi a v jednom roce uměla několik slov. Ve třech letech přišla Máša o nosní mandle. Přibližně v této době došlo k zastavení vývoje řeči. Neznamená to, že už nebyla schopná učit se dalším slovům,

ale dokonce přestala říkat i slova z dřívějšího. Bylo u ní podezření na poruchu sluchu, ale nakonec to bylo vše uzavřeno jako mentální retardace, ne tedy jako porucha sluchová. Příčiny se u ní ve značné míře projevují autistické rysy.

Máša je nyní usměvavá, světlollasá holčička, která kontakt s ostatními navazuje s odstupem a až po delší době. Sama si vybírá, co bude dělat a co ne. Pokud jí něco nebaví, není možné ji do toho přinutit. V čem dobře spolupracuje, je činnost zaměřená na jemnou motoriku - kreslení, stříhání. Co však odmítá, jsou činnosti zaměřené na řeč. Máša mluví jen, když se jí chce. Její zvukový projev řeči však není normální. Věty nejsou dlouhé, spíše mluví v heslech a používá **infinitivy**. Řeči používá pouze tehdy, chce-li něco od ostatních. Mluví velmi pomalu a potichu. Když s někým mluví, nahně se k jeho uchu a prakticky mu to zašeptá. Infinitivy používá tehdy, chce-li provádět určitou činnost. Pokud se jí člověk zeptá na to, co dělá, odpovídá za sebe **ve druhé osobě**. Když si Máša vybere určitou činnost, kterou chce dělat, musí to někomu oznámit. Pokud na to ten člověk nezareaguje, činnosti se dobrovolně vzdá. My ji tedy její činnost musíme nejprve schválit. Někdy se ovšem stává, že pokud my nijak nezareagueme, dostane Máša záchvat a křičí do té doby, dokud jí to neschválíme.

Ukázky:

... Máša ke mně přišla, naklonila se k mému uchu a velmi potichu pronesla svoji prosbu:

„*Šmoulové.*“

Zapnuly jsme tedy gramofon a ozvaly se tóny Šmoulích písniček. Máša přiběhla ke Gábíně a řekla:

„*Tancovat s míčem.*“

Gábina: „*Tancuj, Mášo.*“

Skončila první písnička a Máša teď pro změnu přišla celá upocená ke mně a opět řekla:

„*Tancovat.*“

Já: „*Tancuj, Mášo.*“

Tak se to opakovalo až do konce desky. Máša se vždy před další písničkou musela zeptat, zda může tancovat.

... každý si může dělat, co chce.

Máša: „*Smát se na kašpárka a loupežníka.*“

Kašpárek a loupežník jsou dvě loutky visící ve vedlejší místnosti.

Já: „*Tak jdi.*“

Máša pomalu odchází a za chvíli je jen slyšet „ukrutný smích“.

... všechny děti něco dělají. Máša si omalovává. Přijdu k ní a zeptám se:

„*Mášo, co to děláš?*“

Máša: „*Omalováváš.*“

Po chvíli jsem si jen tak vzala do ruky jednu omalovánku, a že si také něco obarvím. Našla jsem si tam obrázek s medvědem a začala. Máša přestala kreslit a velmi úpěnlivě mě pozorovala. Když jsem dobarvila medvěda hnědou pastelkou, chtěla jsem si vzít zelenou, abych vybarvila ten míč, který drží v ruce. Máša však pohotově sáhla po pastelkách, vyndala zelenou a řekla:

„*Teď míč, ten zelenej.*“

A tak jsme společně vybarvily celý obrázek.

... rozhodly jsme si přečíst pohádku. Jana se Máši zeptala:

„*A kterou chceš?*“

„*O krtečkovi.*“

„A kterou o krtečkovi?“, zeptala se Jana.
„Tu o au...tič...ku.“ odpověděla tiše Máša.
„Ale Mášo, tu jsme přeci četly včera.“
„Tu o au...tič...ku.“ trvala na svém.

Z těchto ukázek nemůžeme tvrdit, že Máša, jakožto dítě s autistickými rysy, odmítá komunikaci. Spíše, naopak, nám může připadat, že komunikaci s ostatními chce a vyžaduje. Je to především ona, kdo první promluví. Můžeme si však všimnout, že většinou se komunikace u Máši vztahuje pouze na „dospělého“ člověka, prakticky nikdy se neobrací na své spolužáky. Jakoby Máša cítila a viděla v dospělých určitou **autoritu**, která jí jakoukoliv činnost musí **schválit**.

Pavlík a jeho druhá osoba

Pavlík je desetiletý chlapec s typickými autistickými rysy. Má mladšího bratra, který je zcela zdravý. Porod byl předčasný a v raném věku trpěl Pavlík častými nemocemi. Řeč, která u něho není velmi rozvinutá, nikdy nepoužívá ke komunikaci s ostatními. Pro něho je typické **opakování** toho, co mu bylo někým řečeno. Člověk by ovšem předpokládal, že si to zopakuje ve své první osobě. Není tomu tak, Pavlík opakuje **ve druhé osobě**, přesně tak, jak mu to bylo řečeno. Jediné, na co dokáže zareagovat, je pozdrav. Když ho tedy někdo pozdraví a maminka mu „připomene“, že má také říci *ahoj*, zareaguje. Jeho řeč je však velmi tichá a nesrozumitelná.

Pavlík má velice rád hudbu. On je velmi často velký rošťák, ale jakmile se spustí hudba nebo se začne hrát na kytaru, posadí se a napjatě poslouchá. Jeho oblíbeným hudebním nástrojem je bubínek, do kterého by vydržel „bušit“ celé hodiny.

Občas bývá také velmi náladový. Jakmile se pro něco rozhodne, je těžké přesvědčit ho o tom, že by bylo dobré, kdyby to udělal jinak.

Ukázky:

... sedíme při obědě. Pavlík vůbec nechce jíst. Přitom je jídlo, které má rád. Neustále mu musím říkat:

„Pavlíku, vem si lžici, naber si a dej to do pusu a nezlob!“

A Pavlík jen opakoval svou typickou intonací:

„Pavlíku, nezlob, nezlob, Pavlíku.“

Pavlík má zřejmý strach z vařečky a tak jsem řekla:

„Jestliže tu lžice nepřijde okamžitě do pusu, dojdu pro vařečku!“

Kouknul se na mě a opakoval:

„Vařečku, vařečku, Pavlíku papej.“

Lžici si však do pusu nedal.

„Tak a já pro ni jdu!“

Když jsem s ní přišla, postavila jsem ji před něj a řekla:

„Tak Pavlíku a papej.“

Kouknul se na mě, pak na vařečku a strčil lžici do pusu.

... Pavlík pobíhal po třídě a házel si s velkým žlutým míčem.

„Pavlíku, ne do vzduchu!“, povídám. Pavlovi se už několikrát podařilo rozbít míčem lampy. Pavlík poslechne a pouze si s míčem kutálí, přičemž si pro sebe opakuje:

„Pavíku, enom po vemí, enom po vemí.“

... na procházce. Za ruku jsem si vedla Pavlíka a Klárku.

Šli jsme kolem kaštanu, tak jsem jim řekla:

„Tohle je strom, který se jmenuje kaštan.“

Nikdo nezareagoval, až po chvíli jsem uslyšela, jak Pavlík říká:

„Stvom kastan, stvom kastan.“

Zde je ukázek méně, jelikož u Pavlíka se uzavřenost do svého vnitřního světa a odmítání komunikace projevuje o mnoho více než u Máši. Pavlík sám nevyhledává komunikaci, prakticky pouze opakuje to, co slyšel. Jako u Máši se objevuje druhá osoba, ve které Pavlík mluví, ale můžeme si všimnout, že je tam určitý rozdíl. Máša se neoslovuje, pouze se o tom, co dělá, vyjadřuje ve druhé osobě. Je to tedy tak, že já se jí ve druhé osobě zeptám: *co děláš?* - a ona použije správný výraz pro činnost, kterou provádí, ale tu druhou osobu mi v odpovědi vrátí a řekne: *omalováváš*. Kdežto u Pavlíka je to něco jiného. On jakoby promlouvá sám k sobě i s tím, že **se oslovuje**. Je zajímavé, že pokud mu někdy dáte určitý příkaz, celý ho zopakuje, ale velmi často ho nevykoná. Člověk má pak pocit, že on si sice ta slova zapamatuje, správně je po nás zopakuje, ale nerozumí jim (nebo to dělá).

Matěj a jeho „náladovost“

Matěj je jedenáctiletý chlapec, u kterého je řeč vyvinuta vzhledem k Máše a Pavlíkovi celkem dobře. Je schopen i vzájemné komunikace (dokáže navázat rozhovor, který však je velmi jednoduchý). Častější je však u něho „mrumlání“ pro sebe - zapamatuje si nějakou větu a tu poté neustále opakuje. Co je však pro Matěje typické, je jeho náladovost. Pokud nemá náladu nebo spíše pokud se rozhodne, že něco udělá, pak je těžké se ho pokusit přivést na jinou cestu. Tento rys se u dětí v této třídě vyskytuje ve větším počtu, ale u Matěje je to asi nejčastější.

Matěj miluje hudbu a hrozně rád zpívá. Má velice dobrou paměť, a tak zná nazpaměť mnoho písniček. Jakmile se pustí ve třídě hudba, sedne si Matěj ke zdroji a dokáže pozorně poslouchat velmi dlouho.

U Matěje je markantní jeden z rysů autismu - **vyhledávání samoty**. Pokud se provozuje určitá společná činnost, je Matěj sám někde v koutě a moc se nezapojuje. Jeho specifikem je i každodenní zájem o to, co bude k jídlu.

Ukázky:

... krátce před obědem se Matěj okamžitě zeptal.

„A co bude k obědu?“

„Knedlíčková polívka.“

„A druhý jídlu?“

„Nevim, Matěji.“

... u oběda si Matěj zamlul, že už to maso (které má jindy velice rád) prostě jíst nebude. Nejprve jsem to zkusila já:

„Matěji, vem si to maso. Vždyť je zdravý a jestli ho nebudeš jíst, tak budeš nemocnej jako tvoji ostatní spolužáci.“

Toho dne byly ve škole pouze tři děti, ostatní byly nemocné.

Matěj: „Nééé, já to nechci!!!“

Přišla Lída:

„Matěji, vem si to maso, nebo přinesu vařečku!“

Matěj: „Nééé, nechci!!!“

Matěj si prostě usmyslel, že to maso nesní. Přišla Věra, vzala vidličku, napíchla maso, chytla Matěje a „cpala“ mu to do pusu se slovy:

„Jestli to maso okamžitě nesníš, tak tady budeš klidně do zítřka. Já si počkám!“

Matěj již zcela zmatený otevřel pusku a sousto spolkl. ... posadily jsme děti kolem velkého stolu ve třídě, přinesly voskovky a tempery a začaly kreslit. Matěj seděl u gramofonu a poslouchal koledy. Lída mu řekla:

„Matěji, pojď s námi dodělat ta vánoční přáníčka.“

„Né, já nechci!“

Nechaly jsme ho tedy dále poslouchat. Po chvíli jsme ho opět oslovily:

„Matěji, tak už nám pojď pomáhat!“

„Né, poslouchám!“

„Teď ale neposloucháme. Všichni hezky kreslí, tak pojď mezi nás.“

„Ne, nechci!“

Musely jsme ho tedy od gramofonu zvednout a koledy vypnout. Chvilu se vztekal, ale po chvíli se zapojil a šlo mu to moc hezky.

Z těchto ukázek také nemůžeme mít pocit, že Matěj odmítá komunikaci. Již z toho, že se každý den opakovaně plá na

to, co bude k obědu, můžeme tvrdit, jakoby šlo o **komunikaci pro komunikaci**.

□

V předešlé části jsem vás chtěla blíže seznámit se třemi dětmi s autistickými rysy, jejichž způsob komunikace je rozdílný. Především u Máši a Pavlíka vidíme, jak se vyhýbají první osobě, která jim náleží. Je to velmi častý jev u takto postižených dětí. Mluví tedy o sobě ve druhé osobě nebo se vyjadřují v infinitivech. Někteří autisté používají i osobu třetí. Matěj sice o sobě mluví v první osobě, ale na druhou stranu se u něj daleko více projevuje „potřeba“ samoty, být sám mimo kolektiv, být sám ve „vlastním světě“.

Pokud chceme s autistickým dítětem navázat kontakt a posléze se pokusit o vzájemnou komunikaci, je důležité si získat osobní důvěru dítěte, jelikož je u něho, jak jsem se již zmínila, nedostatek smyslu pro sociální vztahy. Snažme se tedy proniknout do jejich světa a pomoci jim vyměnit všechny ty druhé a třetí osoby za **jejich** osobu první.

DOPLŇKY

Co je to autismus

Autismus poprvé popsal jako projev duševního postižení americký psychiatr prof. LEO KANNER v roce 1943. Slovo autismus pochází od řeckého slova *autos* - sám. Tyto děti jsou totiž typické svým stáhnutím se do svého vnitřního světa. Je to celoživotní mentální postižení, způsobené cerebrální dysfunkcí. Jedná se o syndrom, který se objeví do tří let věku dítěte. Takto postižení jedinci se liší od ostatních mentálně postižených tím, že vypadají zcela normálně.

O příčině autismu se neustále debatuje. Soudilo se, že tuto poruchu způsobuje více faktorů, např. infekce, metabolické poruchy, perinatální poškození, ale i genetický faktor. V březnu 1993 oznámil INSERM (Národní institut zdraví a lékařských výzkumů), že skupině francouzských vědců se podařilo identifikovat genetický kód autismu. Tento gen se nachází na jedenáctém chromosomu a toto zjištění je zajímavé tím, že právě tento gen se podílí na rozvoji nervového systému, regulaci růstu a dělení nervových buněk. Ovšem i o tomto objevu se později začalo pochybovat.

Základní projevy autismu se dají rozeznat velmi brzy. Dítě s autismem může mít v kojeneckém období problémy s kmením, např. špatně saje. Může být netečné, nepřístupné, může ustavičně plakat, nezajímá se o osoby, a z neznámých lidí a věcí mívá panický strach.

Projevy autismu:

1) Porucha řeči: Autisté používají zvláštní způsob komunikace.

2) Nedostatek smyslu pro sociální vztahy, zvláště neexistence sociální empatie: Z toho vyplývá neochota sdílet společenský život až do té míry, že se dítě dokonce vyhýbá i pohledům z očí do očí, nepřipouští tělesné dotyky. Selhává u něho schopnost komentovat či ukazovat na věci a vyskytuje se u něho neochota reagovat jako člen skupiny na oslovení.

3) Zřejmá rigidita a inflexibilita myšlenkových pochodů včetně jazykového myšlení: Projevuje se to v odporu ke změnám, včetně obtíží při přijímání nových informací, v obsesi a roztržitosti, v ritualistickém chování, v echolalii,

ve stereotypní činnosti, v nemotornosti a nedokonalém napodobování činnosti jiných osob...

Vždy však musíme mít na zřeteli, že tyto projevy jsou silně individuální!

Klub AUTISTIK

Klub AUTISTIK dříve existoval při Sdružení pro pomoc mentálně postiženým, ale později byl od tohoto sdružení oddělen, protože autismus byl vydělen z mentálního postižení. Tento klub se snaží zajišťovat péči pro tyto postižené od 2 let do dospělosti: diagnostická centra, předškolní výchova, školní výchova, výchova pro dospělé, chráněné dílny... Dvakrát do roka pořádá v Praze konference o autismu za účasti vynikajících odborníků z celého světa. Usiluje o vytvoření vzdělávacího centra pro autistické děti. Bariéry, které tomu brání, jsou:

- nedostatek zkušených odborníků ve výchově autistických dětí;
- účinná výchova autistického dítěte je náročnější na počet vychovatelů a instruktorů, kteří se jím zabývají, než u dětí s jiným psychickým postižením;
- nedostatečná motivace pro kvalifikované pracovníky zabývat se autistickými dětmi;
- vysoká náročnost pracovního nasazení při výchově autistického dítěte.

Jedním z cílů klubu AUTISTIK je vytvořit mezi rodiči vzájemnou informační síť a společně usilovat o realizaci základních lidských práv osob s autismem. V tomto úsilí by měly být určující tyto zásady:

- bezplatné a přiměřené vzdělání;
- co nejméně omezující prostředí;
- začlenění do společnosti;
- rodiče jako partneři;
- podpora rodinám s postiženým dítětem.

Charta pro osoby trpící autismem

Lidé trpící autismem mají mít stejná práva a výhody, kterým se těší veškeré evropské obyvatelstvo, tato zásada nechť je uplatňována v případech, kde je to na místě a v nejvládnějším zájmu osoby trpící autismem.

Níže uvedená práva je nutno rozvíjet, ochraňovat a prosazovat prostřednictvím odpovídajícího zákonodárství v každém státě.

1. Právo osob trpících autismem vést nezávislý a plnohodnotný život s využitím veškerého svého potenciálu.
2. Právo osob trpících autismem na dostupnou, objektivní a přesnou klinickou diagnosu a posudek.
3. Právo osob trpících autismem na dostupné a přiměřené vzdělání.
4. Právo osob trpících autismem (jakož i jejich zástupců) na účast při veškerém rozhodování o jejich budoucnosti, přání jednotlivce musí být do nejvyšší možné míry zajišťována a respektována.
5. Právo osob trpících autismem na dostupné a vhodné bydlení.
6. Právo osob trpících autismem na pomůcky, pomoc a podpůrné služby, nutné k vedení plně produktivního, důstojného a nezávislého života.
7. Právo osob trpících autismem na příjem nebo mzdu, dostačující k zabezpečení adekvátní stravy, ošacení, bydlení a dalších nezbytností života.
8. Právo osob trpících autismem na nejvyšší možnou účast při vytváření a řízení služeb, poskytovaných k jejich tělesné a duševní pohodě.
9. Právo osob trpících autismem na přiměřené poradenství a péči o své fyzické, duševní a duchovní zdraví, včetně přiměřené léčby a podávání léků, které jsou dávkovány v souladu s jejich nejvládnějším zájmem, při dodržování všech ochranných opatření.
10. Právo osob trpících autismem na smysluplné pracovní zařazení a přípravu pro povolání s vyloučením diskriminace a stereotypu. Příprava pro výkon povolání, jakož i pracovní zařazení musí brát na zřetel schopnosti a volbu jednotlivce.
11. Právo osob trpících autismem na dostupnou dopravu a svobodu pohybu.
12. Právo osob trpících autismem na účast v kultuře, zábavě, rekreaci a sportu, jakož i na dobrodruží z nich plynoucí.
13. Právo osob trpících autismem na rovnocenný přístup a využívání veškerých služeb a zařízení občanské vybavenosti, poskytovaných k obecnému prospěchu v místě jejich bydliště.
14. Právo osob trpících autismem na sexuální a jiné vztahy, včetně manželství, aniž by docházelo k jakýmkoliv formám donucování.
15. Právo osob trpících autismem (jakož i jejich zástupců) na právní zastupování a pomoc, a na plnou ochranu všech jejich zákonných práv.
16. Osoby trpící autismem musí být osvobozeny od strachu, respektive hrozby před neoprávněným umístěním do psychiatrických léčeben, jakož i jakýchkoliv dalších svobodu omezujících zařízení.
17. Osoby postižené autismem nesmějí být fyzicky týrány nebo zanedbávány.
18. Osoby trpící autismem nesmějí být vystaveny farmakologickému týráni, respektive zneužívání.
19. Právo osob trpících autismem (jakož i jejich zástupců) na přístup ke všem informacím, obsažených v jejich osobních, lékařských, psychologických, psychiatrických a pedagogických záznamech.

Zvláštní žák ve zvláštní škole

Andrea Stránská

OBSAH

ÚVOD

ZAČÁTEK PŘÍBĚHU - SLOVENSKO

PŘESTĚHOVÁNÍ DO ČECH

TŘETÍ ROČNÍK

Individuální péče a práce před vánocemi

Povánoční sliby - chyby

CO BUDE ZÍTRA?

ZÁVĚR

ÚVOD

Zvláštní škola je vlastně škola jako každá jiná. Jsou v ní třídy s velkými okny, tabule s křídami a také lavice. V nich sedí žáci, kterým se říká zvláštní. Jsou to úplně obyčejné děti, ale mají nějakou potíž při učení. Jednomu dělají problém písmenka, druhému číslice. Všichni ale potřebují zvýšenou péči učitele. Proto jich je ve třídě méně a mají upravené učební osnovy, tedy to, co se mají naučit. Škola spolupracuje s různými institucemi, které pomáhají v dalším rozvoji dětí. V první řadě jsou to pedagogicko - psychologické poradny, kde děti absolvují testy, které pomohou určit možnosti dosažitelného vzdělání a odborníci se pak spolu s dítětem snaží odhalené vady napravovat. Dále, pokud má dítě logopedickou vadu, tedy vadu mluvení, navštěvuje odborně vedené hodiny logopedie. Když u dítěte dochází k závažným poruchám v chování, které bývají často podpořeny sociálními podmínkami v rodině, spolupracuje škola se sociálním kurátorem a sociálními pracovníky. Všechna tato péče obvykle vychází planě, pokud se rodiče o své děti nezajímají a soustavně s nimi doma nepracují. Protože chci zejména posledně zmíněným dětem pomáhat, chodím jednou týdně dopoledne do jedné ze zvláštních škol, abych individuálně opakovala látku s dětmi, které to potřebují. Tak jsem se dostala ke svému zvláštnímu žákovi, který je zvláštní i na této zvláštní škole. Jeho dosavadní jedenáctiletý život krom toho, že je zvláštní, je hlavně smutný.

ZAČÁTEK PŘÍBĚHU - SLOVENSKO

Roman se narodil na Slovensku ve smíšeném manželství. Jeho matka je Rómka a v té době pracovala v ČSAD jako uklízečka. Otec pracoval u téhož podniku. Brzy po narození syna se však rodiče vydávají do Čech, kde se také rozvádí. Roman zůstává na Slovensku u babičky, která se o něho stará. Chlapec se pohybuje v prostředí, kde se mluví zejména rómsky. V šesti letech Roman nastoupí školní docházku. Má ovšem nesmírné potíže, které jsou v největší míře připisovány neznalosti slovenského jazyka. Roman však opakuje první třídu se stejným prospěchem jako před rokem. Při návštěvě pedagogicko - psychologické poradny se zjišťuje, že Romanův intelekt je snížen do pásma lehkého mentálního postižení v důsledku sociálního zanedbání a nepodnětného prostředí. Je proto navrženo, aby od dalšího roku vstoupil do první třídy osobitnej školy, což je slovenský ekvivalent české zvláštní školy. Roman již sice mluví slovenským jazykem, avšak jeho vyjadřovací schopnosti a slovní zásoba jsou velmi malé. Nastupuje tedy první třídu osobitnej školy a prochází druhým pedagogicko - psychologickým vyšetřením, které ukazuje na chlapcovo mírné zlepšení a Roman vstupuje do druhého ročníku. Zde se ovšem o svého syna přihlásí matka, která již několik let žije a pracuje v Čechách.

PŘESTĚHOVÁNÍ DO ČECH

Roman se stěhuje do Čech a v prvním pololetí druhého ročníku přestupuje na zvláštní základní školu. Tento přesun se ovšem neobejde bez problémů, které velmi působí na chlapcovu psychiku. První takovou velkou změnou v Romanově životě je přesun z velké rodiny na vesnici do města, kde vlastně zná pouze matku. Další neméně významnou bariérou, kterou bude muset Roman překonat, je nový jazyk, a to češtinu. V neposlední řadě je to sblížení s novými dětmi a učiteli. Brzy po zahájení školní docházky podstupuje Roman, teď už v Čechách, pedagogicko - psychologické vyšetření, které dochází ke stejným závěrům jako to ze Slovenska. Tedy snížení intelektové činnosti z důvodu sociálního zanedbání a nepodnětného prostředí. Ve škole se Roman projevuje k dětem spíše nepřátelsky. Je velmi výbušný až agresivní. Své nedostatky kompenzuje hlukem, hádkou a odmítáním. Při hodinách je roztěkaný, nevydrží se déle soustředit. Protože je velmi hlučný, ruší ostatní žáky při práci. Ti se k němu ze začátku velmi rádi přidávají, ale brzy je to přestává bavit a jsou spíše rozladěni z jeho přítomnosti. Romanova matka od počátku nástupu svého syna do školy se školou aktivně nespolupracuje. Přichází pouze na písemnou výzvu, a to v podnapilém stavu. Zde odsouhlasí všechna Romanova vyšetření, slíbí, že bude doma s chlapcem pracovat a tím vše skončí. Roman absolvuje druhý ročník a postupuje do třetího.

TŘETÍ ROČNÍK

V tomto ročníku se Romanovo chování vyhrcoje a zhoršují se sociální podmínky doma. Chlapec sice chodí do školy, ale často je velmi ospalý. Je oblečen, ale neupraven, přestává nosit pomůcky na vyučování. Vše si pak půjčuje ve škole od dětí. Jejich věci buď rozbije anebo ztratí. Vzhledem k tomu, že byl na Slovensku přistižen při krádežích, dostává se otázka ztráty věci do jiného světla. Sociální pracovníci zjišťují prudké zhoršení rodinných poměrů. U matky se prohlubuje alkoholismus, odchází od ní druh a začíná střídat partnery. Roman se ničím z toho ve škole netají a snaží si tak pěstovat obdiv, což se mu naštěstí nedaří.

Individuální péče a práce před vánocemi

V této době přicházím do školy, abych s Romanem individuálně pracovala. To znamená povídala si s ním, opakovala látku, ale zejména rozvíjela jeho slovní zásobu, která je na velmi nízké úrovni, za což se mu ostatní děti smějí. Při první hodině se s Romanem spíše otkáváme. Roman velmi pečlivě sleduje mé reakce. Při tom všem stačí velmi mnoho věcí, jako je vrtět se neustále na židli, důkladně pokreslit nový sešit a částečně i slabikář, který mu však vědas seberu. Dále zmuchlat ubrus, rozbít propisku a dát mi zíváním najevo, že ho ani trochu nezajímám. Ze začátku jsem z toho sice trochu nervózní, ale brzy mě Roman začne brát vážně. V této hodině, ale i v hodinách příštích zjišťuji, že Roman nefiká pravdu. Nemyslím, že by vždy lhal záměrně. Spíše chce být zajímavý a středem pozornosti, aby si vykompenzoval své nedo-

statky. Dovídám se tedy například, že má bratra, i když žádného nemá. Krom toho má také velmi bujnou fantazii. Půjčuji mu pastelky a chci, aby namaloval strom. Při malování často střídá barvy. Když se Romana při kreslení na něco ptám, není schopen odpovědět. Vždy musí přestat kreslit, aby se mohl na odpověď soustředit. Potom si přeji, aby namaloval postavu. Zde si prvně uvědomuji jeho neznalost pojmů. Říkám tedy, ať nakreslí nějakého člověka. Tady se Roman zeptá, zda může nakreslit sebe, a když přikývnu, usměje se, vezme hnědou pastelku a nakreslí tvar velmi vzdáleně připomínající postavu. Potom začne kreslit velké hnědé koule o kterých mi řekne, že jsou sníh. V konci hodiny ještě zazpívá rómskou písničku a se zvoněním opustí místnost, kde pracujeme. Jeho výtvarný projev je na nízké úrovni, ale zato velmi krásně zpívá. Má příjemné, lehce chraplavé zabarvení hlasu a pěkně drží melodii. Při zpěvu hned také celý pokřál. Když se s tím svěřuji učitelce, říká, že Roman jediný dokáže udržet melodii, když zpívá celá třída.

Další hodinu není Roman vůbec nadšen, že mě vidí. Důvod je velmi jednoduchý. Probíhá totiž hodina tělocviku a chlapec by raději rádlil v tělocvičně než pracoval se mnou. Tato hodina ovšem byla vybrána záměrně, neboť Roman při tělocviku neustále schválně naráží do dětí a mohl by tak způsobit úraz. Ptám se ho, co dělal minulý týden, jestli se díval na televizi, zda byl v kině. Roman jako by otázku přeslechl, vrtí se v křesle a říká: „*Mně paní učitelka něco sebrala.*“ Očička mu jiskří. Svoluji, aby mi to něco ukázal. Vzápětí se přede mnou objevuje zálesácký nůž. V témže okamžiku vykazují Romana do uctivé vzdálenosti, chválím nůž a žádám o jeho urychlené navrácení na původní místo. Poté opakuji svou otázku o tom, co dělal minulý týden. „*Já sem byl do kino, do kino a venku sem byl tak s kolem.*“ „*S kolem? A kde všude jsi byl?*“ „*Do Stromovky ... a v Americe.*“ Že si Roman vymýšlí Ameriku, není ani tak zajímavé jako spíše vazby...do kino...; ...do Stromovky. Správně by mělo být...v kině...;...ve Stromovce. Z toho vyplývá, že Roman myslí v rómském jazyce a v něm české předložky „do, v“ splývají v jednu (andre). Chlapec tím pádem nerozlišuje mezi českými ekvivalenty této předložky a používá pouze předložku „do.“ Zde bude ovšem nastávat problém při komunikaci, neboť se nejedná v pravém slova smyslu o gramatické chyby, ale o špatný překlad jazyka. Takovýchto mluvnických odlišností má rómština více. Z dalšího Romanova vyprávění se dozvídám, že Amerika je daleko, on tam dojde sám na kole a vezme si pušku na tygry a krokodýly, protože dle Romana: „*Tygr sou zlej.*“ Dále se ptám, na co se díval v televizi. Nejprve se díval na eroticon, což není sprostěj film, protože by mu ho táta zakázal. O kterého tátu jde, nevím. Nemá cenu se ptát, neboť by si vymýšlel. Náhle Roman sděluje: „*A taky sem koukal na ty banány.*“ Očekávám, co z chlapce vypadne, tak tedy: „*Voni řekli tak to vona byla ta, jako drogila. Víte?*“ Kývám, že vím. Drogila a banány mi dávají dohromady gorilu. Roman se zaujetím pokračuje. „*A tam do gly jí dal banán a tědko vona žrala a tědko vona řekla, dej mi vodu a vona se napila a vona umřela a pak přišla mama a pak jí ešte zastřelili.*“ Roman je z výkladu zjevně vyčerpan. Já ostatně taky. „*A na co jsi se ještě koukal?*“ „*Na to, na Belmondo. No, von si tam prásk na pěsti, nó!*“ Roman předvádí boj, že už chvíli nesedí, vůbec nestačím sledovat. Tuto hodinu také zjišťuji, že Roman velmi hezky čte. Neklesá sice

hlasem na konci věty, ale ze všech dětí ve třídě čte nejrychleji. Pokud chci, aby text převyprávěl, dozvím se sice mnoho věcí, které zde nejsou, ale celkově se zdá, že čte s porozuměním, tedy ví a uvědomuje si, o čem čte.

V následující hodině pracujeme s Romanem ve třídě, která je připravena pro komunální volby. Oba víme, že se zde nesmí udělat nepořádek, což chlapec s klidnou tváří ignoruje tím, že kolem sebe drobí sušenky. Dnes je celkově velmi unavený. Hodně dlouho trvá, než se na něco začne soustředit a jeho pozornost dosahuje maximálně tři minut. I jinak bezproblémové čtení dnes dělá potíže. Každý úkol mu musím nejméně dvakrát zopakovat. Ptám se ho, co by dělal, kdyby dostal milión korun. Nechce se mu odpovídat, zívá. Nakonec říká, že by nakoupil dárky a ty by dal babičce a dědečkovi na Slovensku. Dále by si koupil dům, auto a spoustu zlata. Chce být bohatý. Na to, z jakých poměrů vyšel, se mu ani nedívám. Těší mě ale, že bude jako první rozdávat dárky a že má někde vytvořeno citové pouto, i když by bylo daleko lepší, kdyby takovýto vztah byl doma s matkou. Z myšlenek mě vytrhne otázkou: „*Že nevypadám jako cikán?*“ Šklebí se na mě. Co mu mám říci? Že za to, že je po matce Róm se není třeba stydět? On chce ale slyšet o tom, jak vypadá zjevem. Dívám se na jeho střapatou neučesanou hlavu, která obsahuje všechny barvy kromě černé. Vlasy má rovné jako hřebíky a ani náznak po kudrlinec. Mrká na mě velkýma očima, které říkají: vidíš, že nejsme hnědí. Ano, jsou zelené, ale to je asi tak vše. Tvář má snědou plnou zhojených i nezhojených šrámů, které už stačil utržit, a jeho srdce by šlo za písničkou světa kraj. Neumím odpovědět, ano neumím, a tak se ptám, zda si s ním na Slovensku babička s dědou hrají. Roman úplně zapomněl na svou otázku a dává se do vyprávění. Babička ho má ráda, protože ho hladí a povídá mu. S dědou zase hraje mariáš. Ještě se tak hloupě ujišťuji, že Roman mariáš o nic nehraje, za což mi vzápětí přilétá odpověď: „*Mariáš se hraje vo peníze, seš blbá, né?!*“ Vyjasňujeme si, kdo koho jak bude oslovovat a Roman najednou úplně odpadá a začíná podřimovat. Zkouším se tedy ptát, co dělal včera večer, zda se díval na televizi, co měl dobrého k večeři. Roman odpovídá vyhybavě. Ani se nedívám. Přesně takto se ho ptají na různých odborech péče a on, přestože ho matka trestá víc než musí a klidu si doma neužije, svou matku chrání. Ptám se tedy jinak. Povídám, co všechno jsem dělala večer já a že jsem po večeři pila kávu a čaj. Roman se chytá. Zapojuje se do hovoru a já se dozvídám, že on včera večer pil rum s colou, pak že měli doma ještě americkou vodku a také slivovici, ale ta že mu nechutná. Tím by se tedy vysvětlovalo to, jak vypadá. Jsem si vědoma, že Roman může přehánět, ale ze stručné znalosti jeho domova to může být zcela dobře možné. Protože Roman špatně píše, chci zjistit, kterou ruku má dominantní, tedy kterou ruku používá více pomocí jednoduchých úkolů. Na vyšetření laterality si připravuji korálky, kolfčky a než se stačím narovnat, jsou korálky všude možně, jen ne na lavici. Do toho zvoní a Roman utíká domů, jelikož by se na něho máma zlobila, kdyby nepřišel domů včas. Odpoledne uklízím učebnu.

Při dalším setkání se mi Roman svěřuje, že vše zapálí a uteče za babičkou na Slovensko. Poměry doma se neustále zhoršují, protože Roman říkal paní učitelce, že po něm matka hodila talíř. Zase však přišel v novém tričku, které mu prý koupila. Celou hodinu mi pak v různých intervalech sděluje,

že se moc těší k babičce na vánoce. Ihned v začátku hodiny mi říká, že mu auto zajelo pejska. Má na krajičku. Je mi ho líto, ovšem zaražená poslouchám detailní líčení pejskovy smrti. Žádám ho, aby mi namaloval babiččín dům. Docela ochotně kreslí malý domek, babičku a ohýnek. Z ohně vyšlehují vysoké černé plameny. Vysvětluji mu, že oheň je červený nebo žlutý, ale ne černý. Roman si potichu pobrukuje: „*Červený, černý, červený, černý, červený, černý směr!*“ Při posledním slově se domeček ocitá v ohni. Poté se učíme básničku a pohádku, kterou budou děti předvádět na vánoční besídce. Básnička Prase Romana velmi zaujala, ale nedokáže se jí naučit. Po hodinovém opakování textu:

Já se mám, já se mám,
vám se, nic nedělám.

Jednou na to doplatíš,
že jen spíš a jenom jíš.

Roman chce recitovat sám. Dozvídám se tedy:

*Já se mám, já se mám,
vám se po zemi.*

Samovolně mu vyskakuje to, co by dělal nejraději. Zvoní a úplně vyčerpaný Roman velmi rychle mobilizuje své síly. Zanedlouho slyším křik z vedlejší třídy.

Za týden mám s Romanem matematickou hodinu. Od ostatních dětí vím, jak rychle se asi pracuje, a proto se mi zdá, že zadaných úloh je mnoho. Roman mě však překvapuje. Matematika mu jde dobře, tedy pokud chce. Někdy se zasekne a nemohu z něho vyrazit kloudnou odpověď. Zkoušíme si při počítání příkladů pomáhat prsty, ale nic to není platné. Nakonec zkouším formu prodavač, kupující. Roman nechce být v žádném případě okraden, a tak počítá i úsudkové příklady, které dosud nebyly probírány. Ve chvílkách, kdy odpočívá, se dozvídám, že: „*Máma byla na výboř. Pěče o dítě.*“ Když se ptám, co jí tam říkali, jenom pokrčí rameny a odpoví: „*Nevim, vona říkala, že deš a brečela.*“ Strach z toho, že by mohl být Roman poslán do výchovného ústavu snad zase na chvíli způsobí, že se matka začne o chlapce trochu víc zajímat. Dále Roman říká, že se nemohou dívat na televizi, protože mají odpojenou elektřinu. Příklady dopočítáme všechny. Znovu provedu, dnes už úspěšně, vyšetření laterality. Tentokrát Roman nic nerozhazuje, pouze nechápe, proč má například přendávat korálky z jedné misky do druhé. Když mu vysvětluji, že mě zajímá, jakou ruku má šikovnější, jen se směje, ale nevěří mi. Nakonec odněkud sežene nit a korálky začne navlékat. Teprve potom je spokojen. V následující hodině pracovního vyučování pak s dětmi vyfukují papírové čerty. Roman, pokud se mu neustále věnují, hezky pracuje. Je rád, když se mu daří, nebo když je pochválen. Pouze jednou mi sdělí, že ho nemá ráda, protože pomáhám jiným, dále že půjde domů, že vyskočí z okna a že mi sestaví červeného čerta s černým jazykem.

Do vánočních svátků se pak ve škole ukáže jen párkrát. Důvod je zcela prostý. Už jednou se mi nelíbilo, s jakým zájmem líčil smrt svého pejska. Tedy podle svědectví, které bylo podáno, Roman svého psa nejprve zabil tím, že jej roztácel ve vzduchu za nožičku a teprve pak ho vhodil do jízdni dráhy, aby zahladil stopy svého činu. Toto zjevně patologické chování odsoudili všichni žáci i učitelé. Byla jsem pevně rozhodnuta říci Romanovi své po vánocích.

Povánoční sliby - chyby

Vše bylo ale nakonec, jako už to s Romanem bývá, jinak. Chlapec přijel až čtrnáct dní po začátku školy od babičky ze Slovenska. Stala se s ním ovšem hotová proměna. Nebyl sice učesaný, ani příliš vymydlený, ale byl velmi tichý. Na sebe-menší žádost o provedení úkolu reagoval citlivě a někdy i pláčem. Neustále opakoval, že se mu stýská po babičce, která ho má ráda, protože ho hladí. Dále vypočítával všechny příbuzné, kteří ho doprovázeli na cestě zpět a jedním dechem je zatracoval. Při pololetním vysvědčení plakal učitelce na rameni. Znamky z předmětů neměl špatné, dokonce bych rekla velmi pěkné proti ostatním dětem, ale jako jediný z celé školy dostal trojku z chování. Víím, že to jinak nešlo. Roman je opravdu nejhorší na škole. Učit s ním ve třídě se nedá. Pokud se uvolí sedět v lavici a neobeházet spolužáky, kterým ničí práci, tak alespoň hlasitě vyrušuje. Protože by se s takovým chlapcem ve třídě děti nemohly nic naučit, půjčují si Romana všechny třídy ve škole vždy na jednu hodinu denně. Roman byl tedy velmi rozrušen ze své známky z chování a hrozně moc si přál se zlepšit. To je vlastně poprvé, kdy chce něčeho dosáhnout v budoucnosti. Učitelka mu navrhuje, že dostane nový notýsek, který bude jako jeho kamarád, a kde se bude zapisovat každou hodinu, jak se Roman chová. Chlapec opravdu seká prvních čtrnáct dní dobrotu.

Když v pátek přicházím, vítá mě objetím a pláče. Říká mi, jak se mu stýská po babičce a že jí napíšeme dopis. Víím o tom od paní učitelky, která se rozhodla podporovat záměrně pouto k babičce a tím udržet Romana, aby nezlobil. Píšeme tedy dopis, jehož připravený obsah musíme zkrátit na polovinu, neboť Roman není schopen se soustředit. I tak píšeme osm vět celou hodinu. Protože je to hodina poslední, navrhuji Romanovi, že bychom mohli dát dopis spolu na poštu. Je nadšen, po smutku ani památky. Celou cestu mi vypráví, jak tady nebude, že uteče na Slovensko za babičkou a za dědou. Vysvětluji mu, že tím by si cestu na Slovensko pouze uzavřel. Říkám, že nejdůležitější je, aby chodil do školy, snažil si zlepšit svou známku z chování a o prázdninách se pak může pochlubit babičce. Vypadá, že mě vnímá, ale nejsem si tak jistá. Na zpáteční cestě domů mě překvapí otázkou: „*Co mně zbejvá? Musím vydržet, že jo?*“ Jsem schopna pouze přikývnout.

Romanovo chování se však opět zhoršuje. Při mé další návštěvě píše zadaný úkol schválně špatně. Celý ho přeškrávám a říkám, že ho musí přepsat. Samozřejmě odmítá. Stejně už ho prý nestačí napsat, neboť bude zvonit. Říkám, že je mi to líto, ale že zde s ním budu třeba až do večera, tedy dokud úkol nenapíše. Nevím, co způsobilo obrát v Romanově chování. Zda strach, že bude tak nehorázně dlouho ve škole, nebo že se matka bude „zlobit“, že nepřišel domů. Zkrátka úkol je napsán za chvíli a bez chyby. Takto se ovšem nedá pokračovat. Roman už pracuje výhradně pouze pod pohrůžkou nebo za pochvalu. Ty se však musí udělovat za sebelepší výkon, jinak chlapec odmítá pracovat. Škola navrhuje matce, aby Roman začal chodit na obědy a do škol-

ní družiny, kde by se na chlapce mohlo déle výchovně působit. Po písemné výzvě se matka dostavuje v dopoledních hodinách do školy v silně podnapilém stavu. S návrhem souhlasí a také zaplatí za obědy i za družinu.

Roman mi v další hodině nadšeně vypráví, jak si ve družině hraje s hračkami a že obědy jsou moc prima. Také povídal, že se k němu vrátil jeho tatínek, který ho má moc rád, protože ho hladí. Dále se však dovídám, že kvůli tomu, aby chlapce pohladil, ho musel nejprve vzbudit a to asi ve dvě hodiny v noci, když právě přišla maminka, která si dle Romanových slov chodí přivydělávat.

Roman začíná chodit pozdě do školy. Je unavený, bolí ho hlava a záda. Nakonec z něj vyleze, že chodí s mámou do hospody a do herny. Je vůči všemu apatický. Nic ho nezajímá, ale také ani nerozhází. Po oslavě svých narozenin, přišel do školy s vymknutým kotníkem. Matka mu ho nemohla ošetřit, protože byla dle slov chlapce ožralá. Vzadu ve třídě prospal na židličce celé dopoledne.

CO BUDE ZÍTRA?

Roman je vyloučen z družiny, protože bije děti a odmítá poslouchat. Do školy přináší pětset korun a chlubí se, že je sám vydělal. Na základě chlapcova vyprávění, je sepsáno a podáno podezření na sexuální zneužívání dítěte. Brzy poté přichází Roman do školy s rozbitým obličejem, což mu způsobila v noci podnapilá matka kovovou tyčí. Sestra Romanovy matky zajišťuje odvoz chlapce na Slovensko. Česká škola se kontaktuje se školou v místě nového Romanova bydliště na Slovensku u babičky. Výsledek? Slovenská škola zatím nepodala zprávu o chlapcově nástupu docházky. Romanova matka se odhlašuje z bytu a odjíždí za synem. Roman má ovšem české státní občanství a tak je jen otázkou času, kdy se bude muset vrátit. Ale kam?

ZÁVĚR

Zvláštní škola se tedy snaží, aby v rámci svých možností a spolu s dítětem a rodiči napravila nebo zlepšila nedostatky, které dítě má. U Romana probíhalo odstraňování a korigování vad ve dvou základních rovinách. V jedné se kladl důraz na didaktiku, tedy způsob, jak dítě co neefektivněji učit, a v druhé, kde se působilo v rovině etické a morální. Že učitelé ani vychovatelé nebyli ve svém snažení z větší části úspěšní, má zejména na svědomí ten fakt, že se o rozvoj chlapce od jeho narození nikdo z rodiny řádně nestaral a nezajímal, a že se na žádném místě ve svém dosavadním životě nezdržel déle, aby se s ním mohlo soustavně a efektivně pracovat. V důsledku toho se Romanův intelekt snížil do pásma lehkého mentálního postižení, které se bude již jen těžko napravovat, neboť Roman je u babičky, do školy nechodí a o svém budoucím vzdělání ani neuvažuje.

Přesto je třeba vždy podat pomocnou ruku, neboť Roman je také člověk, vlastně víc, je dítě.

Podej mi to!

Kristina Šantorová

OBSAH

ÚVOD

POSTIŽENÍ

ELEKTRICKÝ VOZÍK

BEZBARIÉROVÝ AUTOBUS

OSOBNÍ ASISTENT: PRODLOUŽENÁ RUKA?

PŘEJÍMÁNÍ ZODPOVĚDNOSTI

ZPROSTŘEDKOVÁNÍ VLASTNÍHO SVĚTA POSTIŽENÉMU

PŘÍTEL ČI ZAMĚSTNANEC?

ZÁVĚR

OSOBNÍ ASISTENCE

ÚVOD

Dovolte, abych Vás seznámila. Ta malá paní na elektrickém vozíku, která se na Vás usmívá a dává Vám jakoby najevo, že jste vítáni, se jmenuje Klára. Možná chvíli zaváháte, jestli jí smíte podat ruku, protože jistě vidíte, že s jejíma rukama není něco v pořádku, a tak se jen omezíte na zdvořilostní „Dobrý den!“ Máte pravdu, ruku by Vám jako zdravý člověk podat nemohla, ale to není důležité. Ti starší z Vás by také možná váhali, zdali jí mají vykat nebo tykat, neboť její věk se špatně odhaduje. Pravidla slušného chování říkají, že žena nemusí prozrazovat svůj věk, ale pro přiblížení Vám řeknu, že Kláře je něco málo přes třicet. Teď na konci března zas o kousek víc, protože oslavila své narozeniny. Klára bydlí v Praze na jednom velkém sídlišti v komplexu bezbariérových bytů. Téměř nikdy ji nevidíte samotnou, vždy s ní bude mladá dívka, která jí bude pomáhat v tom, co jí její postižení zabraňuje dělat. Té dívce se říká osobní asistentka.

POSTIŽENÍ

Postižení Kláry je velmi těžké. Odborný název je dětská mozková obrna, kvadruplegická forma. Ve skutečnosti to znamená, že žádná z jejích končetin není úplně zdravá, jen pravá ruka je poměrně pohyblivá, takže pomalu dokáže psát, najíst se lžící... Přes toto postižení paní Klára vystudovala práva na vysoké škole a nyní pracuje jako právnička v pražské organizaci zabývající se pomocí postiženým lidem a ta-

ké legislativou spojenou s problémy handicapovaných. Pro přiblížení krátká ukázka jednoho pracovního rána:

Přicházíme s Klárou do práce po sedmé hodině, jako vždy jsme tu první.

„Tak Kristino, dneska tě zase čekají ty klíče, ale tentokrát mám pro tebe překvapení!“

„No, to by mě tedy opravdu zajímalo co..“ S odemýkáním mám totiž velké problémy, nikdy nevím, který klíč ze svazku je ten pravý.

„Podívej, všechny klíče mám označené nápisy, takže teď už to nebudeš muset hledat.“

„To tě tedy chválím!“

Vjíždíme do budovy, po chodbě rovně, potom doleva a hned do první kanceláře.

„Kristino, běž mě prosím zapsat do toho sešitu u dveří.“

Zapisuji Klářin příchod a vracím se do kanceláře. „Tak Kláro, co budeme dneska dělat?!“

„No, podíváme se na ty dopisy a potom....“

Přeruší nás zvonek telefonu. Beru telefon a podávám ho Kláře. Dotyčný člověk chce mluvit s paní, která tam ještě není. „Mohu Vám nějak pomoci?... Tak to zkuste po osmé hodině.... Nashledanou!“

Mezitím jsem vyndala složku s dopisy, na které je třeba odpovědět.

„Najdi prosím tě ten, co psal pan Novák. Uděláme ho jako první, protože já vůbec nechápu, co ten člověk po mně chce.“

„Cheš, abych ti ho četla?“

„Ale jo, buď tak hodná.“

Začínám pomalu a důrazně číst, dopis je opravdu velmi

zmatený, Klára mě neustále vrací, v průběhu shrnujeme ne-souvislé věty a nakonec máme otázku, se kterou se na Kláru pan Novák obrací. „*Jo, to je teda překvapení, on chce vědět, jestli má nárok na příspěvek na auto!*“

„*Kláro, nechceš náhodou posunout, nějak se mi za tím stolem ztrácíš.*“

„*To bys teda mohla. Děkuji ti, hodná holka.*“

„*Najdi mi prosím zákon z roku 92.*“

Nacházím příslušný zákon a Kláře ho čtu. Mám dojem, že to vůbec není potřeba, protože když vynechám jedno slovo, poměrně obsahově nedůležité, Klára mě ihned doplňuje.

„*Tak, dáme se do toho.*“

Jako obvykle беру do ruky tužku a papír, Klára mě ale zaráží.

„*Teď na to mám speciální sešit. Je v druhém šuplíku na-pravo.*“

„*Jakou má barvu?*“

„*Zelenou.*“

Nacházím sešit a Klára mi diktuje. „*Vážený pan...*“

„*Dobrý Kláro, ten úvod už mám.. Odpovídám na Váš do-pis ze dne,...., ve kterém mě žádáte...*“ diktují si sama. Klára pak pokračuje.

ELEKTRICKÝ VOZÍK

Velkou změnu v jejím životě přinesl nový elektrický vo-zík.

Přicházím ke Kláře krátce po 15:00, tak, jak jsme byly domluvené. Zdravím se s ní i její osobní asistentkou Han-kou, když si najednou všímám, že Klára má nový elektrický vozík. Čekala na něj asi půl roku, tenkrát jsem jí pomáhala vyplňovat všechna lejstra týkající se žádosti o něj.

„*No, Kláro, co to vidím?*“

„*To koukáš, co? Už ho mám od minulého týdne!*“

„*A jak to že jsi nic neřekla?*“

„*Nezlob se na mě, ale to mělo být překvapení.*“

„*No, to se ti tedy opravdu povedlo!*“ naoko Kláru kárám. Pak se posadím do křesla a Klára mi ukazuje, jak už umí jezdit. Obě si vychutnáváme ten pocit, když jí řeknu: „*Klá-ro, pojd' sem!*“ a ona ke mně sama přijede. Máme z toho obě velkou radost.

Její spolupracovnice a osobní asistentka si z toho dělají legraci.

„*Kdyby se ti zdálo, že tady máme nějak v nepořádku ná-bytek, třeba takový odřený, nebo něco, tak se zeptej Kláry. Té totiž není žádná mezera dost velká.*“

Klára se směje a chce něco pronést na svou obranu, není ji to však přes smích ostatních dovoleno.

BEZBARIÉROVÝ AUTOBUS

Dalším velmi důležitým prvkem v životě paní Kláry je bezbariérový autobus, který vede přes centrum Prahy a spo-juje několik bezbariérových bloků na okrajích Prahy. Má štěstí, protože i její práce i její byt jsou na lince tohoto autobu-su. Postupně se mezi personálem i cestujícími vytvořil přátelský vztah.

Opouštíme kancelář a spolu s Hankou jdeme na nedale-

kou zastávku bezbariérového autobusu. Autobus tam již sto-jí a zdálky vidíme, že pan řidič nás vítá: bliká totiž světly. Kromě řidiče jezdí v těchto autobusech ještě jeden pomoc-ník nebo pomocnice, kteří připoutávají vozíky,... Dnes je tu Jana.

„*Tak co, právničko, kolik jsi jich dneska odsoudila?*“

Smějeme se její klasické přivítací formuli.

„*To víš, před Vánoce ma nic moc, to jsou všichni hodní,*“ přistupuje Klára na její hru.

„*Ale Kláro, ty jsi si dneska vzala tu deku, vid'. To je hned teplo! Neříkala jsem Ti to?*“ hodnotí Jana Klárinu deku, kte-rou má přehozenou přes nohy přesně tak, jak už jí to Jana týden doporučuje.

V autobuse je ještě jeden pán se svou zdravou paní, oba staří asi 35 let. Bavíme se o tom, kolik lidí skončilo na vozí-ku kvůli poškozené páteři v důsledku nešťastného skoku. Za 3/4 hodiny jsme na naší zastávce.

OSOBNÍ ASISTENT: PRODLOUŽENÁ RUKA?

Z dosavadního textu je možno vidět, kolik potíží musí Klára překonávat díky svému postižení. V následujícím textu bych se chtěla podrobněji zabývat lidmi, kteří chtějí postiženým pomáhat: osobními asistenty a všemi problémy, které z toho plynou.

Paní Klára využívá pomoci několika dívek ve věku 16-23 let, vždy se jedná o studentky různých škol, ať už střední evangelické nebo nástavby sociálního zaměření nebo speci-ální pedagogiky. Její „hlavní osobní asistentkou“ je Hanka, dívka, která se nedostala v minulém roce na vysokou školu, doslechla se o této práci a začala spolupracovat s Klárou. Dále je zde několik dívek ze střední evangelické školy, které Kláru navštěvují v rámci své praxe a pomáhají jí výhradně v zaměstnání. Tyto dívky u ní nikdy nepracují dlouho, často se střídají. Další dvě studentky nástavby sociálního zaměře-ní u ní pracují 1x - 2x v týdnu a 1x do týdne Kláře pomáhám i já.

Vzhledem k charakteru postižení Kláry, které je čistě tě-lesné, by se její osobní asistentky měly snažit nahradit funk-ce postižených končetin tak, jako by je řídil mozek Kláry a ne jejich vlastní. Na jednu stranu to vypadá jednoduše, na druhou stranu je toto velmi zdlouhavé. Pro příklad si uved-me, jak by podle tohoto předpokladu vypadala odpolední svačina.

Osobní asistentka se Kláry zeptá, jestli chce svačit.

Pak se zeptá, jestli chce čaj, kávu, sodovku nebo vodu.

Dále se zajímá o to, co chce Klára ke snědku.

Chce sušenku?

Chce chleba?

Jakou chce sušenku?

S čím chce chleba?

Chce ovočný čaj?

Chce černý čaj?

Chce čaj osladit?

Kolik chce kostek?

Je čaj již dost studený?

Chce se nejdřív napít a potom kousnout sušenky nebo na-opak?

Chce pít brčkem nebo je raději, když jí dá napít osobní asistentka?

Chutná jí ta sušenka?

Není ten čaj opravdu moc teplý?

Je v něm dost cukru?

A teď chce nejdřív kousnout a potom napít nebo jako předtím?

Nedostává moc velká sousta?

Nedrží jí osobní asistentka hrníček moc dlouho u úst?

Nebylo by přeci jenom lepší to brčko?

A není ten čaj už moc studený?

Toto všechno jsou některé z otázek, které se vynoří během jedné odpolední svačiny a které člověk řeší rychlým rozhodnutím. V této situaci je to však mnohem komplikovanější. Chceme-li my zjistit, jestli má čaj přijatelnou teplotu, prostě se trochu napijeme a buď se spálíme nebo ne. Klára je v jiné situaci: nejprve se na to zeptá osobní asistentky, ta se to pokusí zjistit, většinou si není jistá, protože neví, co přesně Kláře vyhovuje, takže musí vzít hrníček a přiblížit ho ke Kláře, která to sama posléze zjistí.

To je jeden z důvodů, proč si myslím, že nelze o osobním asistentovi tvrdit, že je jakousi prodlouženou rukou postiženého člověka. V určitých situacích, například pro zrychlení běžných denních úkonů, musí osobní asistent vycházet z toho, co ví o postiženém člověku, a částečně za něj rozhodovat. Abych dokončila příklad s odpolední svačinou, můžu uvést, na jaké věci se ptá osobní asistentka, která pracuje u Kláry již delší dobu a zná její zvyky.

Zeptá se, jestli chce svačinu.

Nebude jí nabízet kávu, protože ví, že Klára kávu odpoledne obvykle nepije, zeptá se jí jen na druh čaje jaký chce.

Chleba jí také nebude nabízet, protože ví, že Klára málo jí a jestli něco sní, tak jen malou sušenku.

Veze všechny druhy sušenek, dá je na talířek a položí na stůl. Odhadne teplotu čaje, nemusí se ptát.

Na brčko se také nebude ptát, ví, že Kláře je to veelku jedno, ale že čaj raději pije bez brčka.

Nebude se ptát ani na to, zdali se chce nejprve napít a potom si kousnout, protože ví, že Kláře je to veelku jedno.

Vidíme tedy, že takto se celá odpolední svačina značně zjednoduší a urychlí. Toto zrychlení s sebou nese také určité riziko, protože osobní asistent může dělat něco, o čem se domnívá, že je postiženému člověku příjemné, a ve skutečnosti to tak vůbec není. Pak záleží na tom, jak se zachová postižený člověk, jestli na to osobního asistenta upozorní nebo jestli to bude mlčky snášet. U Kláry jsem se s tímto problémem zatím nesetkala, což vyplývá z její velké vstřícnosti a tolerance a také částečně z toho, že se známe již dlouho a o mnoha věcech jsme spolu mluvily.

Myslím si, že povídání si o tom, co je postiženému člověku i osobnímu asistentovi příjemné, je velmi důležité, stejně jako v ostatních vztazích. V případě, že se oba v tomto vztahu předem upozorní na obtížné situace, které by mohly nastat, dá se vyhnout mnoha nepříjemnostem. Já sama jsem v počátku práce s Klárou často o tomto přemýšlela a neustále se jí ptala. Nejprve mi to bylo trochu nepříjemné, bála jsem se, aby si Klára nemyslela, že na ní „vyzvídám“, protože mnohdy se jednalo o poměrně intimní záležitosti. Později jsem však pochopila, že Klára ví, proč se dotazuji, a ostych ze mne spadl.

PŘEJÍMÁNÍ ZODPOVĚDNOSTI

Předešlá situace však není jediná, v které osobní asistent rozhoduje za postiženého člověka, těchto momentů je mnohem více. Souvisí to například s otázkou dopravy. V okamžiku, kdy osobní asistent veze vozík, přejímá za postiženého podle mě celou zodpovědnost. Na ukázkou bych uvedla příhodu z jedné z prvních jízd metrem.

Přišla jsem ke Kláře do kanceláře, a tak jak jsme byly domluvené, vyrazily jsme na metro, do centra Prahy.

„Tak, Kláro, jaký byl dneska den?“

„No, co ti budu povídat, nic nového se nestalo, jenom samá práce, jako vždycky. Radši říkej něco ty, to bude jistě zajímavější.“

„No, mám pro tebe několik novinek, ale to probereme až později, ne. Teď bychom se měly domluvit, kam vlastně půjdeme.“

„No já nevím, ty to znáš v Praze, tak mi něco porad.“

„Sakra, sakra, to toho chceš po mně dost... Víš co, dojedeme do centra a tam potom něco vymyslíme.“

V pořádku jsme se dostaly do vagónu, potom na přestupní stanici jsme úspěšně sjely jedny jezdící schody. Trochu to s námi nahoře drelo, ale pak jsme poznaly, že to není nic špatného, to si jen vozík „sedá“ a obě jsme se uklidnily. Přestoupily jsme a zrovna příjíždělo metro, do kterého jsme se chtěly dostat. I když bylo plné, rozhodla jsem se, že se tam jistě vecpeme. Při najiždění ke dveřím jsem ale byla nervózní a nenajela jsem si dostatečně kolmo na dveře. V okamžiku, kdy jsem nakláněla vozík na sebe, zákonitě se převrhl na jednu stranu a nebyť dveří, o které se Klára zarazila a ochotných lidí, kteří jí přidrželi, skončila by pravděpodobně na zemi. Rychle jsme ještě stihly vjet do vagónu a nějaký pán mi povídá: „*To musíte dávat pozor, když takhle jezdíte s paní!*“

Nedokázala jsem mu na to nic odpovědět, zatím jsem se vzpamatovávala ze šoku.

Sklonila jsem se ke Kláře a ptala se jí: „*Jsi v pořádku, nestalo se ti nic?*“

„*Nic, nic, jen se neboj.*“

Nevěděla jsem, jak se jí omluvit a tak jsem jen řekla: „*Kláro, hrozně mě to mrzí, opravdu nevím jak...*“

Klára mě však přerušila a s úsměvem řekla: „*To nic, holka, když někdo jezdí, musí počítat i s tím, že se občas vybourá.*“

Na další stanici jsme vystupovaly.

ZPROSTŘEDKOVÁNÍ VLASTNÍHO SVĚTA POSTIŽENÉMU

Myslím, že kromě problému přebírání zodpovědnosti za postiženého člověka se v této ukázkce ukázalo ještě další nebezpečí, které může vzniknout. Mnoho postižených lidí až do své dospělosti žilo v ústavech nebo o ně pečovali rodiče a oni poznávali svět maximálně pomocí televize, knih nebo prostřednictvím vyprávění několika blízkých lidí. Teď, když mají možnost začít žít relativně nezávislý život, je tu nebezpečí, že budou poznávat tu oblast života nebo lépe ten styl života, který vedou jejich osobní asistenti. To nebezpečí,

o kterém mluvím je tedy ve větě:

„No, já nevím, ty to znáš v Praze, tak mi něco porad.“

Osobní asistent by se tedy měl snažit zprostředkovat postiženému všechny oblasti života, které zajímají postiženého a ne jeho, osobního asistenta.

PŘÍTEL ČI ZAMĚSTNANEC?

Dalším podle mě závažným problémem je to, že postižený člověk musí žádat osobního asistenta o spoustu věcí. Někteří postižení mají možná strach neustále toho druhého „obtěžovat“ a tak svoje potřeby raději redukuje na to minimální. Někteří z postižených k tomuto problému zase přistupují tak, že osobní asistent je placen za služby, které jim má poskytovat, a tak nemají žádné zábrany v kladení svých požadavků. V souvislosti s tím se objevuje jeden problém. Domnívám se totiž, že vztah osobní asistent - postižený člověk nemůže být realizován jako klasický pracovní vztah.

K tomuto tvrzení mě vede několik argumentů. Jednak je to dáno tím, že osobní asistent tráví s postiženým člověkem čas i mimo jeho pracovní dobu (pracuje-li vůbec), a tak je spoluúčastníkem i jeho soukromých aktivit, jako jsou návštěvy, dovolená... Chtě nechtě tedy velmi dobře poznává jeho soukromý život, prožívá jeho radosti, trápení a starosti. Dalším argumentem může být intimita tohoto vztahu, která vzniká například na základě toho, že osobní asistent se stará i o osobní hygienu postiženého člověka. Myslím, že kdyby se ve všech těchto situacích osobní asistent choval podle vzorce: „Ty mi za to zaplatíš, tak já to udělám,“ nebylo by to pro postiženého člověka příjemné.

Jako protiklad zaměstnaneckého vztahu můžeme pravděpodobně vzít přátelský vztah, který není jako předešlý založen na vzorci: „Já ti platím, ty to dělej,“ ale na postoji asistenta: „Já ti chci pomoci, mám tě ráda, a proto to tak udělám.“ Ale ani tento vztah není jako základ pro osobní asistenci příliš šťastný. Naším přátelům radíme, aby dělali to, co my považujeme za dobré. V tomto případě to tak ale nelze dělat, protože postižený člověk je na nás v provedení mnoha věcí odkázán a proto prosadit svůj názor přes naši dobře míněnou radu je pro něj obtížné. Zdravý přítel si může vypošlechnout naši radu, ale problém může vyřešit tak, jak on považuje za správné. Postižený člověk je v nebezpečí, že jestliže se rozhodne jinak, než my mu radíme, bude se muset ze svého rozhodnutí „zpovídat“, vysvětlovat nám ho, obhajovat. A to bychom po něm nikdy neměli chtít. Ani tento typ vztahu se nedá tedy považovat za ideální. V tomto případě by mohlo docházet k následujícím situacím:

Přišly jsme do bytu a vydaly se na nákup do nedalekého krámků. Dohodly jsme se, že k večeri si uděláme topinky s vajíčkem a sýrem. Nakoupily jsme, co jsme potřebovaly a vrátily jsme se domů.

„Tak, už jsme zase tady,“ spokojeně říká Klára.

„Klára, já ti to teď přepnu zase na automatiku, ať si tu můžeš popojíždět, jo?“

„No, to bude paráda!“

„A vrhnu se na ty topinky. Přijedeš za mnou?“

„To víš a mohly bychom si dát čaj.“

„Máš geniální nápady.“

Postavila jsem vodu na čaj a začala jsem smažit chleby.

„Ty, Kláro, jak je máš nejraději: lehce osmažené nebo připálené?“

„Abych se ti přiznala, tak je mám nejraději připálené.“

Probudily se ve mně pedagogické vlohy a začala jsem Kláře vysvětlovat, že přismažené topinky jsou velmi nezdravé, ... Svůj monolog jsem zakončila: „Takže já ti udělám jako sobě - jenom lehce osmažené, žádné černé boty.“

„Ale já bych přeci jenom ráda ty osmaženější,“ ozvala se nesměle Klára a mně došlo, jakou hloupost jsem udělala.

Mám pocit, že se tu vynořuje ještě jedna otázka: Co kdyby postižený člověk požádal svého osobního asistenta, aby udělal něco nezákonného? Jak on by měl reagovat? Odmítnout jako řádný občan nebo vykonat, co je po něm žádáno, jako správný osobní asistent?

Z předešlého textu je doufám vidět, jak je vztah mezi osobním asistentem a postiženým člověkem komplikovaný. Ideální by podle mě byl zvláštní druh přátelského vztahu, který by pomáhal postiženému člověku i osobnímu asistentovi jednak překonat rozpaky, které by se mohly objevit při vykonávání některých intimních potřeb a přání postiženého, který by také urychloval a zjednodušoval společnou každodenní práci. Na druhé straně by však tento vztah musel od osobního asistenta vyžadovat naprostou kázeň a respekt k potřebám a přáním postiženého člověka, které by beze zbytku plnil. Vědomí tohoto by postiženému pomáhalo v tom, aby se nebál vyslovit všechna svoje přání. Domnívám se však, že vytvoření takového vztahu je velmi těžké, neboť to předpokládá oboustranné sympatie a vzhledem k tomu, že osobních asistentů není zrovna dostatek, je velmi těžké narazit na několik lidí (protože postiženému obvykle nestačí jen jeden asistent), kteří by splňovali tyto náročné požadavky.

Další otázkou je to, jak se má zachovat postižený či osobní asistent, když zjistí, že ten druhý mu „nesedí“. Má se snažit překonat tento svůj pocit nebo má rovnou říci tomu druhému, co cítí a zkusit to raději s někým jiným? Myslím si totiž, že dělat osobního asistenta někomu, kdo mi není sympatický, by bylo pro oba dosti náročné a vyčerpávající.

ZÁVĚR

Na konec této práce bych chtěla zařadit dvě ukázky dnů, které jsem s Klárou strávila a na které ráda vzpomínám.

Vystupujeme na naší zastávce jdeme domů, ale hned, jen co Kláru přesadíme na mechanický vozík, vyrážíme na nákup do vzdáleného obchodního střediska.

„Tak, Kláro, co na tu oslavu nakoupíme?!“

„Víte co, pomalu projedeme všechny regály a něco vybereme.“

„Tak přede vším musíme koupit bramborový salát. No jo, ale kolik?“

Stavíme se do fronty a mezitím počítáme, kolik lidí tam vlastně bude.

„Osm lidí, to by chtělo nejmíň kilo a půl,“ říká Hanka.

Já i Klára jsme dosti bezradné.

„Tak asi jo,“ souhlasíme po chvíli.

„A nějaký salám, sýr...“

„Kristino, dojde zatím pro ty rybí prsty, bude se vám chít je smažit?“

„Ale to víš, že jo,“ ujišťuji ji a odbíhám pro ně.

„A taky někdy pítí.“

Postupně tak nakupujeme všechno potřebné, Klára bere všeho spíš víc než miň. Pak přijíždíme ke kase. V nákupním vozíčku je i čokoláda, kterou jsem si pro sebe přidala.

„Kláro, tu čokoládu ti pak zaplatím, jo?“

Klára se usměje a prohlásí: „Já tě asi zaškrťm.“

„No Kláro, kdybys řekla, že mě zastřelíš, tak ti to ještě možná uvěřím, ale zaškrťit?“ říkám pochybovačně.

Obě se tomu smějeme a Hanka dodává: „A stejně bys Kláře musela tu pistoli ještě nabít a podat!“

Všechny tři se smějeme, jedna paní vedle nás, co vyslechla náš rozhovor se nechápavě dívá.

„Kláro, kde máš ty peníze?“

„V peněžence v nějaké kapsičce.“

Prohledávám peněženkou, ale nemohu ji najít. Hanka to také zkouší, bez úspěchu.

„Sakra, kde to může být?“

Už jsme skoro na řadě, nervozita stoupá.

„Máte někdo jiný nějaké peníze?“

Nikdo nic, dohromady tak 50,-Kč.

„Ale máma mi je tam určitě dávala.“

Prohledáváme peněženkou znovu a najednou je nalzáme.

Paní nám oznamuje: „543,80!“

„Sakra, ještě, že jsme to našly, to by byl trapas.“

Klára žertuje na téma, že to nevádí, v tom případě by se postavila před obchodní dům a něco by vyžebřala.

„No tak, Kláro, rychle se oblikej a jedem!“

„Jasně, jedem - ale kam vlastně?“

„No, napadlo mě, že teď je taková souborná výstava Váchala v Rudolfinu. Tak bychom mohli jít třeba tam. Ale jestli nemáš chuť, tak nemusíme.“

„Ale to víš, že mám chuť.“

„Tak jo, já ti dám bundu, šálu budeš chtít? A vyřážíme. Jo, ještě si dojdu na záchod. Ty nechceš?“

„Ne díky!“

Bez problémů se dostáváme až k Rudolfinu, najdeme na první pokus ten správný vchod, ale vzápětí zjišťujeme, že je tam asi 20 schodů. Nějaká ochotná paní nás informuje o tom, že vedle je ještě jeden vchod, kde je i výtah. Vyjíždíme výtahem až nahoru, ale ocitáme se asi uprostřed výstavy.

„Tak, Kláro zajedeme na začátek ne?“

„No, jasně a sundeť mi prosím tě bundu, je mi tu dost hor-ko.“

„Jo, jo, hned to bude.“

Dostáváme se až na začátek výstavy, sundávám Kláře bundu a pak se jí ptám.

„Musíme se dohodnout na tom, jak si to budeme prohlížet. Škoda, že nemáš električák, to by to šlo mnohem líp.“

„No, já nevím.“

„Víš co, dohodneme se takhle. Já půjdu pomalu a před každým obrazem se na chvíli zastavím a počkám, aby sis ho mohla prohlédnout. Kdyby se ti to zdálo moc krátké nebo dlouhé, tak se ozveš.“

„Jo, to je dobrý nápad.“

„Ale určitě se ozveš?!“ říkám naoko výhruzně.

„To víš, že jo, vždyť mě znáš.“

„No právě, že tě znám.“

Vyřážíme tak, jak jsme se domluvily, zakrátko zjišťuji, že je tu ještě jeden problém. Klára i já se totiž na obrazy díváme každá z jiného úhlu, každá tedy potřebujeme jinou vzdálenost. Řešíme to tak, že volíme kompromis - něco mezi. Procházíme pomalu, obrazy se nám líbí, ale já jsem za chvíli unavená, protože exponátů je tu opravdu mnoho.

„Kláro, co kdybychom ten zbytek už jen tak prolítly?“ navrhuji.

Pak si však uvědomuji, že moje žádost zněla dost sobecky a tak se hned opravuji: „Tedy až co ty, jak budeš chtít...Já to s tebou klidně projdu, ale mám dojem, že i ty jsi již dost unavená.“

Ještě chvíli se domlouváme a pak skutečně zbytek výstavy projíždíme rychleji.

OSOBNÍ ASISTENCE

Cílem služeb, které mají poskytovat osobní asistenti, je umožnit postiženému člověku plnohodnotný život. Znamená to tedy, že osobní asistent by měl nahradit postižené orgány daného člověka. Vzhledem ke specičnosti tohoto úkolu se odlišují osobní asistenti pro zrakově postižené občany, sluchově postižené občany, tělesně postižené a pro mentálně postižené občany. Velmi diskutovanou otázkou je osobní asistence u postižených dětí, protože zde hrozí nebezpečí, že osobní asistent bude nahrazovat povinnosti rodičů.

Osobní asistence v naší republice začala vznikat po r. 1989 a prozatím nejsou všechny problémy s ní spojené vyjasněné. V současné době se pracuje na legislativních otázkách osobní asistence. Osobní asistenti jsou placeni Pražskou organizační vozíčkářů podle počtu hodin, které u postiženého člověka odpracují. Každý občan s handicapem má právo na určitý počet hodin, které Pražská organizace vozíčkářů jeho osobnímu asistentovi zaplatí. Tento počet hodin je odvozen od komplikovanosti postižení, ale prozatím je bohužel také omezený finančními prostředky, které Pražská organizace vozíčkářů má. Tato organizace zároveň také zajišťuje kurzy pro lidi, kteří chtějí pracovat jako osobní asistenti a eviduje postižené, kteří o služby žádají, stejně jako osobní asistenty, kteří práci teprve hledají.

Páté kolo u vozu

Jana Šestáková

OBSAH

SEZNÁMENÍ

NEOPAKUJ

NECHCI HRÁT NA KLAVÍR

NECHCI HONZU

NECHCI SI HRÁT

NECHCI VÁS VŮBEC POSLOUCHAT

PÁTÉ KOLO U VOZU

SEZNÁMENÍ

Vstoupit poprvé do domu na Petřínách znamenalo překonat své ostýchavé já a vejít s přesvědčením, že byt, ve kterém se posléze ocitnu, poskytne mně, i té, kvůli které sem jdu, nejen zmatené dojmy z první návštěvy, ale o trochu víc.

Venku bylo ošklivé podzimní počasí a já jsem při bloudění mezi činžovními domy měla dost času ještě jednou si promyslet, co se tak náhle seběhlo v posledních dnech.

Již delší dobu jsem se snažila najít praxi, která by pro mne neznamenal jen povinnou návštěvu určitého zařízení. Mé požadavky byly až příliš vysoké, hlavně vzhledem k nabídce, a tak se mé hledání stále prodlužovalo a mé naděje stále zmenšovaly.

Inzerát na fakultě však jednoho dne vše změnil. Zněl stručně: Hledáme studenty speciální pedagogiky, kteří by měli zájem získat zkušenosti s dvouletou postiženou holčičkou.

První telefonát byl velice krátký, slovo slovo, a tak jsem se ocitla druhého dne u malé Terezky.

Malý domek jsem našla až po dlouhé době, ale vzhledem k náhodě, která mne k němu přivedla, jsem ráda, že se mi ho vůbec podařilo objevit.

Otevřít mi přišla paní Horáková, maminka. Po krátkém přivítání jsme usoudily, že by bylo nejvhodnější, abych se s malou Terezkou seznámila sama, a tak jsem se s ní po chvíli ocitla v jejím malém, světlounce růžovém pokojíčku, který Terka sdílí se svými dvěma sourozenci. Dnes jsme tu však byly samy.

NEOPAKUJ

„*Já jsem Katka princezno, jak říkají Tobě?*“ беру Terezku do náruči a pohupuji s ní ve vzduchu, moc se jí to líbí, směje se. Terka omotá ruce kolem mého krku a opakuje po mně: „*Katka princezno říkají Tobě*“. Beru její ruku do své a opakuji: „*Já jsem Katka*,“ přičemž ukazuji na sebe: „*a ty jsi Terezka*,“ ukáži na ni.

„*Terezka*.“

„*No vidíš, to jsi Ty*,“ konstatuji s potěšením.

„*Jsi Ty*.“

Terezka mi sedí na klíně, hledí po vlasech a mě tak trochu mrzí, že nám to vzájemné povídání nějak moc nejde, snad se to časem spraví.

Z mého přemýšlení mne vytrhla maminka, která nakoukla do místnosti. „*Tak co, holky, vidím, že jste se skamarádily. Doufám, že moc nezlobíš, Teriku*.“

„*Nezlobíš Teriku*,“ zareaguje Terezka okamžitě, usmívá se.

„*Ty abys to po mně nezopakovala, vid'? Radši ukaž tetě, jak hraješ krásně na klavír*,“ posadí Terezku ke klavíru a sedá si vedle mne na postel. „*To její opakování je hrůza, měla jsem takovou radost, když začala mluvit, ale vadí mi, že pořád jen něco opakuje a sama nic nevymyslí, už Ti zahrála něco na klavír?*“

„*Ne, ještě ne*,“ přiznávám.

„*Umí hrozně moc písniček, to si ani neumíš představit*.“ obrací se na Terku, „*Zahraj něco tetě, třeba Ověčky*.“ Přesouvá Terku na malou stoličku u klavíru.

NECHCI HRÁT NA KLAVÍR

Terka mámu vůbec neposlouchá, vyfukává dvěma prsty stále stejnou melodii a mračí se. Vypadá, že jí to vůbec nebaví.

Maminka odchází do kuchyně a my se ocitáme opět samy. Chytám Terku za ruce, sundám ze židličky a pokládám ji na zem. Okamžitě začíná poskakovat a do rytmu si prozpěvuje požadované Ovčáky. Jako by čekala na chvíli, kdy jí nikdo nebude nutit.

„Terezo, nech toho, běž si radši hrát.“ křikne na ni máma, která se náhla objevila ve dveřích. Svým křikem jakoby reagovala na situaci, ve které se nestalo to, co by si ona sama představovala. „Pořád takhle poskakuje jako blázen.“ bere jí za ruku a podává jí malou panenku, Terka s ní mrští rozloženě do kouta. Také forma protestu?

NECHCI HONZU

Dnes odpoledne mi na hlídání přibyl i malý Honzík. Je mu teprve jeden rok, ale je velice šikovný a bystrý. Na uvítanou mi dal do ruky svou oblíbenou žabičku, řekl „na“ a rošťácky se usmál. Terka, která se mne držela za druhou ruku mi ale hračku sebrala a hodila s ní prudce o zem. „No tak, Terko, dej jí hezky Honzovi.“ zvedám zvířátko ze země a podávám ho Terce. Honzík k ní instinktivně zvedá ruce a chystá se uchopit, co mu patří. Terka, jakmile se jí dotkne, ucukne a hází hračku do dálky.

Terezka nesla Honzovo narození velmi těžce. Velmi jí vadilo, že přestala být středem pozornosti, na což byla do té doby zvyklá. Dávala své zklamání dosti najevo. První slůvka, která do té doby uměla, přestala úplně používat, odmítala mluvit a uzavřela se zcela do sebe. Na Honzu reagovala velmi podrážděně, ostatní ignorovala. Její nejoblíbenější činností se stala hra na klavír, ve které je velmi dobrá. Nejen že umí zahrát jakoukoliv melodii, kterou jí předem zahrajete, ale dokáže hrát, i když jí něco jen zazpíváte, nebo zabroukáte.

Hraje vždy pouze tehdy, když chce ona, ne my. Terka si vytvořila vlastní svět, ze kterého nechtěla být nikým a ničím rušena. Postupem času povolila, abychom si s ní občas trochu hráli, ale pouze to, co chce ona a když chce ona.

Honza již vypadá dosti unaveně, a proto ho ukládám k jeho pravidelnému polednímu spánku a jdu za Terezkou.

NECHCI SI HRÁT

V dětském pokoji je úplně ticho, což ve mně vyvolává pocit strachu, zda se něco nestalo, ale nakonec objevím Terku u její skříňky s oblečením. Vůbec nereaguje na můj příchod, ruce má opřené o poličku, usmívá se a poskakuje.

„Pojď sem, Terko, budeme si hrát.“

Nereaguje.

„No tak, pojď.“ беру jí za ruku a posadím vedle sebe na postel.

„Zkusíme teď navlíkat tyhle kolečka na tuhle trubičku, jo?“

Nechám jí nejprve vše osahat a zároveň jí ukazuji, jak na to. Vše dělá pomalu a bez přílišného zaujetí, myslím, že by

si tu teď nejraději sama poskakovala, ale hrozně ráda bych jí alespoň něco naučila, a tak pokračuji i přes její nepřílišné nadšení.

„Kolečka na tuhle trubičku, jo?“

„Ne, ne, takhle ne, nejdřív si musíš vzít všechny kroužky do ruky, abys poznala, který je větší.“ vysvětluji trpělivě.

„Poznala, který je větší.“ začíná jí to docela bavit, usmívá se.

„Jo, jo, poznala, který je větší.“

Terka najednou přestane navlékat, jako by jí zarazilo, co jsem právě řekla.

„No tak, vem si největší kroužek, Terko.“

„Největší kroužek, Terko.“ zopakuje po mně zcela automaticky.

„Největší kroužek, Terko.“ opakuji já.

Tereza opět, jako by se lekla, chvíli mlčí, pak zašeptá: „Navlékáme spolu kroužky.“

V tu chvíli však naopak zase zbystřím já, co že to řekla? Slyšela jsem dobře? Řekla poprvé sama větu, aniž by po mně něco opakovala. Co jí k tomu ale přimělo?

Šťastná svým prvním úspěchem, ale nenasycená natolik, abych přestala se s nadějí snažit jít dál a opakuji opět po ní, „Navlékáme spolu kroužky.“ Tereza v tom okamžiku uchopí jedno z koleček a mrští s ním o zem, pak si lehá a mlátí kolem sebe rukama a nohama, přičemž vzbudí i Honzika, který se k ní hned svým hlasitým křikem přidá.

„No tak, nekřič malá, už nebudeme navlíkat a povídat, budeme si třeba hrát!“

Tereza mne zcela ignoruje, poté, co se sklídnila, skáče si u svého prádelníčku a na má slova nejen že nereaguje, ale dokonce ani nic z toho, co jí povídám neopakuje. Po chvíli jí skákání omrzí, a tak přechází ke klavíru a začíná vyfukávat jednoduchou melodii.

Nedokáži pochopit, co jí tak rozčílilo, dělala jsem jen chvíli to, co ona. To se jí velmi nelíbí, ale proč? Případá mi, že jsem jí tím trochu narušila bariéru, kterou si vůči svému okolnímu prostředí vytvořila svým opakováním. Tím, že jsem se začala chovat jinak, než obvykle, vlastně jako ona, jsem ji donutila také ke změně, která jí však vůbec nebyla příjemná. Opakování si ve své uzavřenosti a samotě budovala tak dlouho. Tak proč by ho teď měla zájem měnit? Dívám se na Terku a přemýšlím, že takové opakování může sebou přinášet i určité výhody.

NECHCI VÁS VŮBEC POSLOUCHAT

Stačí si představit situaci v rodině Horákových. Maminka je svou prací natolik zaměstnána, že nebývá skoro vůbec doma, otec na tom není o moc lépe, spíše naopak. Na své děti mají oba velmi málo času, ale když se náhodou zrovna ocitnou doma, snaží se oba Terce věnovat speciální péči, tedy především naučit ji v co nejkratším čase co nejvíce nových věcí. Terezka je však většinou sama, nebo s babičkou, která se však musí věnovat i Honzovi, a tak nechává Terku, ať si hraje sama.

Samota, která pro Terku zprvu znamenala značnou krizi, se postupem času změnila v denní samozřejmost. Umožňovala Terce dělat to, co právě považovala za nejvhodnější.

Občas se však vyskytly situace, kdy ji někdo z rodiny z této samoty chtěl nebo musel vyrušit, ať už šlo o snahu trošku si s ní pohrát, nebo třeba o pouhou nutnost dát jí na nočník. Jako ve většině rodin byla Terka jednoduše k dané činnosti slovně vyzvána, ale co dělat, když se jí prostě nechtělo?

Když dítě neuposlechne výzvu dospělého, je káráno, když neuposlechne opět, je káráno ještě více, ale když rozkaz zopakuje, třeba i několikrát? Nerozumí, a tak opakují, nebo prostě jen nechci rozumět?

Přistupuji k Tereze. „*No, princezno, ukaž, zkusíme si spolu zahrát Skákal pes?*“, sedám si na židličku vedle ní.

„*Zahrát Skákal pes*“, opakuje po mně a dál si hraje svou melodii. Začnu sama hrát a zpívat Skákal pes a když jsem u druhé sloky, Terka se usměje a začne najednou zpívat sloku první. Přestanu zpívat, abych jí nerušila, ona však okamžitě přestane taky.

„*Tak přes co skákal ten pes, Terko?*“

„*Skákal pes, Terko.*“

Zkusím to zpívat: „*Skákal pes, přes...! No, zkus to jako já!*“

„*Jako já.*“

„*Jako já,*“ opakují zkusmo po ní.

„*Jako já.*“

„*Jako já,*“ snad to nepřeháním.

„*Přes oves, přes zelenou louku.*“

V pondělí hlídá Terezu babička. Když přicházím, dává jí zrovna na nočník a svléká jí kalhoty a košílku. Napadá mne, že to Tereza již delší dobu umí sama, zabralo jí to dost času a stálo plno úsilí, ale trvá jí to až příliš dlouho. Babička jí proto, v zájmu úspory času, svléká sama, aby se mohla věnovat vaření, máma to dělá také tak, nikdo nemá tolik času, aby čekal tak dlouho.

Terka se nejprve vzteká, nakonec ale rezignuje, plácá se přes ručičky a opakuje poslední babiččina slova, „*nedělej to, nedělej, nezlob pořád.*“

Když jí nakonec donesou na nočník a podají do ruky hračku, alespoň jí sama hodí do kouta a začne si sama sundávat ponožky a boty, což vlastně vůbec není potřebné. Už se přestala mračit a vypadá to, že je spokojena sama se sebou, konečně udělala něco, co sama chtěla.

„*Co to zase vyvádíš, nech si ty boty, budou tě zábst nohy,*“ reaguje rozlobeně babička.

„*No tak, slyšíš mě?*“

„*Slyšíš mě,*“ okamžitě zareaguje Terka a dál si hraje se svým tělíčkem. Babička to vzdává. „*Tak co, jak to dopadlo,*“ zvedá jí z nočníku, „*nic, to nevádí, zkusíme to později.*“

„*Zkusíme to později,*“ ozývá se od nočníku.

Babička jí začíná oblékat.

„*Já to dodělám,*“ nabídnou se.

„*Tak jo, pak jí dáme svačtinu,*“ babička odchází.

„*Tak, a teď to zkus sama,*“ obracím se na Terečku.

Terečka se skutečně snaží nandat si kalhoty, vše dělá pomaloučku, ale najednou ztrácí rovnováhu a padá na zem, začíná trošku poňukávat.

„*No tak, vždyl se nic nestalo, vstávej.*“

„*Nic nestalo, vstávej.*“

„*Nic nesta, vstávej,*“ podotkne, ale leží dál na zemi.

„*Vstaň, Terko,*“ říkám jí mírně.

„*Vstaň, Terko.*“

„*Když vstaneš, půjdeme dělat papů,*“ zkouším smlouvat.

Terka rychle vstane a ještě neoblečená zamíří do kuchyně.

„*Dělat papů, jů, ú, jů,*“ brouká si vesele.

„*No to víš, že jo, nahatá, zlobivá a hned bys chtěla papat,*“ беру ji za ruku a mířím s ní opět do pokoje, vzteká se.

„*Jenom chvíličku, Terko, nejdřív se musíš hezky oblíct.*“

„*Musíš oblíct,*“ opakuje rozlobená Terka, nakonec ale přece jen přetahuje přes hlavu své červené tričko a pomáhá mi s obouváním bot.

„*Jsi moc hodná holka, Terko,*“ hladím ji po vlasech, když jsme konečně hotovy. Terka tentokrát nic neopakuje, jen se usmívá.

PÁTÉ KOLO U VOZU

Jdeme do kuchyně. Je tu podezřele živo, rodiče se zrovna vrátili z práce a šli si uvařit kávu. Když vstoupíme do kuchyně, vesele nás vítají: „*Ahoj holky, jak se máte.*“ Máma bere Terku do náruče a dává jí políbení na čelo, Terka ale prudce ucukne. „*Se máte holky.*“ Rodiče se smějí, Terka se hned začne smát také. Dávám jí ohřát svačtinu, začíná být nervózní, že to tak dlouho trvá.

„*Nebud' nedočkavá, Terko, už to bude,*“ chlácholím jí od plotny. Terka začíná kopat do stolu, pak se vztekle postaví a začne hrozně křičet. Jdu k ní: „*Kočičko, to bude dobrý, už je to hotový, pojď budeme spolu foukat.*“ Terka se uklidní, nechá se posadit na klín a pomáhá mi foukat. Rodiče zatím probírají nějaké pracovní problémy, nevšímají si nás, Terka během jídla občas zopakuje něco z jejich rozhovoru, vždy se její poznámce zasmějí.

Musím už jít domů, je docela pozdě, rodiče se rozhodli jít na nákup, a tak volají babičku a prosí, aby znovu přišla, ne příliš nadšeně souhlasí, ale přesto přichází za pár minut. Naštěstí bydlí blízko. Někdo přece musí dávat pozor, aby se Terce nic nestalo, ale kdo si s ní bude hrát?

Tereze Horákové jsou skoro tři roky a je od narození slepá. Její vada je nevyléčitelná. Jako každé slepé dítě potřebuje zvýšenou péči a pozornost, aby jednou byla schopna zařadit se do normálního života.

Jenom škola?

Barbora Trapková

OBSAH

CESTA DO ŠKOLY
PRVNÍ ZVONĚNÍ
MATIKA, TO NENÍ SRANDA
PŘESTÁVKY JSOU NEJLEPŠÍ
PÍŠU, PÍŠEŠ, PÍŠEME
VELKÁ PŘESTÁVKA
KRESLETE DOMEČKY
PENÍZE, ZASE PENÍZE
DNESKA JE TĚLÁK V LESE
POSLEDNÍ ZVONĚNÍ

CESTA DO ŠKOLY

Je půl osmé ráno a já pospíchám do školy. Kolem proudí davy školáků s taškami na zádech. Občas někdo pozdraví. Všude je slyšet smích a dětské štěbetání.

Před školou je už spousta dětí, stojí v hloučkách, pokřikují na sebe, strkají se. Malé holčičky skáčou gumu, ty větší koukají po klukách. Vždy, když nějaký kolem projde, dají hlavy dohromady a... Nechtěla bych být tím klukem. Nelze přehlédnout ten výraz na jejich tvářích, který přesně vypovídá o tom, co si myslí. Malí kluci se honí a stílejí po sobě pistolemi. Pár dětí si dopisuje domácí úkoly, které se nestihly nebo zapoměly napsat doma.

Hledám klíče a mezi tím si opět, snad už potřetí, prohlížím nově postavenou budovu zvláštní školy. Vždycky mě napadne to samé. Architektka této školy bych opravdu ráda poznala. Školní věž je hnědá se žlutými okny, vstupní dveře jsou červené, další část budovy svítí bílou barvou a má pro změnu okna zelená. A nesmím také zapomenout na zelené kachlíky, které lemují celou bílou část. Zkrátka, ta naše škola je umělecké dílo.

Odemknu a letím do třídy, kterou máme v prvním patře. Schody beru po dvou. Beru za kliku, je zamčeno. Znovu hledám v tašce klíče. Žádné děti tu ještě nejsou, všude je ticho. Slyším jen slabé hlasy ze sborovny. Přemýšlím, jestli se mi to ticho líbí nebo ne. Přinejmenším je to zvláštní. Dětské hlasy ke škole samozřejmě patří, je tu hned veseleji, ale musím se přiznat, že to ticho před začátkem celého dne mám docela ráda.

Zavírám za sebou dveře a jdu rovnou ke svému stolu. Vynadávám si věci z tašky a přemýšlím o první hodině. Musím si vzít ze skříňky pracovní sešity, a tak pomalu přecházím třídu. Moje oči se zastavují na nástěnce. Děti namalovaly nové obrázky. Okamžitě zapomínám na to, že jsem chtěla dojít pro sešity a zastavuji se u nových obrázků. Musím uznat, že se dětem opravdu povedly. Pomalu se rozhlížím dál po třídě. Je docela malá, je tu jen šest lavic, před kterými stojí učitel-
ský stůl a černá tabule. Po celé stěně vedle dveří jsou skříňky s vitrínkami, ve kterých jsou vystaveny různé výrobky dětí. Zvířátka z kaštanů, domečky z plastelíny, auta, domy a lodě z Lega a spousta dalších moc hezkých věcí. Na jedné té skříňce stojí velikánský robot z papírových krabic. Má velikánské modré oči, nos z krabičky od nějakých prášků a obrovskou pusou, která se směje na celou třídu. Najednou si vzpomínám na sešity. Rychle je vyndávám z poličky a nesu na stůl. Cestou se zastavuji u okna a koukám ven na podzimní les. Zvoní.

PRVNÍ ZVONĚNÍ

Zvoní. Slyším, jak se děti hromou do šaten. Najednou je všude samý křik a smích, odevšad se ozývají rány a práskání dveří. Do třídy vletěl Tomáš, Štěpán a Petr:

„Dobrý den, paní učitelko.“

„Ahoj, kluci.“

Vypadá to, že mají dneska dobrou náladu. Sedají si do lavic a hned vytahují z tašek různé krámy. Starý foťák, autíčko a stříkací pistoli. Petr si sedá na lavici k Tomášovi a Štěpánovi. Společně si prohlížejí starý foťák.

„Když mi ho pučíš domu, tak ti nechám tu kazetu ještě tejdén.“

Na Tomášovi je vidět, že by ten foťák chtěl za každou cenu, ale Petr se netváří nadšeně na to, že by ho měl půjčit Tomášovi domů. Nakonec přece jen povolí.

„Tak jo, ale zejtra mi ho určitě přineseš. A tu kazetu ti dám až ve čtvrtek.“

Tomáš rychle souhlasí a bere si foťák k sobě. Štěpán jenom kouká a já mám pocit, že má na Tomáše tak trochu vztek. Chtěl ten foťák určitě taky.

Do třídy vcházejí další děti. Jana něco vypráví Mírovi a ten se hlasitě směje. Hned za nimi se žene Láďa s Járrou. Jako normálně jsou úplně rozjívěni. Opravdu se moc těším na to, až je budu zklidňovat. Chybí už jenom Milan a Klára. Děti je ve třídě jenom devět a jsou různě staré. Láďa s Járrou jsou druháci, Petr s Janou třetíáci, Tomáš, Štěpán, Milan a Míra čtvrtíáci a Klára chodí do páté třídy.

Do zvonění zbývá ještě pět minut, a tak si prohlížím příklady, které jsem si doma pro děti připravila. Najednou někdo začal strašně řvát. Všichni jsme se dost lekli. Ve dveřích stál Milan a pořád ještě řval.

„Milane, proboha, proč tak řveš?“

Musela jsem hodně zvýšit hlas, abych ho překřičela.

„Nevím, jen tak.“

Konečně přestal řvát a vydal se směrem k lavici. Všechny ostatní děti se mu smály, ale Milan si z toho očividně nic nedělal. Sedl si do lavice, usmíval se a připravoval si věci na hodinu matematiky.

„To on dělá často a ani naše paní učitelka mu vtom nezabrání. Ona mu vždycky řekne, aby to nedělal, ale Milan zařve třeba ještě jednou. Von je takovej.“

Takhle mi to vysvětlila Jana. Je asi pravdou, že když chce Milan křičet, tak mu v tom nikdo nezabrání. Já jsem to zažila poprvé, ale děti, jak je vidět, už své zkušenosti mají.

Minutu před zvoněním přichází Klára, ve tváři opět svůj unuděný výraz. Pozdraví tak, aby se neřeklo, a pomalu se šourá ke svojí lavici. Je mi jí tak trochu líto. Vlastně sem vůbec nepatří, měla by být v jiné třídě, ale protože tam už není místo, musí chodit sem.

MATIKA, TO NENÍ SRANDA!

První hodinu máme matematiku. Rozdávám každému pracovní sešit a příklady na papírech, co jsem si připravila večera večer. Snažím se o to, aby se děti trochu uklidnily. Vysvětluji jim, co mají dělat a jdu pro počítadla, rozdávám je a vtom si všimnu Tomáše a Štěpána. Vůbec mě neposlouchají, protože jsou zaujatí čímsi pod lavicí.

„Kluci, co to máte pod tou lavicí? Ještě chvilku si s tím budete hrát a já vám to seberu.“

Oba se na sebe podívali, spiklenecky se usmáli a rychle to uklidili do lavice. Ne však na dlouho. Za pár minut se pod lavicí zas o něco tahali a živě mezi sebou diskutovali. Teď už vůbec nic neříkám a jdu rovnou k jejich lavici.

„Myslím, že jsem vám něco řekla, ne?“

Natahuji ruku a čekám. Kluci chvilku protestují, ale nakonec mi na dlani leží hromádka papírových peněz ze hry „Dostihy a sázky“. Všichni se dívají, co s těmi penězi budu dělat. Pokládám je na stůl a hodina pokračuje dál.

Konečně je klid a všichni počítají. Sedím u Ládi a opravuji mu druhý příklad. První vypočítal dobře. Najednou se podívám na Míru. Sedí nad tím papírem s příklady tak, jako že neví vůbec o světě. Asi si s tím neví rady.

„Míro, chceš, abych ti s tím trošku pomohla?“

Neříká nic, jenom kývne hlavou.

„Tak pojď, podíváme se spolu na ten první příklad. Takže, jaký je ten první příklad. přečti ho.“

„Tři plus pět se rovná.“

„Dobře. A teď mi řekni kolik se to rovná.“

„Vosum.“

„Vidíš, jde ti to výborně! Jaký je druhý příklad?“

Míra je potěšen mou pochvalou a s o trochu větší chutí se pouští do nového příkladu.

„Čtyři plus nula rovná se.“

„No dobře, ale řekni rovnou kolik se to rovná.“

„Čtyři plus nula rovná se nula.“

„Opravdu to je nula? Zkus to spočítat ještě jednou.“

No, po pravdě řečeno, nevypadá na to, že by chtěl ten příklad počítat ještě jednou. Přesto to zkusím znovu.

„Tak ještě jednou. Kolik je čtyři plus nula?“

„Nula.“

„Ne. Zkusíme to teďka s počítadlem.“

Míra na mě jenom kouká, a tak vytahuji počítadlo z lavice sama. Stavím ho před Míru a ten si ho bere do ruky.

„A teď mi tu odpočítej čtyři červené kuličky.“

A Míra počítá.

„Jedna, dva, tři, čtyři.“

„Výborně! A teď k těmto čtyřem červeným kuličkám nepřidáš ani jednu kuličku. Kolik jich tam budeš potom mít?“

Až teď zjišťuji, že se Míra vůbec nekouká na to počítadlo, ale na mě. Zkusím tedy jinou taktiku.

„Viš, co? Zkusíme to spočítat na mých prstech, ano?“

Míra neodpovídá, a tak počítáme znovu.

„Koukej se teď na mou ruku. Jeden prst, druhý prst, třetí prst a čtvrtý prst. Mám tady čtyři prsty. A teď k nim nepřidám už žádný. Kolik jich tam budu mít?“

„Čtyři.“

„No výborně! Takže kolik je čtyři plus nula?“

„Nula.“

„Ne, Míro. Vždyť jsi to před chvilkou řekl. Kolik jsem tam měla těch prstů?“

„Čtyři.“

„No vidíš. Takže kolik je čtyři plus nula?“

„Čtyři.“

„Bezva! Tak zkusíme jiný příklad. Kolik je třeba sedum plus nula?“

„Nula.“

„Ne, jak to bylo s těma prstama? Tohle je skoro to samé, akorát těch prstů budu mít sedum. A zase k těm sedmi prstům žádný nepřidám. Kolik jich budu mít teď?“

„Sedum.“

„Výborně!“

Je mi jasné, že si to bude muset Míra hodně cvičit, ale teď se musím věnovat dalším dětem. Tomáš se Štěpánem mají už všechny příklady vypočítané. Tak jim to jdu zkontrolovat. Tomáš to má všechno dobře až na dva příklady. Pak začínám kontrolovat Štěpánovy příklady. Všechno dobře, až na dva příklady. Že by náhoda? Štěpán má stejné chyby jako Tomáš.

„Kluci, víte určitě, že jste to dělali každý sám?“

Oba dva kluci horlivě kývají, jako že ano. Moc tomu nevěřím, ale pochybuji, že se mi k opisování přiznají.

PŘESTÁVKY JSOU NEJLEPŠÍ!

Zazvonilo, matematika skončila a do všech dětí jako by střelilo. Někdo běží na chodbu, někdo k jiné lavici, ale všichni vypadají hned veseleji. Jenom Tomáš se Štěpánem se moc vesele netváří. Něco si v lavici šuškájí, určitě chtějí vrátit ty peníze. A mám pravdu! Jdou ke mně a dohadují se, kdo to řekne. A já dělám, že je nevidím.

„Paní učitelko, nemohla byste nám vrátit ty peníze?“

„A na co je potřebujete?“

„No my s nima platíme!“

Zřejmě mi nic nedochází. Nemůžu pochopit, jak mohou platit penězi z „Dostihů a sázek“.

„Jak platíte, copak ty peníze jsou platné?“

„No v krámě přece né!“

Tomáš to řekl takovým tónem, jako že jsem úplně pitomá, když si myslím, že s těmito penězi mohu přijít do krámu.

„My s nima platíme tady.“

„A co tady kupujete?“

„No všechno možný. Třebas i tužky.“

Zatímco Tomáš pořád vykládá, co se tady za ty peníze dá koupit, Štěpán odběhl do lavice a za chvíli mi ukazuje obyčejnou tužku.

„Koukněte tuhle tužku jsem koupil od Milana za dvacet korun.“

Oba o tom mluví tak nadšeně, že mi je docela líto jim ty peníze nevrátit.

„Tak dobře. Tady je máte, ale jestli si s nima budete hrát o hodinu, tak je už nevidíte.“

„Nebudeme, děkujem.“

Myslím, že v této chvíli by slíbili úplně všechno, jen aby ty svoje peníze dostali. Moc jim to sice nevěřím, ale...

S penězi se kluci hned rozeběhli k ostatním dětem, které měly v rukou také takové peníze. Teď jim už nevěnuji pozornost a přemýšlím nad další hodinou. A zase zvoní. Najednou slyším Tomáše, jak říká:

„Hele, teď si všichni ty peníze schovejte, jinak nám je sebere a my nebudeme moct obchodovat.“

Musím se smát. To obchodování je pro ně asi hodně důležité, protože všichni peníze hned schovávají do penálů, tašek, lavic a kapes.

PÍŠU, PÍŠEŠ, PÍŠEME

Konečně jsem rozdala všechny sešity a úkoly. Děti sedí a píší. A je tu božský klid, protože všichni jsou do práce opravdu zabráněni. Případá mi ten klid až neskutečný, nikdo nepovídá, ani se nechichotá, všichni sedí nad svými sešity, pera v rukou a snaží se doplňovat slova do vět. Mám chuť říci: „*Tak děti, tak takhle se mi moc líbí.*“ Ale pak si s hrůzou uvědomím, že přesně tuto větu říkávala naše paní učitelka na základní škole a já to strašně nesnášela. V tu chvíli jsem měla sto chutí začít naschvál povídat.

Najednou mě Jana zatahala za košili.

„Paní učitelko, Jára brečí.“

Jak to, že jsem si toho nevšimla? Jdu k Járovi a chvíli na něj koukám. Sedí celý zkroucený v lavici, ramínka se mu třesou a na sešit mu kapou slzičky.

„Járo, stalo se něco?“

Celá třída rázem přestala psát a kouká chvíli na Járu, chvíli na mě a určitě jako já čeká, co z Járy vypadne. Ale Jára nic, jen se dál celý třese a slzičky mu dál kapou na sešit.

„Nemusíš mi říkat, co se stalo, ale třeba bych ti mohla pomoci. Nechceš?“

Hladím ho po vlasech, Jára dál vzlyká, ale přesto už začíná mluvit.

„Když já nemám pero, eště před chvílí sem ho měl v penále a teď už tady není.“

A znovu nabírá. Snažím se ho uklidnit, tak mu vysvětluji, že to pero by mohlo být také někde jinde. I ostatní děti se snažily pomoci. Prohledali jsme lavici i celou tašku. Tu jsme dokonce museli vysypat, protože Jára v ní měl kromě učebnic a sešitů spoustu dalších věcí. Teď už si ani já nevím rady, přesto mě napadá poslední možnost.

„Víš, jak to uděláme Járo? Já ti půjčím svoje pero, takže můžeš teď napsat to, co jsem vám zadala, a o přestávce se po tom peru ještě všichni společně podíváme.“

„Já nechci. Já chci psát jenom svým perem.“

Najednou vstává Klára.

„Já jsem to pero našla o přestávce a myslela jsem si, nikoho není, a tak jsem si ho vzala.“

Přináší mi pero a já nevím, co si o tom mám myslet. Ale Jára okamžitě přestal plakat.

„Jó, to je moje.“

Jára Kláře ještě poděkoval a hned se pustil do psaní. Klára si zase sedla do lavice a hodina pokračovala v klidu dál.

VELKÁ PŘESTÁVKA

Se zazvoněním se pozornost všech opět obrátila k penězům. Je pravdou, že o hodinu nikdo na peníze ani nesáhl. Tomášovo slovo asi platí. Dnes ani nevidím na stolech svačiny. Jen peníze.

„Tomáši, Tomáši, pojď mi vyměnit!“

To Jára křičí přes celou třídu.

„Počkej, teď nemůžu.“

Ale Jára jako by neslyšel, běží k němu a cpe mu pár peněz.

„Dej mi tu žlutou a já ti dám tyhle.“

Tomáš očividně neváhá, dává mu jednu žlutou a bere si od něj několik peněz jinak barevných. Jára se běží pochlubit svému kamarádovi.

„Láďo koukej, já mám tu žlutou, cos chtěl.“

„No a, mně je to jedno.“

Láďa se ale tváří tak, že mi je úplně jasné, že mu to jedno určitě není. Najednou slyším Tomáše.

„Ten je blbej. Já sem mu dal jednu dvacku a von mi za to dal tisíc pět set korun. To je ale vůl, co?“

To Jára určitě neslyší, protože to už běží ke mně a křičí.

„Paní učitelko, paní učitelko, Láďa mi vzal ten žlutej peníz!“

„Nene, ten je muj.“

„Není, já sem ho dostal od Tomáše. Dyk se ho paní učitelko klidně můžete zeptat.“

Začínají se hádat tak, že je musím okamžitě zarazit.

„Láďo, ale já jsem viděla, jak to Tomáš dával Járovi!“

„Nene, to je moje!“

„Láďo, nelžeš?“

„Já nelžu, jak to víte?“

„Protože se ti červenaj uši. A uši se ti červenaj vždycky, když lžeš. A teď hezky vrať ten peníz Járovi.“

Láďa se na mě dívá opravdu nevraživě, nevěřicně si sahá na uši a hází po Járovi ten žlutý peníz. Utíká od nás pryč. Má určitě obrovský vztek, ale Jára se tváří nadměrně spokojeně. Najednou Láďu zastavuje Tomáš.

„Chceš taky ten žlutěj?“

Tomáš určitě celou dobu pozoroval, co se dělo a teď toho dokonale využívá. Dobře ví, že pro Járu a Láďu je důležitá hlavně barva peněz a ne jejich hodnota. A to se mu náramně hodí. Tomáš to má opravdu dobře spočítané, ale Láďovi svítí očička.

„Ty eště máš?“

„Jo a chceš? Co mi za to dáš?“

„Nevím.“

„Tak na a dej mi tohle.“

Dává mu žlutý peníz a bere si modrý. Musím se smát. Žlutý peníz je totiž dvacet korun a modrý dva tisíce korun. Ten Tomáš je ale... No co, spokojenost je na obou stranách.

KRESLETE DOMEČKY

Zase musím dětem připomenout, že peníze mají být o hodině schované. Okamžitě a s velkou rychlostí je schovávají, kam se dá. Moc jim záleží na tom, aby o ně nepřišly.

„Dneska vám rozdám takové domečky, nebo spíš obrys domečků kde není vůbec nic. Nejsou tam pokoje ani lidé. A vy do těch domečků nakreslíte všechny pokoje a lidi, kteří tam bydlí.“

Všechny děti se daly do práce. Je na nich vidět, že je to opravdu baví. Výtvarku mají určitě radši, než matematiku. Postupně mi nosí své domečky ukázat. Je to moc hezké, takže musím všechny děti moc a moc chválit. Přichází i Tomáš, aby mi ukázal ten svůj domeček.

„Tomáši, kdo je v tomhle pokoji? To je obývací?“

„Ne, jídelna.“

„A vy máte v jídelně televizi?“

„No, my máme televizi i v obývací i já v pokoji.“

„A kdo to sedí u toho stolu?“

„To je máma, táta a Jana.“

„A kdo to leží tady v tom malém pokojíku?“

„To sem já.“

„A co tam děláš?“

„Poslouchám hi-fi věž, tu sem namaloval tady.“

„Aha, a ty máš v pokoji i hi-fi věž?“

„Nemám, ale budu jí mít.“

Ještě si chvíli s Tomášem povídám a pak ho musím pochválit, nakreslil to opravdu moc pěkně. Dalo by se říct, že Tomáš je možná ze všech dětí nejšíkovnější. A netýká se to jen výtvarky, v tělocviku je také dobrý a zdá se mi, že se i docela dobře učí.

Teď zas k mému stolku přichází i Štěpán a ukazuje mi svůj domeček. Chvilku si ho prohlížím. Zdá se mi, že jsem ho už jednou viděla. No jistě! Štěpánův domeček je skoro stejný jako Tomášův.

„Štěpáne, nezdá se ti, že je ten dům stejný jako Tomášův?“

„Úplně ne.“

„Tak to zkusíme. Já budu hádat, kde je jaký pokoj, ano?“

Štěpán na to vůbec nic neříká, jen stojí a asi čeká, jestli uhodnu, kde co je.

„Tady to je jídelna, tohle koupelna s kytkou (i Tomáš měl v koupelně kytku), tady to bude určitě tvůj pokoj a ten, kdo leží na posteli, jsi ty. Nemám pravdu?“

„Máte.“

Tohleto nerad přiznává, protože ví, že jsem ho dostala. Mám totiž úplnou pravdu. Štěpán kreslil svůj domeček podle Tomáše.

„A vidíš, tohle všechno o tom domečku mi říkal už Tomáš.“

„Ale von řek, že poslouchá hi-fi věž a žádnou doma nemá.“

„To nevadí, já jsem říkala, že do toho domečku můžete nakreslit, co chcete.“

Štěpán se začíná rozčilovat.

„Ale nemám to úplně stejný! Koukněte, mám jiný vokno a komín mám taky jiný.“

„Ano, to máš pravdu.“

Dál už ho radši nechávám být, musím mu už lézt na nervy, ale mohl by kreslit podle sebe. Ono to totiž není poprvé a nejenom v kreslení. Štěpán se ve spoustě věcí opičí po Tomášovi. Škoda, určitě by jeho vlastní nápady byly také dobré.

PENÍZE, ZASE PENÍZE (přestávka)

Najednou ke mně běží Tomáš a má z něčeho obrovskou radost.

„Paní učitelko, podívejte, co jsem koupil!“

Ukazuje mi malé autíčko a očka mu jen září. Hned je mi jasné, že toto autíčko koupil za ty nepravé peníze, se kterými si tu už od rána všichni hrají.

„A od koho jsi to autíčko koupil? Tak hezké autíčko bych jen tak neprodávala.“

„Proč, dyk sem dal za něj Petrovi tisíc korun.“

Teď k nám přichází také Petr a na tváři má vítězoslavný výraz. Moc to nechápu. Takové krásné autíčko a Petr ho prodá Tomášovi za tisíc korun, které neplatí a nikdy platit nebudou. Ale Petrovi to zřejmě nevadí, a tak mi slavnostně oznamuje.

„Já sem Tomášovi prodal auto, a teď mám víc peněz než Milan.“

Ne, tohle opravdu nechápu, a tak jenom říkám.

„Doufám, Tomáši, že to auto neuvidím o hodině.“

„Ne, fakt ne! Vy byste mi ho vzala.“

„To máš pravdu.“

DNESKA JE TĚLÁK V LESE

Je poslední hodina a děti jsou už dost rozjívené. Donutím je, aby se rychle převlékly, a vyrazíme do lesa, který je hned za školou. Zdá se mi to jako nejlepší řešení, protože tam si mohou všichni křičet a dovádět, jak chtějí, a nikomu to nebude vadit. Navíc budeme na čerstvém vzduchu. Cestou k lesnímu hřišťátku jsme se trochu zapotili, protože to je do kopce, ale nakonec jsme k cíli dorazili, i když udýchaní. Takže mohou hned rozdávat povely.

„Každý si najděte svůj strom a na rozehrání si zahrajeme Škatulata batulata.“

Všichni zajíasali a rozběhli se ke stromům. Opět jsem jim musela vysvětlovat, že stromy nemohou být moc daleko od sebe, abychom si zapamatovali, které hrají. Poté, co jsem musela na každý strom ukázat zvlášť a říct: „*Ten hraje*“, jsme připraveni na hru. Nikdo se neozývá a tak začínám sama.

„Škatulata batulata, hejbejte se z místa na místo, teď.“

Začíná velká panika. Všichni si hledají volné stromy, jen Jára utíká úplně někam pryč.

„Járo, kam běžíš?“

„Ke stromu.“

Znovu mu ukazuji stromy, které hrají. A musí samozřejmě říkat. Napovídáme mu, protože tu říkanku moc neumí. A zase panika a zase se to všechno mění, jen Jára opět míří k úplně jinému stromu, který nehraje.

„Ten strom zase nehraje, Járo. Stojíš u špatného stromu.“

Jára vypadá našťavaně. Už už chce pro něj jít, ale předběhne mě Tomáš, bere Járu za ruku a staví ho na své místo.

„Hele, ty si teď stoupeš sem a já budu říkat místo tebe.“

Hra pokračuje dál, ale Jára pořád běhá k jiným stromům. Zdá se mi, že už to dělá schválně. Nakonec ho беру za ruku a běháme spolu. Na rozehrání by to stačilo. Děti začínají škemrat, abychom si zahráli vybijenou. Nakonec, proč ne? Ale nemohou se dohodnout, kdo bude kapitánem, takže rozhodnutí zůstává na mně. Určuji Tomáše a Kláru a všichni souhlasí, jen Klára hned protestuje. Za chvíli se přidává i Tomáš „Já chci hrát s Klárou a ne proti!“

Po této větě se zvedá silná vlna odporu ze strany ostatních dětí.

„Nééé, ať nehrají spolu, paní učitelko, to by byli moc silný, to nemá cenu!“

Začíná to vypadat na pořádnou hádku, a tak se snažím něco rychle udělat. Obracím se tedy na Kláru s Tomášem.

„Heleďte, vy jste tady nejlepší, tak musíte být kapitáni. To dá rozum, ne?“

Když jsem jim řekla, že jsou nejlepší, tak už ani moc neprotestovali. Nosíky se jim trochu zvedly a nakonec souhlasili s tím, že budou dělat kapitány. Ostatním dětem jsem rozdělila čísla, takže konečně mohou kapitáni volit. Všechno jde bez hádek, ale najednou koukám na Petra, jak ukazuje Tomášovi své číslo.

„Petře, ty jsi ale podfukář! Myslíš, že nevidím, jak ukazuješ Tomášovi svoje číslo?“

Petr samozřejmě zapírá, ale Tomáš tvrdí, že nic neviděl. Věřím mu a vybízím Kláru, aby volila dál. Ta řekla číslo čtyři. Víím, že je to Petrovo číslo, ale on dělá, jako by nic neslyšel. Musím mu připomenout, že čtyřka patří jemu. Tvrdí, že zapomněl, jde ke Kláře a šíleně se mračí. Všichni jsou už u svých kapitánů, zbyl jenom Štěpán. Posílám ho ke Kláře, ale on se začíná vztekat.

„Já sem chtěl ale k Tomášovi a ne ke Kláře. To není spravedlivý!“

„Jaktože ne, Tomáš už má tři hráče a Klára jenom dva, musíš tedy ke Kláře.“

„Ne! Tak já nebudu hrát.“

Jak se zdá, tak Štěpána nepřemluvím. Hrajeme tedy bez něj. Všechny děti jsou do hry zapálené a jak tak koukám, Štěpána už začíná mrzet, že to vzdal. Jeho chyba.

Hodina už bude pomaličku končit, a tak si ještě zahrajeme

na Peška. Tu hru mají děti také moc rády, takže můj nápad přijaly s nadšením. Stojíme tedy v kroužku a hrajeme. Šišku dostává skoro pořád Tomáš a Štěpánovi se to nelíbí.

„Paní učitelko, ať to dávají taky někomu jinému a ne furt Tomášovi, někdo ještě třeba vůbec nebyl.“

Tím myslí určitě sebe. Vysvětluji mu, že nemohu ovlivnit to, kdo tu šišku dostane, ale Štěpána jsem tím neuklidnila. Další kolo Štěpán šišku dostal. Od Tomáše.

Rychle se vracíme do školy, aby se děti stihly převléknout. Do třídy přicházíme akorát se zvoněním. Všichni se začínají převlékat a já jdu s třídnicí do sborovny.

Vracím se ze sborovny a najednou mi něco přistálo pod nohama. Autíčko. Poznávám to autíčko, které Tomáš koupil od Petra. Kouknu na druhou stranu chodby. Stojí tam Tomáš a čeká, co se bude dít.

„Dávej trochu pozor, vždyť jsem ti to autíčko mohla rozšlápnout.“

„Von tam měl být Štěpán.“

Rozhlížím se, ale nikoho nevidím. Vtom se Štěpán objevil vedle mně a oba si vesele posílali dál. U dveří do třídy jsem málem vrazila do Petra. Stál tam a trochu smutně koukal na kluky, jak si posílají autíčko, které ještě před několika hodinami patřilo jemu. Až teď mu asi došlo, že zas tak dobrý obchod to nebyl.

„Kluci neměli byste jít už dolů do šatny? Čeká tam na vás paní družinářka.“

Tomáš se Štěpánem sebrali autíčko a dupali dolů po schodech. A Petr se vydal pomalu za nimi.

POSLEDNÍ ZVONĚNÍ

Zavírám za sebou dveře třídy, nikdo tu už není. A je tu klid. Dávám nahoru židličky, uklízím sešity a píšu na tabuli příklady na zítřek:

$$5 + 3 =$$

$$8 - 7 =$$

$$4 + 0 = \dots \text{Tohle bude příklad pro Míru.}$$

Konečně jsem se vším hotová. Zamykám dveře do třídy, pak ještě dveře od šatny a nakonec dveře hlavní. Uklízím klíče do tašky a asi po sto prvních si prohlížím naši školu. Toho architekta bych opravdu chtěla znát.

ZVLÁŠTNÍ?

Je naše škola opravdu zvláštní? Je pro mě zvláštní? Je pro naše děti zvláštní? Neřekla bych. Zvoní tu, učíme se matematiku, češtinu, prvouku, máme výtvarku, tělocvik, pracovní výchovu. Možná je potřeba daleko víc slov a vysvětlování k tomu, aby všechny děti pochopily a uměly to, co umět mají. Naše škola je totiž zvláštní jen pro lidi, kteří do ní nechodí a dívají se pouze zvenčí. A díky těmto lidem si i my uvědomujeme, že se nějak odlišujeme. Nejednou jsem slyšela: „*Já vás lituji, že musíte učit v takové škole.*“ Jaké škole? Cožpak tam straší? Ne, chodí tam obyčejné děti, které mají možná trochu víc problémů. A jeden z největších problémů je ten, když slyší od svých vrstevníků: „*Ty jseš blbej, protože chodíš do zvláštní školy.*“

„... a je mi mezi vámi fajn.“

Viktor Vanžura

OBSAH

ZVLÁŠTNÍ ŠKOLA

JE TROCHU JINÁ

LZE V NAŠÍ SPOLEČNOSTI NARAZIT NA TÝRÁNÍ DĚTÍ?

„CHOVÁM SE TAK, JAK JE MI TO NEJBLIŽŠÍ“

PĚSTOUNI

ZVLÁDNEM I NEGATIVISMUS

VZDĚLÁNÍ? PROČ NE!?

„... A JE MI MEZI VÁMI FAJN“

ZVLÁŠTNÍ ŠKOLA

Přiběh, do kterého jsem byl zasvěcen s mým nástupem do role učitele ve zvláštní škole, má mnoho společného s týráním dětí a se znovunalezením identity v nové rodině.

Byl to pro mě trochu šok, když jsem vstoupil do dveří malé vesnické školy nesoucí označení „zvláštní“. Po celé škole panuje totiž velmi přátelská atmosféra, děti se navzájem velmi dobře znají, mají stejný vztah ke všem učitelům bez rozdílu, kterou třídu učí, samotní učitelé, resp. učitelky, kterých je přece jen větší počet a to nejen na této škole, každou přestávku společně s ředitelkou školy sedí ve sborovně a jakýkoliv problém řeší společnými silami. Pohoda a klid se samozřejmě z učitelů přenáší i na samotné žáky, mezi které přichází učitel ze sborovny odpočatý, v duševní pohodě. I sama školní budova je na první pohled odlišná od většiny jiných škol. Hlavně interiéry jsou nápaditě vyzdobeny. Každou třídu si učitel upravuje s dětmi podle společných představ, lavice jsou umístěny tak, aby docházelo k co možná nejtěsnějšímu kontaktu mezi učitelem a jednotlivými žáky, na stěnách jsou většinou výrobky dětí, které se průběžně obměňují.

JE TROCHU JINÁ

Postupně jsem se seznamoval se všemi dětmi, od prvního okamžiku mě však začala zajímat jedna holčička na své zařazení do první třídy velmi vyspělá, působící dojmem o několik let starší než ostatní spolužáci. Přestože na první pohled působila jako mnohem starší (a taky byla, jak jsem se později dozvěděl), chováním odpovídala spíše předškolnímu věku.

Zajímavý byl hned první kontakt s Pavlínkou. Paní ředitelka mě prováděla po celé škole, ukazovala jednotlivé školní prostory, všechny třídy, seznamovala mě s jednotlivými žáky, hlavně s těmi, mezi které jsem měl za několik okamžiků nastoupit. Když jsme přišli do první třídy, Pavlínka se okamžitě zvedla, běžela s radostným houkáním k paní ředitelce.

„Učitelkaaaa,“ vykřikla a předkloněna vrazila hlavou paní ředitelce do břicha, až ta měla velké problémy s udržением rovnováhy. Pavlínka není žádný drobeček. Při výšce kolem 160 centimetrů je poměrně mohutná, takže je třeba občas počítat s modřinou po přátelských hrách, které velmi ráda vyhledává.

„Ahoj Pavlíčko, tohle je náš nový pan učitel.“

„Učitel,“ pronesla opět s určitým protažením a zahouká-

ním a již většinu své pozornosti obracela na mě. Museli jsme odejít, jinak by učitelka neudělala nic. Na většině dětí umístěných ve zvláštní škole se projevují mnohem výrazněji vnější vlivy, Pavlínku pak ze soustředění dokáže vyvést i maličkost. V dnešní době, třetí rok po seznámení s ní, kdy už na škole jako učitel nepůsobím, ale pravidelně tam docházím v rámci praxe, se mi poznaček, že Pavlínku vnější okolí velmi snadno vyvede z konceptu, jen potvrzuje.

Za moji více než roční dobu působení na této škole vznikl mezi mnou a Pavlínkou poměrně silný citový vztah, přestože jsem ji nikdy přímo neučil. Z toho důvodu dnes, když do školy přijdu, má z mé návštěvy pochopitelnou radost, stále mě považuje za učitele, mé osobě pak věnuje většinu ze své pozornosti. Nyní pracuji individuálně většinou pouze s ní a trvá určitý čas, než se uklidní a její radostné houkání vystřídá schopnost soustředit se a pokud možno normálně komunikovat.

LZE V NAŠÍ SPOLEČNOSTI NARAZIT NA TÝRÁNÍ DĚTÍ?

Pavlínka je z dvojčat. Obě holčičky se před dvanácti lety narodily rodičům, kteří se již v prvních týdnech jejich života výrazně podíleli na faktu, že nebudou mít život tak jednoduchý jako jiné děti. Nejenže rodinné prostředí, kde bylo na denním pořádku pití a kouření, nebylo odpovídající potřebám matky a jejím novorozencům, ale docházelo zde dokonce k jejich týrání. Při odebrání obou holčiček vlastním rodičům sociální péčí a jejich umístění do diagnostického ústavu byly podlitiny po celém těle tím nejmenším zlem, kterého se na obou rodiče, resp. otec dopustil. Proč k odebrání došlo až po déle než rok trvajícím týrání, je v současné době, kdy jsou obě holčičky šťastny v náhradní rodině, zbytečné řešit. Faktem však zůstává, že motivem k rozpoutání vyšetřování a sledování rodiny sociální péčí byl až velmi těžký úraz Pavlínky vlastním otcem. Po něm byla nucena v necelých dvou letech prodělat dvě operace mozku s perspektivou trvalých následků.

Důkazem velmi surového zacházení s oběma dětmi je situace obou holčiček při nástupu do mateřské školy v době, kdy již byly umístěny v náhradní pěstounské péči. Podle slov učitelky, která v té době s oběma holčičkami pracovala, se jednalo o jakési zvířecí návyky. Ani jedna z holčiček nemluvila, vydávaly pouze nesrozumitelné skřeky a houkaly. Nebyly schopny samostatně sedět. Byly na sebe velmi silně citově vázány, takže nesnesly minimální odloučení od sebe ani na malou chvilku. Stále se držely kolem krku, hlavy choulily k sobě. Potřebovaly neustále cítit co nejbližší kontakt mezi sebou.

„CHOVÁM SE, JAK JE MI TO NEJBLIŽŠÍ“

V dnešní době, téměř deset let po odebrání obou holčiček sociální péčí, lze v některých situacích toto chování u Pavlínky pozorovat stále. Není sice již tolik citově vázána na svoji sestru, která navštěvuje základní školu v jiné obci, někdy však dochází k tomu, že začne houkat, pohupovat se ze

strany na stranu s připojením nesrozumitelných skřeků. Zřejmě se tak projevovat v situacích jakéhokoliv citového unešení, kdy se pravděpodobně snaží obrovský tlak způsobený radostí či naopak smutkem a bolestí tímto způsobem ventilovat.

Pavlínka je velmi senzitivní. Velmi výrazně se u ní projevuje nejen již zmiňovaný vliv okolí, ale i změna počasí. Jsou dny, kdy zadaný úkol splní okamžitě, bez větších problémů, práce ji baví, má touhu pracovat dál a dostávat nové úkoly, někdy ale není schopna zvládnout to nejjednodušší, co před několika dny zvládala bez problémů, k zadaným úkolům je apatická, „váří se“ po lavici, na otázky reaguje houkáním, v některých případech dochází vlivem změn v počasí a v okolí k tak silným citovým projevům, že má zalité oči slzami a téměř vůbec nereaguje na snahu učitelky zapojit ji do dění ve třídě.

Z hlediska citových projevů je velmi zajímavé sledování projevů radosti v určitých situacích. Radost projevuje pro sebe typickým houkáním, kýváním hlavou na všechny strany, radostným poskakováním a obíháním kolem radost způsobující osoby. Je zajímavé, že poněkud obtěžující houkání používá pouze ve škole a ne doma mezi rodiči a ostatními dětmi. A neděje se tak z důvodu jakékoliv obavy před trestem, protože rodinné zázemí, o kterém se ještě zmíním, vylučuje jakékoliv represe.

Poněkud jiná, než u projevování radosti, je situace spojená s projevováním bolesti. Pravděpodobně vlivem těžkého úrazu v dětství má Pavlínka posunutý práh bolesti velmi vysoko. Jestli k tomu dochází vlivem zafixované obavy před hlasitějším projevem bolesti, což mohlo otce vést ještě k surovějším útokům, nebo jestli menší bolest opravdu necítí, se mi nepodařilo zjistit, a myslím, že ani není možné s jistotou říci v této věci závěr. Faktem zůstává, že musí být Pavlínce velmi surově ublíženo po stránce fyzické, aby začala projevovat bolest např. pláčem.

Pavlínka je ve škole mezi dětmi poměrně oblíbená, nikdo ji nebere jako těžce postiženou, z toho důvodu také nedochází příliš často k vzájemným střetům, kdy by si děti ubližovaly tak dalece, že by si způsobily větší bolest. Někdy však není vyhnutí, a tak např. po surovém vrazení do Pavlínky, následkem čehož se svalí na zem, nato se přitom ještě uhodí o lavici, začne poměrně hlasitě brečet. Většinou však nehledá oporu u jiných lidí, ale spíše se stáhne sama do sebe a vybrečí se v koutě.

Zajímavé je též sledovat projevy psychické bolesti. Nejvíce se vše projevívá v situacích, kdy je dětem něco upíráno nebo není plně vyslyšeno jejich přání. Pavlínka si většinou o nic neříká, o věci, které jí vyloženě nepatří nebo na ně nemá nárok, ponechává bez většího povšimnutí. Pokud by si již s něčím hrála a jiné dítě by jí hračku vzalo, nezačala by se domáhat navrácení a ani by nezačala brečet. Opět zde není možné určit pravý důvod jejího chování. Je možné, aby sama dopředu předpokládala, že jí nebude vyhověno nebo o tom byla dokonce přesvědčena z minulých zkušeností, a proto o nic neřádá? Ví, narozdíl od jiných, mentálně zdravých dětí, které svoji prosbu opakují několikrát po sobě, že ztrácí čas a může být jen bezúspěšně odsunuta do výchozí pozice žadatelky bez vyslyšení prosby? Nebo má z dřívějších zkušeností, zkušeností z původní rodiny, které v ní mohou neustále přetrvávat, zafixován zákaz „přát si“? Tyto myšlenky vy-

jádřené otázkami jsou velmi diskutabilní, hlavně z hlediska Pavlinčina intelektu, ale nelze je zavrhnout jako nesmyslné a nepodstatné, pokud nebyly vyvráceny. A mně se je vyvrátit ani potvrdit nepodařilo.

PĚSTOUNI

Jaký byl vlastně další osud dvojčat poté, co je sociální péče odebrala týrajícím rodičům? Pavlínka prodělala již zmínované operace mozku a všem začalo být jasné, že její postižení je natolik vážné, že s největší pravděpodobností nebude moci být v budoucnu naprosto samostatná, ale bude odkázána na péči jiné osoby, v horším případě ústavu.

Šťěstím v neštěstí pro obě holčičky bylo, že se našla rodina ochotná obě přijmout do pěstounské péče i s vědomím o těžkém postižení Pavlínky.

Manželé Novákovi měli již v pěstounské péči, předtím než si vzali Pavlínku s její sestrou, dvě malé děti, poté se jim narodily dvě děti vlastní. V současné době se o všechny vzorně starají, dokonce dům předělali tak, aby mělo každé dítě svůj pokoj.

Rodina bere Pavlínku jako naprosto rovnocenného člena rodiny. Dokonce i děti, které jinak dokáží být k postiženým velmi kruté. Podle toho je také zaměstnávána. Dělá vše jako ostatní, zajímavé však je, že hlavně ze strany dětí nedostane úkol, který by byl nad její možnosti a ony se zároveň nikdy nepozastaví nad faktem, že vykonávají složitější a náročnější práci než ona. Nikdo z dětí není pochopitelně přetěžován, práce nenahrazuje přirozenou touhu po zábavě a různých hrách, jsou však rozumnou formou zapojování, jednak k počtu členů v rodině, který by matka, přestože v domácnosti, těžko zvládala, jednak s přihlédnutím k faktu, že samoobsluha a základní společenské návyky jsou pro děti to nejdůležitější.

Matka, která má v rodině největší vážnost, klade hlavní důraz na rodinnou pohodu, laskavé jednání a vřelé vztahy mezi všemi členy. Ostatní je až na druhém místě. Nezlobí se zbytečně na děti, pokud nemají v zásuvce naprostý pořádek a ani případný nepořádek nezastírá. Hlavní je, aby se děti cítily šťastně a spokojeně.

ZVLÁDNEM I NEGATIVISMUS

Pavlínka ze všech členů rodiny potřebuje největší péči. Přestože je schopna sebeobsluhy, základních úkonů v domácnosti nebo dokonce zaměstnat nejmladšího člena rodiny, čtyřletou Terezku, hrát si s ní, ukazovat jí obrázky, někdy dojde k tomu, o čem jsem se již zmíňoval v souvislosti s chováním ve škole, že s Pavlínkou nelze „pohnout“. Dle vyjádření pedagogicko-psychologické poradny trpí negativismem, který se sice podařilo matce ve spojení se školou odstranit v těch nejzákladnějších rysech, někdy se však přece jen projeví. Matka k ní v takových situacích přistupuje velmi klidně, bez minimální známky rozrušení. Byl jsem svědkem naprosto dokonalého zvládnutí jednoho z Pavlinčiných stavů „ne“.

M.: „Pavlínko, co sis to vzala za ponožky? Podívej se na tu obrovskou díru na patě. Vždyť ji máš celou venku. Běž si je vyměnit za nějaké jiné. Můžeš si vzít ty modré.“

P.: „A nepudu, nepudu.“

M.: „Ale pudeš, ale pudeš. Buď hodná holčička.“

P.: „A nepudu, nepudu.“

M.: „A stejně pudeš.“

P.: „Nepudu, nepudu.“

M.: „Ale pudeš. Že pudeš?“

P.: „Nepudu, nepudu.“

M.: „A tak se asi, Pavlínko, budeme prát, co?“

Během chvilky měla Pavlínka ponožky vyměněné a po projevech negativismu ani památky. Tento velmi zajímavý způsob působí na Pavlínku pravděpodobně jako potupa, že by si dovolila prát se s milovanou maminkou. I v očích ostatních dětí by byla tou, která si dovolí nejen odporovat, ale dokonce se i prát s maminkou.

Stejně jako u emočních projevů radosti a smutku se i u negativismu objevuje otázka, zda souvisí s počátečním vývojem děvčátka v rodině. Lze spatřovat příčinu projevů negativismu v krutém zacházení v rodině? Je eventuálně možné vidět v původní rodině jediný zdroj pro negativismus? Má negativismus v Pavlinčině pojetí souvislost s těžkým úrazem hlavy v dětství? Opět nezodpovězené otázky nad faktem, který s tím prvním velmi blízce souvisí, nelze je od sebe a od Pavlínky oddělit, ale ani na ně, bohužel, přesně odpovědět.

VZDĚLÁNÍ? PROČ NE!?

Co vlastně předcházelo tomu, než se Pavlínka ocitla ve zvláštní škole? Po mateřské škole obě děvčátka s ohledem na silnou citovou vazbu nastoupila společně na stejnou základní školu. Pavlínka měla ale problémy již v první třídě, takže nemohla postoupit do vyšší třídy. Prošla tedy logopedickým vyšetřením, vyšetřením v pedagogicko-psychologické poradně a psychiatrickým vyšetřením. Byla u ní zjištěna těžká retardace s maximálním postižením v oblasti řeči a jemné motoriky. Bylo rozhodnuto o jejím zařazení do zvláštní školy s tím, že případné zbavení školní docházky se odkládá na 9. rok. Zařazení Pavlínky do pomocné školy nepřipadalo v úvahu z důvodu velmi komplikovaného dojíždění, které by sama velmi těžko zvládala.

Ve škole se s ní začalo okamžitě pracovat podle individuálního plánu. Pavlínka není schopna zvládnout látku zvláštní školy, ale kolektiv dětí, který ji neustále obklopuje, je pro ni velmi důležitý hlavně z hlediska socializace a její budoucí schopnosti jednat a vycházet s ostatními lidmi. Z tohoto důvodu ředitelka školy nepřistoupí na případné úvahy o zbavení Pavlínky školní docházky, a chce ji naopak udržet na škole tak dlouho, jak jen to bude možné.

Pavlínka strávila dva roky v první třídě, věkem postoupila do vyšší třídy, kde je však stále vzdělávána podle individuálních osnov.

V současné době ovládá prakticky všechna písmena abecedy, která je schopna skládat ve slabiky, event. velmi jednoduchá slova typu „máma“, která má většinou zařixované v paměti. Někdy ovšem dojde k tomu, že není schopna spolupracovat a přečíst neopakovávanější písmena.

Velká bariéra dalšího vzdělávání Pavlínky je již v samotném problému s dorozumíváním. Zmínovaná zpráva z logopedického vyšetření hovoří o těžkém opoždění řečového

vývoje, resp. těžké retardaci s maximálním postižením v oblasti řeči. Při běžné konverzaci s učitelem užívá Pavlínka jednoslovných odpovědí, většinou sama nenavazuje rozhovor. Je možné, že nepovažuje za nutné rozvíjet dalekosáhlé rozhovory, ale naprosto jí stačí, pokud je středem zájmu a ví, že nemusí ani příliš udělat pro to, aby jí bylo vyhověno? Zajímavé by bylo zjistit, jestli opravdu není schopna nebo zda pouze nechce, jelikož k tomu není nucena a silně motivována. Z tohoto důvodu a také z důvodu zjištění, zda se nemůže jednat pouze o zablokování řeči následkem těžkého úrazu z dětství, jsem se pokusil s Pavlínkou skládat co možná nejdelší věty, které by ještě dávaly smysl a ona je byla schopna po mně zopakovat.

Dostala instrukce, že má po mně opakovat přesně to, co uslyší. Pokus jsem prováděl ráno, krátce po jejím příchodu do školy, takže byla relativně svěží. Navíc bylo úterý, což by také nemělo mít negativní vliv na výsledek.

Já: „Máma.“

P.: „Máma.“

Já: „Máma je doma.“

P.: „Máma je doma.“

Já: „Máma je sama doma.“

P.: „Máma je doma.“

Já: „Máma je sama doma.“

P.: „Máma je doma.“

Já: „Máma je sama doma.“

P.: „Je sama doma.“

Já: „Máma je sama doma.“

P.: „Máma je sama doma.“

Já: „Máma byla včera doma.“

P.: „Máma byla doma.“

Já: „Máma byla včera doma.“

P.: „Včera doma.“

Déle nemělo smysl pokračovat. Pavlínka nebyla unavená, ale zajímaly jí úplně jiné věci než opakování slov. Měla chuť si se mnou hrát. Chvilku jsme se na žíněnce pošuchovali, ukazovali si obrázky a já se pokusil využít stále čerstvou atmosféru Vánoce k navázání alespoň krátkého rozhovoru.

Já: „Pavlínko, měli jste doma stromeček?“

P.: „Mělii.“

Já: „A jaký?“

P.: „Velkej.“

Já: „A přinesl vám ho Ježíšek, že ano?“

P.: „Zdobilaaa.“

Já: „Tys ho zdobila?“

P.: „Jóóó.“

Já: „A kdo ti pomáhal?“

P.: „Nikdo.“

Já: „Opravdu nikdo?“

P.: „Janaaaa.“

Já: „A ještě někdo?“

P.: „Maminkaaaa.“

Vlastní sestra a maminka jsou osoby, o kterých Pavlínka nejčastěji hovoří. Má je nejraději.

Později, když jsem seděl u pracovního stolu a připravoval nějaká cvičení pro Pavlínku, jsem ji pozoroval. Seděla na parapetu u okna a komunikovala s Honzou, hochem, který podle strukturovaného testu odpovídá střední debilitě. Je však velmi vstřícný a mezi spolužáky má k Pavlínce asi nejvřelejší vztah.

Bylo zajímavé poslouchat, jak Pavlínka sama začala rozhovor a snažila se jej udržovat v rytmu. Tento poznatek mě opět motivoval k přemýšlení, zda se opravdu nemůže jednat o neschopnost či netečnost ke komunikaci z důvodů neustálého a maximálního vycházení vstříc ze strany učitelského sboru.

P.: „Honzo, koukej.“

H.: „Co?“

P.: „Hele, paní učitelka.“

H.: „Asi jde do školy.“

P.: „Asi jo.“

P.: „Hele, učitel píše.“

(obrací se ke mně)

P.: „Co píše?“

P.: „Honzo, nelez na okno!“

H.: „Proč?“

P.: „Spadneš.“

P.: „Co budeme dělat?“

(opět se obrací na mě)

Já: „Budeme si číst.“

P.: „Máme počítat.“

Já: „Ne, máme český jazyk.“

P.: „Budeme číst, Honzo.“

Po tomto rozhovoru, který trval několik minut, začala Pavlínka s Honzou zalévat květiny, u čehož vydržela také jen krátkou dobu. Je schopna vystřídat během okamžiku několik naprosto odlišných činností, u žádné však nevydrží příliš dlouho. Proto je velmi důležité mít na hodiny připraveno větší množství rozličných cvičení a v případě nutnosti je vhodně střídát. Při očividné únavě Pavlínky není na škodu zařadit nějakou písničku nebo básničku. Zná jich z domova velké množství a v kolektivu je ráda interpretuje. Sama však většínou žádou říct nechce. Dohodli jsme se tedy, že budeme říkat nám oběma známou říkanku „Skákal pes“.

Skákal PES

přes OVES

přes ZELENOU LOUKU

šel ZA NÍM kdo? MYSLIVEC

pěro NA KLOBOUKU

Pavlínka sama říkala pouze slova psaná velkým písmem, přestože říkanku zná perfektně celou, o čemž jsem se přesvědčil, když jsme ji zpívali všichni dohromady.

Někdy je to opravdu velmi složité, zvláště když má učitelka ve třídě dvě oddělení. Snahou všech je však Pavlínku v této vzdělávací instituci udržet minimálně do splnění povinné školní docházky. Pokud by byla vyřazena již před dvěma roky, nikdy by nepostoupila tak dalece vpřed jako ve škole, což je pro všechny, kdo s ní pracují, obrovská satisfakce a motivace do další práce s Pavlínkou.

„... A JE MI MEZI VÁMI FAJN“

Vše by mohlo znít jako příběh z pohádky, kdy hlavní hrdina, nejčastěji Honza, je zpočátku všemi odstrkovaný, všichni se mu smějí, ničeho pořádného nemůže dosáhnout, stále musí snášet pouze pocit porážek, až se objeví pohádkový dědeček, který smolaří, ale jinak velmi hodnému mládenci, podá pomocnou ruku a vše se začne jako mávnutím kouzelného proutku obracet, až z toho Honzovi přechází hlava kolem.

Pavlinka měla společně se svou sestrou také velmi těžký začátek, aniž si to ještě stačily uvědomovat, řítily se obě do bezvýchodné situace, z které je velmi pomalu a opatrně začala vytahovat nová, milující rodina, později škola. To je ale, bohužel, všechno, co má tento příběh s pohádkovým společného. Nepíše jej totiž ruka zkušeného pohádkáře, ale sám život, který dokáže být jak vstřícný, tak velmi krutý, a to i k dětem, které ještě neměly možnost říct si o potrestání a odplatu.

Pavlinka se sestrou poznaly jak hořký, tak i sladký nebo spíše sladší přístup života, mají toho však ještě spoustu před

sebou a bude záležet nejen na nich samotných, ale i na rodině a celém okolí, jaké překážky je na budoucích cestách životem čekají.

V našich možnostech je, abychom jim pomohli, abychom jim dopřáli, cítit se po strastiplné cestě opět fajn.

Něco pokazit dokáže i ten nejprimitivnější z primitivních, něco napravit dá však obrovskou práci, jejíž výsledek se může skrývat hodně daleko, někdy se může projevit až po velmi dlouhé době, jak tomu je právě u dvojčat z našeho příběhu a jejich nových, lásku přinášejících rodičů.

Patřím někomu ?

Petra Vilímková

OBSAH

PROSTŘEDÍ ÚSTAVU - PAVILON DANA
DNES SI VEZMU SVÉHO ... DOMŮ
EPIZODA S DAVÍDKEM
ANEŽKA-SMUTEK K TOMU PATŘÍ

PROSTŘEDÍ ÚSTAVU - PAVILON DANA

Práce spadá do prostředí kojeneckého ústavu - dětského domova, v němž je speciální pavilon Dana pro mentálně postižené děti batolecího věku. Je jich zde umístěno celkem 13. Počet dětí na tomto paviloně neubývá ani se nemění jejich složení, jako je tomu na hlavní budově kojeneckého ústavu. Tam mají děti šanci na návrat do své původní rodiny nebo na umístění do rodiny náhradní. Děti na pavilonu Dana se však toto netýká.

Psycholožka dětského domova: „*My máme problémy umístit zdravé cikánské dítě, natožpak děti postižené. Ty nikdo nechce, o ty není vůbec žádný zájem.*“

Na hlavní budově kojeneckého ústavu je též několik mentálně postižených. Ti však potřebují vzhledem ke svému zdravotnímu stavu neustálou lékařskou péči, a proto jsou umístěni zde.

DNES SI VEZMU SVÉHO ... DOMŮ

Ústředním tématem jsou individuální vztahy sester k jednotlivým dětem. Sestry, které si uvědomují, že jsou pro tyto děti jediné osoby, které vstupují do jejich života, jediný zdroj všech podnětů a informací, se snaží pro ně ve všech oblastech udělat maximum.

Tyto děti pravděpodobně nikdy nepoznají jistotu domova a stálou přítomnost mateřské osoby ve svém životě. Ke svému handicapu dostaly osudem ještě další handicap, ten, který zasahuje dětskou duši, postiženou i nepostiženou, ze všeho nejvíce. Brzdí jejich celkový psychický a tělesný vývoj,

neboť lidské mládě se samo od sebe vyvíjet nedovede. Potřebuje k tomu alespoň částečnou pozornost a lásku svého okolí.

Proto si sestry, na pavilonu Dana i v celém ústavu, berou jednotlivé děti k sobě domů, neboť zde se jim mohou věnovat ve všech oblastech daleko intenzivněji. Na těchto dětech jsou pak velice často vidět pokroky, a proto se návštěvy opakují.

Také psycholožka kojeneckého ústavu, která má největší přehled o vývojové úrovni jednotlivých dětí, si některé z nich bere občas domů.

(pátek odpoledne - 17:00 h)

Psycholožka odchází domů z práce a v náruči drží dvouletého chlapečka „čerstvě vypůjčeného“ z ústavu: „*My se potřebujeme ještě něco naučit, a tak si ho beru na víkend domů.*“

Při jedné z konzultací mi též psycholožka sdělila: „*Sestry si berou děti domů, aby se učily navazovat citový vztah a poznávat nové prostředí, přestože se pak opět vrací do kojeneckého ústavu. Je to pro ně výhoda pro pozdější přeložení do adopte, neboť umí navazovat citový vztah. Spousta dětí v ústavu to nedokáže.*“

Nyní však zpět na pavilon Dana, odkud děti do adopte odcházet nebudou.

Při každé práci s dětmi je přirozené, že některé děti jsou oblíbenější než ty druhé. I zde vystupuje u každé sestry jedno dítě do popředí a na něj se vnitřně i navenek více zaměřuje. Rehabilitační sestra vypráví, jak byla s Kryštofem na kontrole v rehabilitačním centru a tam se ho ptali: „*Jestlipak si tě tam taky někdo chová?*“

Rehabilitační sestra: „*Řekla jsem jim, že tam máme každá svoje dítě.*“

Hraje tady velkou roli také uvědomění si toho, že dítě skutečně nikoho jiného na tomto světě nemá. Spojují se zde tudíž dva momenty - celková oblíbenost jednoho dítěte mezi sestrami a vnitřní potřeba nahradit dítěti mateřskou osobu.

Jako v každém dětském kolektivu jsou zde děti, které mají sympatie u všech sester. Každá z nich má však na oddělení též svého oblíbence, který k nim nepsaným pravidlem patří, někdy je již na ně i citově připoután, a toho si pak podle možností berou vždy na pár dní k sobě domů.

EPIZODA S DAVÍDKEM

Tuto hru, kdy každá sestra na oddělení vlastní jedno „své dítě“, se snažily převést nevědomky i na mě, když jsem se po dva dny ve všech činnostech věnovala jenom Davídkovi. Byla to však spíše shoda náhod, a ne můj úmysl.

Sestra Katka mi chystá kočárek pro Davídka, jelikož jsem se nabídla, že ho vezmu na procházku, a říká: „*Vy jste si ho nějak oblíbila, včera jste ho krmila, dnes s ním jdete na procházku.*“ Když se procházíme parkem v areálu ústavu, potkáváme jinou sestru z našeho pavilonu Dana, která říká Davídkovi: „*Ty se takhle vozíš se svou tetou, no to se máš.*“

Potom hovoří ke mně: „*Ani mě nevnímá, je rád, že je venku.*“ (Davídek kouše okraj kočárku.)

Davídek je chlapeček s Downovým syndromem. Přestože mu budou už 3 roky, na své jméno stále neslyší. Je u něj těžká retardace hrubé motoriky a na pokyny nereaguje.

Psycholožka den po té: „*Tak jste si prý oblíbila Davídka? To je dobře, on teď má svoji sestru na stáži.*“

Ptám se, zda každé dítě tu má svoji sestru.

Psycholožka: „*Většinou to tak je, i když při práci to není tak markantní. Každá ale má tady své dítě. Alice si teď dost často bere Anežku, a velice jí to prospívá. Díky tomu se teď hodně rozpovídala. Dana se svým klukem byla teď na chalupě a měli s sebou Klárku. Tam se měla určitě dobře. No a staniční si bere často Adélku.*“

U několika dětí na oddělení je tento vztah mezi sestrou a dítětem natolik oboustranný, že si ho uvědomuje i samo dítě. Např. staniční sestře „patří“ cikánka Adélka. Je to čtyřletá holčička na úrovni středně těžké retardace (odoperovaný hydrocefalus). Často se u ní vyskytují výbuchy vzteku - např. mlátí hlavou do stolu. Neustále chce být někým chována, a nejčastěji u staniční sestry.

Jednou krmila Adélku při obědě jiná sestra a staniční potřebovala projít místností.

Staniční: „*Už dojedla? Můžu projít?*“

Adélka by se na ní v ten moment určitě pověsila, a dál už by od nikoho jiného jíst nechtěla.

Takovýchto oboustranných vazeb však na oddělení není mnoho, neboť většina dětí je těžce mentálně postižená.

ANEŽKA - SMUTEK K TOMU PATŘÍ

Anežka je tříletá holčička, která má ochmuté dolní končetiny a je inkontinentní. Má odoperovaný hydrocefalus a je po rozštěpu páteře. Středně těžká retardace hrubé motoriky. Lehká retardace mentálního vývoje. Ze všech ostatních dětí je na

tom Anežka, co se týče mentální a citové úrovně, navazování kontaktu, komunikace a zpětné vazby, nejlépe. Většina sester ji má tudíž v oblíbě. I. ze velmi snadno postřehnout, že jí věnují více pozornosti než jiným dětem. Anežčinou „ústavní maminkou“ je sestra Alice. Pracuje zde jen na čtvrtinový úvazek, a tudíž si bere Anežku někdy i na čtrnáct dní domů.

Jednou jsem po delší době přišla na oddělení a na moji otázku, kde je Anežka, mi bylo odpovězeno: „*Anežku si vzala domů Alice, má totiž volno.*“

Po týdnu přicházím do herny, kde sedí Anežka. (Dnes se vrátila od sestry Alice.)

Začínám si s ní hrát, okolo projde sestra Katka a povídá: „*No vidíš, nebud' smutná, přišla ti teta, ta se ti bude věnovat.*“ (Sestra Alice, u které ten týden Anežka byla, odešla zrovna domů.)

Celé dopoledne se věnuji Anežce - čteme knížky, stavíme kostky, skládáme stavebnice. Nejprve jen sledovala, co dělám, pak se postupně sama zapojila a nakonec začala i sama povídat. Okolo 10 hod. dopoledne jsem s ní chtěla jít ven, ale když jsme ji oblékaly, začala plakat a naříkat: „*Teta, teta.*“ (Myslela tím sestru Alici.)

Staniční sestra: „*Ona vás ještě nezná. Anežka se bojí cizích lidí. Tak radši s ní nikam nechodte.*“

V poledne děti obědvají a Anežka pláče, nechce jíst, volá tetu (sestru Alici).

Sestra Marie: „*Teta tady není, šla domů, ale zase přijde.*“

Ptám se jí jestli jsou děti pokaždé takhle smutné, když si je sestry půjčí domů a pak opět vrátí do ústavu.

Odpovídá: „*Většinou jo. Hlavně před spaním a při jídle začnou být smutné a stýská se jim. Vždyť jste viděla, že jinak ale dopoledne si s vámi normálně hrála, dováděla a smála se. Anežka bývá smutná zejména večer. A když má Alice noční, vezmou si jí ráno jiné sestry, aby ji neviděla. Alice slouží pátek, sobota, neděle, přes den a pondělí, úterý noční. Pak si Anežku většinou bere na dva týdny domů.*“

Anežka tedy k obědu vůbec nic nesnědla ani nevpila.

Sestra Marie jí ukládá do postýlky a říká jí: „*Čeká tu na tebe tvůj králíček. Když jsi tu nebyla, plakal a říkal, kde je moje Anežka. Já jsem mu řekla, že je u tety v Ládví. No a teď už nepláče, protože má zase Anežku u sebe v postýlce.*“

Anežka přestala plakat, poslouchala sestru Marii, ale smutná zůstala i nadále.

Po návratu z rodinného prostředí zdravotní sestry zpátky do ústavu bývají děti často v její nepřítomnosti smutné. Avšak stesk po určité osobě je pro dítě daleko zdravější než celková psychická deprivace a neschopnost navázat citový vztah. Stejně tomu bylo i u Anežky, která zrovna přišla z domácího prostředí sestry Alice. Ve chvílích, kdy se jí nikdo nevěnoval, byla smutná a volala svoji tetu. Při obědě nechtěla jíst ani pít, a když jí daly sestry do postýlky spinkat, stále ještě měla slzy na krajíčku. Tento stesk po určité osobě však ukazuje charakter jejich vztahu, který je pro ni na druhé straně obrovským přínosem. I při pobytu malých dětí v nemocnici se doporučuje návštěva rodičů. (Pokud samozřejmě není možnost zůstat v nemocnici přímo s dítětem.) Je správné učinit vše, aby se pouto matky a dítěte udrželo, a to i za cenu rozrušení. V tomto případě dojde u Anežky jistě k velkému rozrušení po návratu do ústavu, ale nese v sobě již pocit, ať si to uvědomuje nebo ne, že k někomu patří.

Nepatří sice nikomu, ale patří k někomu!

Speciální

Petra Vilímková

OBSAH

**PROSTŘEDÍ ŠKOLKY
MOJE DADDY
BÍT ČI NEBÍT
TOMÁNEK**

PROSTŘEDÍ ŠKOLKY

Školka, ve které se odehrávají následující dětské příběhy, se nachází na samém konci Prahy. Za vrátky školní zahrady je hned louka a les, a pokud se člověk neotáčí za sebe na panelové sídliště, obklopuje ho ze všech stran jen samá příroda.

Školka se skládá ze čtyř oddělení, která se rozlišují ne podle čísel, ale podle barev. Zelené a žluté oddělení navštěvují zdravé děti od 3 do 7 let. Do modrého oddělení chodí děti opožděné, děti s lehkou mozkovou dysfunkcí či s poruchami chování a děti zdravé. Je to oddělení tzv. integrované, které může navštěvovat maximálně 15 dětí. A nakonec je tu naše červené speciální oddělení s 9 mentálně postiženými dětmi, přičemž horní hranici počtu dětí je číslo 10. Děti jsou převážně v pásmu lehké mentální retardace ve věku 4-7 let. Je zde však také šestiletá nemluvící autistická holčička a rovněž šestiletý těžce mentálně postižený chlapec. O tyto dva posledně jmenované se stará speciální pomocná vychovatelka. Na zbylých 7 dětí jsme dvě učitelky a jedna logopedka.

Díky tomuto malému počtu nechodíme na vycházkách v útvaru, ale děti se okolo nás pohybují v jakémsi houfu. Též výběr činností pro takto malý počet dětí je jednodušší.

Pokud se na školní zahradě sejdou děti ze všech čtyř oddělení, neubrání se člověk tomu, aby zdravé a postižené nesrovnával v různých projevech lidské osobnosti. Zatímco u zdravých dětí se v předškolním věku běžně objevuje přetvářka a faleš, naše děti reagují vždy naprosto spontánně a bezelstně.

Přestože příběh každého dítěte na červeném oddělení byl zajímavý, zaměřila jsem se zejména na tři děti z důvodu jejich výjimečnosti a jedinečnosti.

MOJE DADDY

Šestiletá Jaela [Žala:] s Downovým syndromem je arabského původu. V rodině se mluví anglicky, tatínek pracuje na jednom velvyslance. Jaela dochází třetím rokem do školky, kde mluví česko-anglicky.

Ráno ji přiveze samotný tatínek „DADDY“ a odpoledne si ji vyzvedne řidič Jirka. Na tatínka je strašně pyšná a vždy, když ji přivede, se chlubí: „*Moje daddy.*“

Jako většina dětí s Downovým syndromem je i naše Jaela trochu obézní. Na vycházkách je líná a dost často nechce

chodit. Sedne si na zem a nikdo s ní nehne. Tehdy pak začíná naše přemlouvání: „*Jaelinko pojď, bude oběd, pak se vyспиš a přijde Jirka.*“

Jaela: „*Ne Jirka, daddy.*“

A takhle je to skoro každý den, přestože daddy pro ni odpoledne ještě nikdy nepřišel.

Zajímavé je pozorovat Jaelu, když si hraje s ostatními dětmi. Naučila se pěkně vyslovovat jejich jména: „*Kieta, Bitik, Miša, Luka*“ (Květa, Bertík, Miša, Lucka). Nejčastěji si hraje v kuchyňce, a to pak je slyšet, jak Jaela česko-anglicky komanduje: „*You taky, stop it.*“ Přičemž nejfrekventovanějším slůvkem je přivlastňovací zájmeno „*Moje*“.

Na oddělení též dochází, jak už jsem uvedla, i těžce mentálně retardovaný Tomáš. Je mu šest let, nemluví a je dosti agresivní k ostatním dětem. S Jaelou jsou však kamarádi, a agresivně na ni zaútočí jen velmi zřídka. Kamarádi jsou však v tom smyslu, že ona manipuluje jím a on si vše nechá líbit. Nejčastější činností, kterou provozují, je, že Tomáš leží odevzdaně na zemi a Jaela ho ošetřuje nástroji z dětské lékárníčky.

Jaela: „*Moje Máši.*“

A Tomáš na to odpoví jediné slovo ze své slovní zásoby: „*Ki.*“ (Znamená to ty, ale užívá ho i když chce něco on.) Tomáš je velice neklidné dítě, ale při této hře vydrží u Jaely ležet třeba i 15 minut. Od nikoho jiného z dětí si toto líbit nenechá a pokud s ním tuto hru hraje některý z dospělých, vydrží maximálně 5 minut.

Jaela díky svému egoismu dost často s dětmi nevychází, protože by chtěla všechno jenom pro sebe.

Když chodíme na procházky, bereme s sebou několik švihadel, míčů, kyblíků a lopatek. Jednou si na louce dvě holčičky vzaly každá jeden míč, a na Jaelu už nezbyl. Zavzlykala a s nešťastným výrazem v obličejí odešla uražená k le-su. Stála tam asi 5 minut a rozmachuje rukama s nářkem v obličejí vykládala něco stromům. Na konci svého monologu se obejmula se stromem, dala mu pusku a přišla za námi jako by se nic nestalo.

Podobná situace, kdy se Jaela urazila, nastala i jednou ve středu. V toto dopoledne přichází pravidelně paní učitelka z I.ŠU „teta Andulka“ a má s nimi hudebně pohybovou výchovu. Při zpívání má každé dítě nějaký Orffův nástroj. Bubínky, o které je největší zájem, máme však pouze dva. Jaela má výborný hudební sluch a bubnovat do rytmu písničky jí baví, neboť jí to jde velice dobře. Dětem však nástroje střídáme, aby mohly mít bubínek všichni. Jakmile Jaela nedostala bubínek, odešla opět s nářkem a s ukřivděným obličejem do kouta. Tentokrát však „telefonovat“ svému daddymu, aby si postěžovala. Její tatínek má v autě mobilní telefon a Jaela má dokonale odpozorované všechny jeho pohyby a gesta. Nejprve pravou rukou vyfuká čísla do levé ruky se slovy: „*Pi, pip...*“ pak levou ruku coby telefon přiloží k uchu a spustí: „*Daddy...*“. Následují několikaminutové lamentace a stížnosti v jazyce nikomu známém. Nakonec se s daddym v křidu rozloučí a přijde za námi bez jakékoli výčitky.

Jednou si přinesla Jaelinka do školky foukaací harmoniku, kterou jí dala její starší sestra Judith, a hned od dveří volala: „*Hele, hele.*“

Já: „*Ty máš harmoniku?*“

Jaela: „*Judith.*“

Já: „*Jo, Judith ti ji dala.*“

Jaela: „*Moje.*“

Když jsme šli pak na vycházku do lesa, hrála nám do pochodu Jaelinky fúkací harmonika.

Druhý den přišla Jaela do školky s teplotou. Už od příchodu byla mrzutá, pokňourávala, nejedla svačinku, a když jsme jí změřily teplotu, měla 38,5°C. Uložily jsme ji na matrace do rohu místnosti. Po nějaké době se z rohu zpod deky začaly ozývat tóny fúkací harmoniky, kterou vylovila z kapsy od kalhot.

Jaela je šikovná, snaživá a velice rychle se učí novým věcem. V rodině se jí však moc nevěnují, jak nám sdělil pan řidič, preferují především její zdravou starší sestru.

Řidič: „*V těchto zemích žena nic neznamená, natož postižená.*“

BÍT ČI NEBÍT

Bertíkovi je 5 let, ale mentální úroveň odpovídá věku 2-3 let. Žije se svou osmiletou sestrou u tety a strýce, neboť jejich pravá maminka trpí duševní poruchou. Sestřička Michalka je též mentálně postižená a navštěvuje pomocnou školu.

Na těchto dvou dětech se osud podepsal hned dvakrát, neboť přešly z deště pod okap. Jejich teta, pro ně samozřejmě maminka, která o ně pečuje od útlého dětství, je též velice nevyrovnaná osoba. Dost děti bije, a to i před námi.

Těsně před obědem, když už bývá Bertík unavený, ho občas popadají stavy, kdy se chová jako „cvok“. Běhá po místnosti, křičí, prská, shazuje věci a hází s nimi. Když jsme zrovna v tu chvíli venku v lese, otočí se a utíká pryč, anebo vyleze na místo, kam za ním těžko můžu. Naštěstí jsme však u dětí vždycky dvě, a tak jedna hlídá děti a druhá běhá za Bertíkem po lese.

Někdy u něho nastane takovýto zkrat z ničeho nic, pokud se mu naskytne příležitost. Protože máme na oddělení autistickou Verunku, která nám často utíkala, musely jsme začít zamykat dveře. Klíč věšime na zeď, kam děti nedosáhnou. Jednou jsme však ve zmatku nechaly klíč v zámku, a Bertík nás zamkl uvnitř. Jindy, opět naší nedbalostí, zůstal klíč v zámku od skladu s hračkami, a Bertík se v něm zamkl. V obou případech však po nějaké době zase odemkl. Je velice šikovný na všelijaké zamykání a montování.

Když Bertík usíná, musíme u něj jedna vždy sedět, aby vykřikováním nerušil ostatní děti. Už od malička se léčí na psychiatrii, neboť vždy před spaním, když sedí na postýlce, škube křečovitě oběma rukama po stranách hlavy, jakoby šrouboval do spánků. Intenzita „šroubování“ se většinou neustále zvyšuje. Psychiatri to odůvodnil rodičům tak, že Bertík tím ze sebe dostává pravděpodobně své pocity a zážitky.

Pokud chci, aby před spaním ležel a nešrouboval, musím u něj sedět a on si místo toho hraje s mojí rukou. Když jsem jednou asistovala u jeho usínání, hladil mi ruku, pusinkoval ji, ale najednou do ní začal bouchat. Vůbec jsem nezareagovala a on bouchal dál se slovy:

„*Seš blbej.*“

„*Já už nemůžu, já už z tebe nemůžu.*“

„*Seš blbej.*“

Jeho maminka je velice konfliktní typ, a je lepší s ní vycházet po dobrém. Jednu nepříjemnost jsme s ní však zažily, tedy spíše moje kolegyně. Ono páteční odpoledne jí Bertík

neusnul a popadaly ho opět jeho stavy. Ne, že bychom to dělaly pokaždé, ale v těchto chvílích jsme mu musely občas jednu plácnout. Dělal totiž věci, při kterých by mohl ublížit buď sobě nebo ostatním. Jinými slovy poté, co Bertík vzal keramický džbáněk plný tužek a mrštil jím po místnosti, plácla ho moje kolegyně přes zadek. Bohužel se však pořádně netrefila, a její ruka i s prstýnkem se obtiskla v dolní části jeho bederní páteře. Přes víkend si této drobné modřiny maminka Bertíka zřejmě všimla, a tak hned v pondělí ráno se přihlížela celá rozčilená i se svým manželem. Službu jsem měla zrovna já a moje kolegyně měla volno. Zatímco tatínek mlčel, maminka spustila: „*Má štěstí, že tu není, jinak bych ji zmlátila. Když mi učitelka mlátí dítě, tak zmlátím já ji. Tohle se nemusí vyřizovat přes paní ředitelku, to si s ní vyřídím sama.*“ A s těmito slovy odešla.

Nakonec se to ale všechno stejně vyřídilo přes paní ředitelku, která okamžitě stála na naší straně. Prohlédla si Bertíkům šrám a řekla: „*Na to se neumírá.*“

Při vycházce si pak kolegyně z ostatních oddělení dělaly legraci: „*Tak vy prý týráte děti?*“

TOMÁNEK

Tomáškoví je 5 let a řeč i intelekt jsou v normě. Je však dosti neklidný a neukázněný, a proto byl zařazen na oddělení speciální péče. Má velmi mladou maminku a spolu s babičkou a prababičkou ho dosti rozmazlují. U chleba mu odkrajují kůrky, pomeranč mu vymačkávají, jablko oloupávají a převážně mu dávají kašičky.

Tomáš mluví o sobě ve druhé a třetí osobě, v první osobě mluví velmi zřídka: „*Musíš pít mléko. Tomáš zlobí.*“ Má mechanickou paměť, a tak většinou začne z ničeho nic papouškovat věty, které zřejmě slyšel doma:

„*Teta Jarmila je blázen.*“

„*Kriste na nebesích.*“

„*Přestaň, nebo ti zalepím pusku.*“

Na oddělení je sedmiletý Honzík, který je o hlavu větší než Tomáš. Tomáš se mu vyhýbá a bojí se ho, přestože Honzík není agresivní.

Tomáš: „*Ty se bojíš Honzika.*“

Domů chodí o něco dřív než ostatní děti, ještě před obědem. Jakmile se objeví maminka na obzoru, začne před ní utíkat a napodobuje skřeky, které vydává autistická holčička na našem oddělení.

Maminka: „*Přestaň, viš, že tyhle skřeky nesnáším. To má od té Verunky. Já se z toho zblázním. To mi dělá i doma.*“

Vraťme se však k jeho užívání druhé osoby. Při svačince s nimi sedíme u stolu i my. Naproti mně sedí Honzík a naproti Tomášovi Jaela.

Tomáš se mne ptá: „*Kdo sedí naproti tobě?*“

Já: „*Naproti mně sedí Honzík.*“

Tomáš: „*Honzík sedí naproti mně.*“

Já: „*Ne, naproti tobě sedí Jaela.*“

Tomáš: „*Jaela sedí naproti tobě.*“

Já: „*Ne, Jaela sedí naproti tobě, naproti mně sedí Honzík.*“

A tak pořád dokola.

Někdy měl člověk pocit, že ho Tomáš jen zkouší a provokuje, ale tady opravdu vůbec nechápal rozdíl a význam slov tobě-mně.

TAKOVÍ JSOU JSME

Terénní výzkum studentů speciální pedagogiky pod garancí Pražské skupiny školní etnografie

Vydalo: Vydavatelství a nakladatelství Pedagogické fakulty UK Praha ve spolupráci s katedrou speciální pedagogiky
a katedrou pedagogické a školní psychologie Pedagogické fakulty UK Praha 1995

Tisk: SVI PedF UK Praha

Počet stran: 132

Formát: A4

Neprodejný interní tisk

Neprošlo jazykovou a redakční úpravou ve vydavatelství